

NOTAT: Projekt Faglært er Fedt

Baselineanalyse og midtvejsanbefalinger

Af Karin Topsø Larsen

Center for Regional- og Turismeforskning

April 2022

Titel:
Projekt Faglært er Fedt:
Baselineanalyse og midtvejsanbefalinger

NOTAT udarbejdet for projekt Faglært er fedt

Forfatter: Karin Topsø Larsen
Center for Regional- og Turismeforskning (CRT)
Bymarken 12
3790 Hasle
Telefon +45 5644 1144
E-mail: crt@crt.dk
www.crt.dk

© 2022 Center for Regional- og Turismeforskning.
ISBN-nummer: 978-87-93583-30-6

Indhold

NOTAT: Projekt Faglært er Fedt.....	1
Baselineanalyse og midtvejsanbefalinger	1
1. Indledning	4
2. Konklusion og anbefalinger	10
Baggrundsanalyse: Hvilke udfordringer står Bornholm overfor?	11
Unge kommunikations- og oplysningsbehov	11
Hvad ved vi om frafald og hvad fortæller denne analyse om frafald?	14
Perspektiver for resten af projektets løbetid: forankringsindsats	16
3. Metode	18
4. Behovet for faglært arbejdskraft på Bornholm	21
4.1. Fremskrivning af arbejdskraftsbehovet	21
4.2 Hvor får vi flere faglærte fra?.....	26
4.3. Diskussion af målgrupper i Faglært er Fedt.....	33
4.4. Opsummering	34
5. Unge i grundskolen.....	35
5.1. Hvad ved unge i grundskolen om erhvervsuddannelserne?	36
5.2. Opsummering med fokus på relevans for projekt Faglært er Fedt	41
6. Unge uden uddannelse.....	43
6.1. Resultater	43
6.2. Ungeportrætter.....	46
7. Lærlinge.....	53
7.1. Resultater	53
7.2. Lærlingeportrætter	56
8. Virksomhederne	64
8.1. Virksomhedernes rekruttering af lærlinge	64
8.2. Umodne unge og krav til lærlinge.....	68
8.3. Voksenlærlinge	69
8.4. Virksomhedernes evne til at fastholde lærlinge	70
8.5. Lærlingeklubber og netværk	71
8.6. Virksomhedernes størrelse og varierende lærlingekapacitet	71
Litteraturliste	74

1. Indledning

Danmark mangler faglært arbejdskraft. Denne sætning fylder medie billedet til daglig og er udgangspunkt for bred politisk bevågenhed. En bevågenhed der blandt andet har udmøntet sig i 'Trepartsaftale om flere lærepladser og entydigt ansvar' til en værdi af 500 mio. kr. årligt fra 2021 med henblik på at fremme udbuddet af lærepladser og styrke de erhvervsfaglige uddannelser generelt. Effekten af det store tilskud til erhvervsuddannelserne vil næppe blive synligt før om nogle år. Men indsatsen for at få flere faglærte blev reelt skudt i gang allerede i 2014 med den brede politiske aftale om 'Bedre og mere attraktive erhvervsuddannelser'. Denne aftale identificerede tre grundlæggende udfordringer:

- At for få søger en erhvervsuddannelse
- At frafaldet undervejs er for stort
- At det er uklart om en erhvervsuddannelse er en ungdomsuddannelse eller en voksenuddannelse, da uddannelsesmiljøerne er meget blandede.

Her syv år senere er det endnu ikke lykkedes at øge andelen af unge der vælger en erhvervsuddannelse direkte efter grundskolen. Det er fortsat kun ca. 1 ud af 5 der søger en erhvervsuddannelse efter 9./ 10. klasse, mens knap 4 ud af 5 søger en gymnasial uddannelse.

Andelen der frafalder en erhvervsuddannelse er i samme periode heller ikke faldet væsentligt. Afhængig af målemetode er frafaldet på erhvervsuddannelserne på ca. 40% (Danmarks Statistik, 2022). En del af frafaldet skyldes elevernes dårlige skolekonditioner, forstået således at en del af elevgrundlaget består af personer der har svært ved at gennemføre en hvilken som helst uddannelse. En anden del af frafaldet skyldes udfordringer med at skulle vælge fag, herunder at skulle orientere sig fagligt og konkret i et komplekst uddannelsessystem med mange fagretninger. Og endelig skyldes det høje frafald store udfordringer med at finde en passende læreplads – der er simpelthen mismatch mellem elevernes fagvalg og udbuddet af konkrete lærepladser både fagligt og geografisk.

Projekt 'Faglært er Fedt' er et 3-årigt udviklingsprojekt, hvis formål er at udvikle og afprøve en række indsatser der skal øge antallet af personer, især unge, der søger og gennemfører en erhvervsfaglig uddannelse (EUD). Projektet gennemføres på Bornholm, men grundtanken er, at de indsatser, der udvikles og afprøves i projektet, skal kunne 'opskaleres' til nationalt niveau, såfremt de evalueres til at være effektfulde. Det er således et centralt element i projektet ikke alene at beskrive indsatsindholdet, men også at kunne vurdere dets effekter – herunder i hvilke kontekster og sammenhænge de er mere eller mindre effektfulde.

Projekt 'Faglært er Fedt' er anden generation af en projektbaseret indsats for at øge antallet af faglærte på Bornholm, ledet af den lokale erhvervsfremmeaktør Business Center Bornholm.

I projektets indsatsportefølje arbejdes der særligt med 3 elementer:

1. At understøtte at flere unge vælger en erhvervsuddannelse ved at skabe øget viden om erhvervsuddannelserne. Baggrundforståelsen her, er at unge reelt ikke har kendskab til erhvervsuddannelserne og det fungerer som en barriere for deres uddannelsesvalg.
  - Projektet skal således udvikle informationsmateriale der oplyser om den faglige bredde i udbuddet af erhvervsuddannelser, især for uddannelser der ikke udbydes på Bornholm
  - Projektet skal ligeledes udvikle informationsmateriale der har fokus på selve kommunikationsformerne, således at flere unge får en bedre forståelse af hvad et fag og en specifik uddannelse handler om end gennem det gængse især skriftlige informationsmateriale. Det kan f.eks. være gennem film og rollemodeller.
2. At skabe øget viden blandt potentielle EUD-elever om mulighederne for en lokal læreplads på Bornholm. Baggrundforståelsen her er at unge har svært ved at vælge en erhvervsuddannelse, fordi de er usikre på, om de kan finde en lokal læreplads.
  - Projektet skal især arbejde videre med at udvikle en online platform, der giver oplysninger fra virksomhederne om hvilke lokale lærepladser de har planlagt at udbyde i det kommende år. På denne måde får de potentielle EUD-elever en bedre fornemmelse af, hvad chancerne er for at få en lokal læreplads. Det gælder særligt indenfor de fag der ikke udbydes på de lokale erhvervsskoler. Denne specifikke indsats er en videreudvikling af pilotprojektet "Bornholmermodellen – flere praktikpladser" der blev gennemført af Business Center Bornholm i perioden 2018-2020 (Business Center Bornholm, 2019).
3. At udvikle værktøjer der kan hjælpe virksomheder til at modtage og/eller fastholde EUD elever i lærlingeforløb. Baggrundforståelsen er her at nogle EUD-elever frafalder fordi der er problemer på lærepladsen.
  - Projektet skal arbejde med at forstå hvilke udfordringer der er i virksomhederne med at fastholde lærlinge og hvilke støtteforanstaltninger der kan fremme deres fastholdelse.

Projektets målgrupper

Projekt Faglært er Fedt arbejder med to overordnede typer af målgrupper.

På den ene side målretter projektet sine indsatser efter alle lokale virksomheder på Bornholm. Det gælder både virksomheder, der allerede udbyder lærepladser såvel som virksomheder, der ikke udbyder lærepladser. Fokus er dog på virksomheder der er godkendte til at udbyde lærepladser. Det er ikke projekt Faglært er Fedts virke at involvere sig i De Faglige Udvalgs processer til godkendelse af lærepladsudbydende virksomheder, men projektet kan opfordre lokale virksomheder til at kontakte de Faglige Udvalg og igangsætte sådanne processer.

På den anden side målretter projektet sine indsatser på 'unge' der potentielt søger en erhvervsuddannelse. Begrebet 'unge' er bredt og omfatter tre undergrupper:

- Unge i grundskolen der skal træffe deres første uddannelsesvalg

- Unge under 25 år, som ikke er i gang med en ungdomsuddannelse og ikke har gennemført en ungdomsuddannelse
- Unge voksne i alderen 25-30, der ikke har en ungdomsuddannelse og som ikke er i beskæftigelse

Afgrænsning af målgrupper:

Projektet er ikke målrettet voksne over 30 år. Der er stigende opmærksomhed på at voksne ufaglærte potentielt kan være den største kilde til at skabe flere faglærte i de kommende år, da de unges uddannelsesvalg synes at være en træg størrelse at ændre på. Af samme grund blev målgruppen for projekt Faglært er Fedt ved projektstart udvidet fra at begrænse sig til unge under 25 år, til også at henvende sig til unge voksne i alderen 25-30 år. Det er dog væsentligt at forholde sig til at Campus Bornholm driver et større socialfondsprojekt kaldet 'Boost Bornholm', der netop har fokus på at efteruddanne ufaglærte voksne. Det giver derfor ikke mening at to projekter 'kæmper' om de samme målgrupper. Projekt Faglært er Fedt samarbejder derfor med Boost Bornholm og udvikler primært indsatser der henvender sig til unge under 25 år. I nærværende notat er der dog gennemført to interviews med voksne lærlinge for at øge projektets problemforståelse i forhold til deres særlige behov i forbindelse med uddannelsesvalg og -gennemførelse.

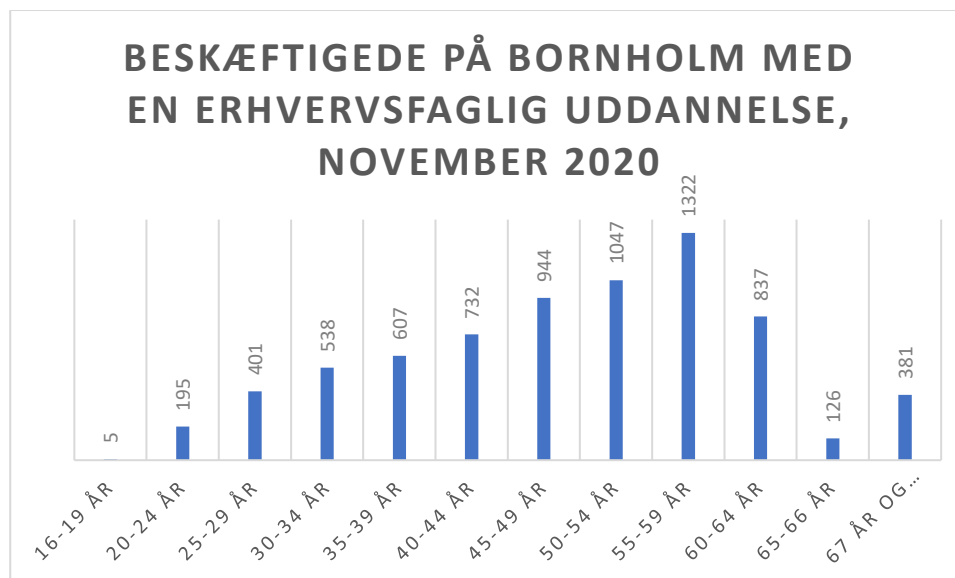
Projektets konkrete kontekst

Der er i disse år et enormt fokus fra en meget bred gruppe af aktører på at øge både antallet af elever der vælger en erhvervsuddannelse såvel som at øge deres gennemførelsesprocent. Alle leder efter de metoder og værktøjer der skaber resultater. De metoder og værktøjer der udvikles i projekt Faglært er Fedt udgør dermed kun en mindre del af den samlede indsats. Derfor er det vigtigt at være opmærksom på de særlige kontekstuelle omstændigheder der former projektet. Næmlig at det ledes af en kommunal erhvervsfremmeaktør og at det udføres på Bornholm.

Projektet ledes af Business Center Bornholm (BCB), der som sagt er en kommunal erhvervsfremme- og erhvervsserviceaktør beliggende på Bornholm. BCB arbejder bredt for at styrke de bornholmske virksomheder og deres udvikling. Med BCB som projektejer har projektet således et bi-formål, nemlig at vurdere hvilken rolle lokale/kommunale erhvervsfremmeaktører potentielt kan spille andre steder i landet for at øge antallet af faglærte.

Projektet gennemføres på en ø med knap 40.000 indbyggere og med et begrænset udbud af både erhvervsuddannelser og lærepladser. Det lokale arbejdsmarked består af ca. 17.000 beskæftigede, hvoraf lidt over 7.000 er faglærte. Som det ses i nedenstående figur er en del af disse godt på vej ud af arbejdsstyrken grundet deres alder.

Figur 1: Beskæftigede faglærte på Bornholm, 2020

Kilde: Statistikbanken, RAS310, Danmarks Statistik

Bornholm er også et relativt isoleret arbejdsmarked idet ind- og udpendlingen er begrænset, grundet at transport mellem Bornholm og resten af Danmark både er dyr og tidskrævende. De lokale virksomheder har derfor ikke mulighed for at tiltrække lærlinge der kan pendle til Bornholm, ligesom EUD-elever enten må vælge blandt de lokale udbud eller rejse efter uddannelse. For de lokale erhvervsskoler er det også en udfordring, idet deres potentielle elev-opland begrænser sig til bosiddende på Bornholm. Det begrænser hvor mange fag de kan udbyde.

Desto vigtigere er det, at der sker et godt match mellem udbud af EUD-elever og udbud af lærepladser på Bornholm. Da det er de lokale erhvervsskoler der fungerer som kontaktled mellem skolen og de lokale virksomheder er der – på en velafgrænset lokalitet som Bornholm - gode samarbejdsstrukturer mellem de lokale virksomheder der udbyder lærepladser og erhvervsskolerne. Problemet er, at dette kun er tilfældet indenfor de fag som de lokale erhvervsskoler udbyder (på grundforløb 2 og hovedforløbsniveau). Indenfor andre fag er det op til de potentielle EUD-elever selv at finde en erhvervsskole, der udbyder det fag man er interesseret i, ligesom eleven selv skal skabe kontakt til en lokal virksomhed, hvis man ønsker at blive på Bornholm i sin læretid. Set fra virksomhedsperspektiv gælder den samme udfordring: ønsker man at ansætte en lærling inden for et fag der ikke udbydes på Bornholm, skal man kontakte en erhvervsskole uden for Bornholm der udbyder det pågældende fag og derigennem søge kontakt til en lærling.

Der er i nogle år arbejdet på Bornholm med at udvikle et koncept om (multilokale) uddannelsespakker: altså udvikling af uddannelsesforløb indenfor fag der ikke udbydes på skoleniveau på Bornholm, men hvor en bornholmsk virksomhed ønsker at udlære en elev. Uddannelsespakken skal således bestå i at EUD-eleven får hjælp til at matche sig selv med en erhvervsskole udenfor Bornholm og en læreplads på Bornholm og hjælp til at overskue

spørgsmål omkring bolig, transport, økonomi etc. under skoleopholdene udenfor Bornholm. Når projekt Faglært er Fedt således skal opskaleres til andre steder i Danmark, herunder andre landdistrikter, er et centralt spørgsmål således om ikke det er meningsfyldt at lokale erhvervsfremmeaktører som BCB kan fungere som forbindelsesled og lokalt forankringspunkt for udvikling af disse typer multilokale uddannelsespakker for de fag der ikke udbydes lokalt.

Notatets formål

Nærværende Notat har til formål at kvalificere de indsatsområder som projekt 'Faglært er Fedt' allerede har igangsat eller som er planlagt i projektets anden halvdel. Dermed søges nedenstående spørgsmål besvaret:

- Hvilke særlige (strukturelle) udfordringer er der på Bornholm for at skaffe tilstrækkeligt faglært arbejdskraft?
- Hvilke informationsbehov har bornholmske unge om erhvervsuddannelserne? Hvad ved de om erhvervsfag, hvilke forestillinger har de om det at tage en erhvervsuddannelse og om enkelte fag?
- Hvilket kendskab har de til det lokale lærlingemarked og arbejdsmarked?
- Hvilke problemer og barrierer oplever de bornholmske virksomheder ved at tiltrække, ansætte og fastholde lærlinge?
- Hvilke støttebehov har de bornholmske virksomheder, der kan fremme deres evne til at uddanne faglært arbejdskraft?

Notatets tilblivelsesproces

Nærværende notat var oprindeligt tiltænkt at være en kvalitativ baselineanalyse, der i løbet af 2021 skulle give input til projektledelsen om de forskellige EUD-brugergrupper oplevede barrierer for uddannelsesvalg og uddannelses gennemførelse samt deres informationsbehov baseret på fokusgruppeinterviews med bornholmske virksomheder samt projektets forskellige målgrupper blandt unge.

Desværre blev Baselineanalysen som så mange andre indsatser ramt af Covid-19 pandemien, hvilket har begrænset muligheden for at gennemføre planlagte fokusgruppeinterviews i virksomheder og blandt projektets målgrupper.

I stedet er interviews med bornholmske virksomheder gennemført af projektmedarbejder Klaus Werner fra BCB i forbindelse med projektets planlagte virksomhedsopsøgende arbejde i januar til juni 2021.

Planlagte fokusgruppeinterviews med unge i grundskolen måtte efter gentagne forsøg på gennemførelse helt opgives og er i stedet erstattet af en opsamling på eksisterende (national) viden om unges uddannelsesvalg og deres informationsbehov i den proces. Dertil er et planlagt fokusgruppeinterview med seks unge op til 25 år uden ungdomsuddannelse er i stedet gennemført som fem individuelle interviews i maj-juli 2021.

Og endelig er et planlagt fokusgruppeinterview med seks lærlinge, heraf nogle voksne, i stedet gennemført som fem individuelle interviews i perioden september til december 2021.

Med henblik på at kompensere for denne forsinkelse udvidedes analysen i dette notat fra at være en ren baselineanalyse til at inddrage en række diskussioner om projektets virkefelt, der er opstået undervejs i løbet af 2021. Disse diskussioner har primært handlet om projektets afgrænsning til andre aktørers indsatsfelter såvel som en præcisering af projektets udviklingsaktiviteter. Resultater af denne tænkning præsenteres i kapitel 2 med konklusion og anbefalinger.

Notatets struktur

Nærværende notat består af følgende kapitler:

Kapitel 1: Indledning

Kapitel 2: Opsamler analysens resultater og konklusion – og endelig en `liste` over anbefalinger til projekt Faglært er Fedt, hvis formål dels er at kvalificere allerede igangsatte aktiviteter samt komme med input til yderligere fokuspunkter

Kapitel 3: Beskriver de metoder der er anvendt i analysen

Kapitel 4: Giver en kontekstbeskrivelse for projektet, det vil sige en beskrivelse af behovet for faglært arbejdskraft på Bornholm samt udfordringerne ved at uddanne mere faglært arbejdskraft. Kapitlet er baseret på en række kvantitative data, herunder en modelleret fremskrivning af behovet for faglært arbejdskraft på Bornholm baseret på CRTs `Regionale Model for Uddannelse og Arbejdsmarked, SAM-K/LINE@\_REA` (REA).

Kapitel 5: Beskriver eksisterende viden om unges uddannelsesvalg i udkolingen, primært med udgangspunkt i tre større nationale undersøgelser. Kapitlet søger at besvare spørgsmålene: Hvad ved unge om erhvervsuddannelserne, når de skal til at vælge uddannelse i grundskolen? Hvad er deres forestillinger om erhvervsuddannelserne? Hvad ved de om forskellige EUD- fag?

Kapitel 6: Præsenterer resultaterne af den del af baselineanalysen, som vedrører unge, der har påbegyndt, men ikke gennemført, en ungdomsuddannelse. Hvilke erfaringer har de om at vælge uddannelse, hvordan passede forventningen til virkeligheden? Og har de forslag til hvordan man kan forbedre unges vidensgrundlag når de skal vælge uddannelse – især når de overvejer at starte på en erhvervsuddannelse og skal vælge et konkret fag?

Kapitel 7: Opsamler viden fra fem interviews med lærlinge – om unge og voksnes informationsbehov i forbindelse med valg af erhvervsuddannelse og søgning efter en læreplads. Kapitlet indeholder også en mini-analyse af voksne lærlinges viden og livssituationer, som har betydning for deres søgning og gennemførelse af deres lærepladsforløb.

Kapitel 8: Analyserer den interviewundersøgelse, der er gennemført med 12 bornholmske virksomheder. Der er fokus på virksomheders muligheder og barrierer for at tiltrække kvalificerede lærlinge samt indsamle input til hvilke kommunikations- og støtteindsatser målrettet unge, der er særligt behov for.

2. Konklusion og anbefalinger

Det overordnede formål med projekt Faglært er Fedt er at bidrage til den nationale indsats for at skabe flere faglærte – med fokus på at flere unge støttes i at vælge en erhvervsuddannelse og at flere gennemfører. Projektet har til hensigt at udvikle og afprøve en række forskellige materialer og metoder, der fremmer ovenstående formål.

Ved projektstart var der særligt lagt vægt på at udvikle nye materialer der opfordrede unge til at søge mod en erhvervsuddannelse som et tiltrækkende uddannelsesvalg, herunder udvikling af nye oplysningsmaterialer om specifikke uddannelser. Dertil var der ved projektstart planlagt om at udvikle et korps af rollemodeller bestående af unge lærlinge, der kunne besøge de bornholmske grundskoler og fortælle om specifikke erhvervsuddannelser. Endnu en central projektaktivitet var at udvide Business Center Bornholms online platform om virksomhedernes forventede udbud af lærepladser. Dertil skulle projektet afdække hvilke udfordringer virksomhederne oplevede omkring frafald på lærepladsen og fremkomme med forslag til hvilke indsatser der kunne igangsættes for at modarbejde dette. Et konkret forslag ved projektstart kunne være organisering af lærlingenetværk eller klubber på tværs af virksomhederne.

Ved udgivelse af denne baselineanalyse er projektet ca. halvvejs i sit virke og projektporteføljen har udviklet sig. Den er til dels blevet tilslebet (der er opstået en mere konkret forståelse af behovet/problemstillingen og indsatsen er tilrettet derefter), udvidet (behovet er oplevet større end først antaget) eller nedskaleret (behovet er oplevet mindre end først antaget). Når projektporteføljen er justeret FØR denne Baselineanalyse udkommer, skyldes det den lange forsinkelse mellem indhentning af data til baselineanalysen og selve rapportens udgivelse. Projektledelsen har løbende haft adgang til analyserne af de enkelte undersøgelser. Denne baselineanalyse opsamler derfor både viden, der allerede er givet videre til projektledelsen undervejs, såvel som en række vurderinger af projektets videreudvikling, der først kommunikerer i forbindelse med denne udgivelse i april 2022.

I april 2022 består projektets igangværende og planlagte aktiviteter af følgende indsatspunkter:

- Videreudvikling af onlineplatformen 'Elev- og lærepladser på Bornholm'
- Udvikling af nye materialer om specifikke erhvervsuddannelser (film & brochurer)
- Udvikling af nye materialer der skitserer uddannelsesveje for unge fra Bornholm, hvor dele af uddannelsen foregår udenfor Bornholm
- Udvikling af et katalog over virksomheder der gerne besøger og modtager besøg fra grundskoleelever
- Udvikling af katalog over virksomheder, der kan arrangere 'rollemodel' besøg, hvor lærlinge fortæller om deres igangværende uddannelse
- Udvikling af nye materialer om 'den gode læreplads'

Nærværende notat har fokus på at klargøre hvilke behov der er for ovenstående aktiviteter, med fokus på de aktivitetstyper, der var planlagt fra projektstart, men med ønske om at kvalificerede hver aktivitet yderligere. Det kan være i form af at præcisere målgrupperne eller hvilke informationsbehov der er særligt efterspurgt.

Baggrundsanalyse: Hvilke udfordringer står Bornholm overfor?

Nærværende undersøgelse, der inkluderer en fremskrivning af det bornholmske arbejdsmarkeds behov for faglært arbejdskraft, viser, at der vil mangle faglært arbejdskraft på Bornholm i en umiddelbar fremtid. Der opleves allerede i dag ubalancer, hvor der er mangel på faglærte indenfor specifikke fag, men i løbet af de kommende år vil der mangle arbejdskraft inden for stort set alle fag, undtagen nogle merkantile fagområder. Undersøgelsen viser endvidere, at Bornholm både er udfordret på små ungdomsårgange, på de unges uddannelsessøgemønstre, såvel som på andelen af ufaglærte voksne der kan motiveres til at blive faglærte. Desuden har tidligere undersøgelser vist at det er overordentligt svært at tiltrække faglærte udefra. Langt den største andel af de faglærte på arbejdsmarkedet i landdistrikterne er personer der er opvokset i lokalområdet. Hvis der reelt skal komme flere faglærte på Bornholm er øen nødt til at have en dobbeltstrategi, der både optimerer andelen af lokale der bliver faglærte såvel som arbejder på at tiltrække faglærte og udenlandsk arbejdskraft til øen.

Paradoksalt oplever Bornholm samtidig ubalancer på lærepladsområdet. Virksomhederne melder om manglende søgning til fagene og de unge melder om manglende lærepladser indenfor deres foretrukne fagområder. Projekt Faglært er Fedt skal således arbejde på både at udvide udbuddet af potentielle lærlinge OG at udvide udbuddet af virksomheder der tilbyder lærepladser. Det er det samlede marked for lærlinge og lærepladser der skal ekspandere.

Unge kommunikations- og oplysningsbehov

Nærværende undersøgelse bekræfter at der er et meget stort behov for yderligere information og oplysninger om de forskellige erhvervsuddannelser – blandt unge såvel som voksne uddannelsessøgende. Dertil er der et (indirekte) oplysningsbehov blandt ungegruppens uformelle vejledere, det vil sige forældre, folkeskolelærere etc.

Oplysningsbehovet er på flere niveauer:

1. **Basisoplysninger om de mange forskellige uddannelser** der er en del af erhvervsuddannelsessystemet. Baseret på en række nationale undersøgelser om unges uddannelsesvalg står det klart at det basale uddannelsesvalg mellem gymnasiet og en erhvervsuddannelse ikke løses gennem mere konkret information om udvalgte erhvervsuddannelser. Unge uddannelsesorienteringer stikker dybere end oplysningsmaterialer og beror på en lang række faktorer der knytter sig til deres sociale baggrund, de gymnasiale uddannelsers status i samfundet generelt, de unges oplevede uddannelsespres, og forældrenes forståelser og viden samt værditillæggelse af uddannelse. Men når det er sagt, så mangler der faktisk konkret viden om EUD som uddannelsesvalg. Som flere af interviewene antyder i denne

undersøgelse, så opfatter mange unge erhvervsuddannelserne som "noget med tømrer og murere". De unge har reelt kun kendskab til ganske få forskellige erhvervsfag når de afslutter grundskolen.

Faglært er Fedt har derfor igangsat udarbejdelse af oplysningsmaterialer om en række erhvervsfag i form af korte film. Da det ikke er muligt at udarbejde nye film om alle fag, og da der allerede findes en del nyt materiale om en lang række fag, er det nødvendigt at Faglært er Fedt har en strategi for hvilke fag der udarbejdes oplysningsmateriale om:

- Det skal være fag som der er særligt behov for på Bornholm (lokale virksomheder efterspørger lærlinge indenfor faget).
- Det skal være et fag der ikke udbydes på Bornholm og der er behov for at skitsere en konkret multilokal uddannelsesvej (altså en uddannelse der består af både lokale og ikke-lokale elementer). Oplysningsmaterialet skal således fokusere på at besvare spørgsmålet: *hvordan bliver jeg faglært indenfor _____ her fra Bornholm?*

2. **Specifikke oplysninger om lavprestige-fag.** En række bornholmske virksomheder oplever, at unges forestillinger om visse fag er fejlbehæftede og baserede på stereotype forestillinger. Det gælder f.eks. forestillinger om hvad en ernæringsassistent eller butiksansat laver og hvilke kompetencer det forudsætter. Virksomhederne efterspørger oplysningskampagner der ikke alene udbreder kendskabet til faget, men også er i stand til at nuancere forståelsen af faget. Også her skal FeF være opmærksom på, at nogle faglige udvalg samt brancheorganisationer i forvejen kan have produceret kampagne- eller oplysningsmateriale om de enkelte uddannelser. Faglært er Fedts rolle kan i denne sammenhæng således både være at udarbejde nyt materiale såvel som at henvise til eksisterende materiale, hvilket med fordel kan ske i forbindelse med projektets læreplads-hjemmeside.

3. **Det særligt bornholmske (lokale).** Undersøgelsen bekræfter tidligere forskning, der viser at en del unge ikke ønsker at rejse efter uddannelse og dermed træffer deres fagvalg indenfor erhvervsuddannelserne ud fra hvilke fag der er mulighed for at gennemføre lokalt (Topsø Larsen, 2017). De grupper der har behov for et lokalt udbud af uddannelser er:

- De helt unge der kommer direkte fra grundskolen
- Unge der har familie eller andre forpligtelser i lokalområdet
- Voksne, herunder unge voksne, der har familie eller andre forpligtelser i lokalområdet
- Unge der er udfordret på deres modenhed (parathed til at identificere sig med et fag), har psykiske udfordringer eller er udfordret af misbrugsproblemer og lignende. Det vurderes at denne sidste gruppe ligger udenfor Faglært er Fedts målgruppe. Men gruppen af unge der ikke er modne nok til at vurdere sig selv i forhold til et fag har brug for afprøvning af sig selv i praksis – i relation til et fag. Her kan Faglært er Fedt spille en indirekte rolle, idet projektet kan oplyse vejledere, lærere og forældre om uddannelsesmuligheder.

4. **Udvikling af multilokale uddannelsespakker**

En central målgruppe for projektet er de unge og voksne, der overvejer at tage en erhvervsuddannelse, men ønsker at søge et fag der ikke findes på Bornholm. Dette kan være fordi de ikke kender faget eller ikke kender til hvordan de kan skruer uddannelsen sammen, herunder om de kan få en lokal læreplads. Disse grupper har behov for at få skitseret et samlet uddannelsesforløb der består af både lokale og ikke-lokale elementer, men hvor lærepladsen – dér hvor de uddannelsessøgende tilbringer det meste af deres uddannelsestid – ligger på Bornholm. Undersøgelser har vist, at lærepladsens beliggenhed er vigtig for fastholdelse af lærlinge i de lokalområder de er opvokset i. Så længe den uddannelsessøgende ønsker at blive boende i lokalområdet, vel at mærke. Der er derfor behov for at udvikle informationsmateriale om de særlige uddannelsesveje der er på Bornholm når faget ikke udbydes lokalt. Det er projekt Faglært er Fedt en oplagt udvikler af.

På sigt skal udvikling af lokale uddannelsespakker ske i et samarbejde mellem en række lokale aktører og Faglært er Fedts rolle skal klargøres i denne indsats. På basis af denne undersøgelse anbefales således, at FeF har fokus på de uddannelser, der ikke udbydes lokalt, men hvor der er lokale lærepladser. Desuden anbefales det at Faglært er Fedt afsøger behovet for yderligere direkte hjælp eller rådgivning, der kan matche/skabe en relation mellem den uddannelsessøgende og den konkrete virksomhed, som overvejer at ansætte en lærling.

5. **Rollemodeller som et vigtigt element, især for de `umodne´ unge**

Undersøgelsen viser endvidere, at unge efterspørger **dyberegående faglige afklaringsforløb** hvor de får hjælp til faglig afklaring, f.eks. gennem praktisk afprøvning ude i virksomhederne eller længere ophold på erhvervsskolens værksteder mens de stadigvæk går i grundskolen. Der er andre mere centralt placerede aktører der er ansvarlige for at udvikle og organisere sådanne indsatser. Fagligt er Fedt kan dog med fordel bidrage til indsatsen ved at skabe et overblik over virksomheder der gerne vil besøge grundskolerne og fortælle om deres arbejdsplads og de faglærtes opgaver der.

De unge i denne undersøgelse giver udtryk for, at de bedre kan forstå hvad et fag er, når de hører en ansat på en virksomhed eller en anden ung (f.eks. en lærling) fortælle om det, end de kan ved at læse om et fag på ug.dk eller snakke med en vejleder. Det er således en god idé at udarbejde et virksomhedskatalog målrettet grundskolerne, hvor lokale virksomheder – svende, ledere eller lærlinge - besøger grundskolerne og fortæller om virksomheden, om arbejdsmarkedet og de konkrete erhvervsfag i virksomheden, og om uddannelserne der fører dertil. Det er analysens vurdering at rollemodellformen er særligt givtig overfor unge, der har svært ved at forestille sig hvad et fag er.

Hvad ved vi om frafald og hvad fortæller denne analyse om frafald?

Projekt Faglært er Fedt har desuden til formål at udvikle metoder der kan mindske frafaldet undervejs på en erhvervsuddannelse – med fokus på den del af frafaldet der knytter sig til lærepladsen.

Undersøgelsen fandt at problemet med frafald IKKE sker i selve virksomhederne når lærlingene først har gennemført deres 3 måneders prøveperiode. Langt de fleste virksomheder har oplevet et stærkt begrænset lærlingefrafald. I stedet oplever de bornholmske virksomheder følgende problemer:

- At udbuddet af potentielle lærlinge (antalsmæssigt) er for lille og at en høj andel af de potentielle unge lærlinge har en række udfordringer i livet – spændende fra umodenhed til egentlige psykiske vanskeligheder og misbrug.
- At de unge generelt ved for lidt om de forskellige fag – det kan både være, at de ikke har kendskab til en række konkrete uddannelses- og karrierefag, eller at de har fejlbehæftede/stereotype forestillinger om nogle fag.
- Virksomhederne oplever ikke selv, at de mangler kompetencer til at udbyde lærepladser og praksis-baseret læring i virksomhederne, hvilket delvist bekræftes af, at frafaldet for lærlinge efter 3 måneders prøveperiode tilsyneladende er meget lav. Men der er en gruppe virksomheder der udbyder lærepladslæring meget taktilt erfaringspræget og intuitivt.
- Baselineanalysen har spurgt både unge, voksne og virksomheder om behovet for dannelsen af lærlingeklubber eller -netværk. To af de unge lærlinge efterspørger lærlingeklubber, den ene som en social klub, hvor man kan møde andre unge på Bornholm, den anden præciserer, at der mangler en form for ungdomskultur for lærlinge. Det er som om det er de unge på gymnasiet, der definerer hvad en ungdomskultur er (masser af fester etc. på en måde, der ikke er forligneligt med en lærlingelivsstil, hvor man skal tidligt op og kommer fysisk træt hjem fra arbejde). Virksomhederne forstår lærlingeklubber som noget helt andet og ser dem som en integreret del af en virksomhedskultur, ikke som en indsats der passer på tværs af virksomheder. Opsummerende kan man sige, at ideen om en lærlingeklub er konceptuelt for uudviklet til at det er meningsfyldt at begynde at udvikle på. Men udsagnet om at (1) tilrejsende lærlinge er socialt isolerede og (2) der savnes en EUD-ungekultur er behovsformuleringer, der bør tages med i den videre indsatsovervejelse.

I den forbindelse kan Faglært er Fedt være behjælpelig med følgende indsatser:

- Systematisk opsamling på eksisterende informationsmaterialer om forskellige fag, som knyttes til hjemmesiden Faglært er Fedt, kombineret med udarbejdelse af egne oplysningsmaterialer om udvalgte fag, hvor der er særlig mangel på lærlinge. Dette skal ske i samarbejde med de bornholmske virksomheder.
- Udbyde undervisning til virksomhederne. Det vurderes, at såfremt virksomheder ønsker at tiltrække og fastholde de 'rette' lærlinge, kan der med fordel ske et kvalitetsløft for nogle virksomheder vedrørende den praksisbaserede læring, ligesom der med fordel kan udbydes foredrag/workshops om ledelse af unge.

- Endnu et indsatsområde er at understøtte virksomhederne i at skabe relationer til potentielle lærlinge. Ud over at `nudge` virksomheder til at deltage i ovennævnte virksomhedskatalog, kan en vigtig opgave for Faglært er Fedt og Business Center Bornholm være at rådgive virksomhederne til at skabe kontakt med de unge på erhvervsuddannelserne så tidligt som muligt i forløbet. Flere af de unge i denne undersøgelse har oplevet at de enten selv eller personer de kender er sprunget fra Grundforløb 2 fordi de var overbevist om, at de ikke ville kunne få en læreplads efter gennemførelse af grundforløbet. De oplever, at det er en stor udfordring at skulle gennemføre et halvt års skolegang uden sikkerhed for at komme videre indenfor det fag de brænder mest for. Det antyder at gennemførelsesprocenten vil stige, hvis flere elever får en lærepladsaftale tidligere i forløbet. Faglært er Fedt kan fremme relationsopbygningen mellem eleverne og virksomhederne ved at rådgive om dette.
- En helt central aktivitet som er udviklet i regi af Business Center Bornholm er hjemmesiden <https://faglaerterfedt.dk>. Her er skabt en samlet platform der giver et overblik over nuværende og kommende lærepladser på Bornholm. Denne hjemmeside adskiller sig fra Lærepladsen.dk på følgende måder:

- Der gives et overblik over **forventede kommende lærepladser** med henblik på at potentielle EUD-elever kan vurdere muligheden for at få en læreplads før den udbydes officielt. På denne måde kan uddannelsessøgende få en forståelse for lærlingemarkedet på Bornholm.
- Hjemmesiden har allerede særligt fokus på de **fag der ikke udbydes på Bornholm**, således at potentielle EUD-elever (unge såvel som voksne) kan danne sig et overblik over mulighederne for at blive faglært på Bornholm gennem en læreplads i en bornholmsk virksomhed, selvom faget ikke udbydes på den nærmeste erhvervsskole. For at videreudvikle dette koncept kan projektet med fordel arbejde systematisk med <https://www.laerepladsen.dk/> og udføre opsøgende lærepladsarbejde blandt virksomheder der har med aktive lærepladser og forespørge om virksomhedens planer for fremtidige lærlingeopslag. Igen skal fokus være på fag der ikke udbydes af den lokale erhvervsskole.

Dertil kan lærepladsoversigten udbygges, således at hvert lærepladsopslag indeholder følgende oplysninger:

- Link til film med oplysning om de(t) relevante fag
- Link til oplysninger om den konkrete uddannelsesvej når man kommer fra Bornholm (særligt med oplysninger om de ikke-lokale elementer)
- Link til opslag i rollemodels-katalog såfremt der er indgået en aftale med en lokal virksomhed om dette

Perspektiver for resten af projektets løbetid: forankringsindsats

Faglært er Fedt – og projektejer Business Center Bornholm - er kun én af mange aktører der i disse år arbejder for at skabe flere faglærte. Derfor har denne baseline undersøgelse/midtvejsvurdering også ønsket at vurdere hvilken rolle det spiller i projektet:

- at dets virke foregår i et landdistrikt og har til formål at klargøre hvilke særlige problemstillinger – og ikke mindst løsningsmuligheder – der gør sig gældende her
- at projektet drives af en lokal erhvervsfremmeaktør og således skal teste hvilke særlige behov eller opgaver denne aktørtype kan løfte som en integreret del af den store indsats der gøres i disse år for at skabe flere faglærte

Da `Trepartsaftale om flere lærepladser og entydigt ansvar´ blev vedtaget i december 2020 ændredes en række forhold omkring de centrale erhvervsuddannelsesaktørers rolle i fremskaffelsen af lærepladser hvilket har betydning for projekt Faglært er Fedt. Aftalen blev konkretiseret i `Bekendtgørelse om erhvervsuddannelser´, der trådte i kraft d. 1. januar 2022, hvor ansvaret for fremskaffelse af lærepladser klargøres. Skolernes lærepladsopsøgende arbejde skal i højere grad end tidligere ske i samarbejde med de faglige udvalg, de lokale uddannelsesudvalg, kommuner, regionale arbejdsmarkedsråd og andre relevante samarbejdspartnere. Skolerne kan aftale en arbejdsdeling med samarbejdspartnerne (§112). Lokale erhvervsfremmeaktører er en oplagt relevant samarbejdspartner her.

Det fremgår også af Bekendtgørelsen, at skolerne skal tilrettelægge deres lærepladsopsøgende, formidlende og matchende arbejde fra starten af grundforløbets 2. del. Det betyder, at det lærepladsopsøgende arbejde tager udgangspunkt i de fag erhvervsskolen udbyder på grundforløb 2 (og ikke andre fag).

På Bornholm drejer det sig om: gastronom/kok, ernæringsassistent, tjener, kontoruddannelsen, handelsuddannelsen og detailhandeluddannelsen, uddannelsen til anlægsstruktør, bygningsstrukør og brolægger, automatik og proces, data og kommunikation, elektriker, murer, personvogsmekaniker, smed, tømrer og lastvogsmekaniker på Campus Bornholm. Dertil social- og sundhedshjælper, social- og sundhedsassistent samt pædagogisk assistent på Bornholms Sundheds- og Sygeplejeskole. Der er således tale om en bred vifte af fag som skolerne og de faglige udvalg/lokale uddannelsesudvalg har ansvar for, især når fagenes specialer inddrages. Men der er også en lang række andre fag der ikke dækkes lokalt.

Bekendtgørelsen stipulerer endvidere, at skolernes lærepladsopsøgende arbejde skal omfatte både godkendte og ikke-godkendte virksomheder – med andre ord skal der ske en udvidelse af kredsen af virksomheder der ansætter lærlinge (og forinden bliver godkendte til dette af de faglige udvalg). Også her kan FeF bidrage med kontakt til virksomheder, som skolerne måske ikke har været i kontakt med før.

Geografisk skal skolernes lærepladsopsøgende arbejde tage udgangspunkt i skolens lokalområde, men skolen skal fortsat formidle pladser i hele landet, hvorfor samarbejdsaftaler med andre erhvervsskoler er en oplagt mulighed.

Den umiddelbare tolkning af disse forholds betydning for projekt Faglært er Fedt er, at der fortsat er en række opgaver som med fordel kan løftes af en lokal erhvervsfremmeaktør som BCB. Det anbefales derfor, at en vigtig aktivitet i projektets anden halvdel er (1) undersøgelse af de væsentligste opgaver FeF kan løfte samt (2) drøftelser med de mest centrale aktører om faste samarbejdsaftaler om disse opgaver fremover.

Ud over de aktiviteter, der er beskrevet oven for, kan følgende ideer overvejes:

- Systematisk kobling mellem BCBs tilflytterservice og de ledige lærepladser på faglærterfedt.dk. Der kan arbejdes på at skabe relationer mellem personer der overvejer at tilflytte Bornholm og bornholmske virksomheder der overvejer at udbyde lærepladser.
- I tæt relation til dette bør det overvejes hvilke støttefunktioner til tilrejsende lærlinge, der er nødvendige at udvikle. Det gælder både hjælp til bolig, hjælp til sociale kontakter etc.
- Det er med udgangspunkt i BCBs tilflytterservice kombineret med Faglært er Fedts arbejde med læreplads-hjemmeside og virksomhedskontakten deromkring at Faglært er Fedt skal søge sin varige forankring. Dette skal ske i tæt samarbejde med de centrale aktører på EUD-området og en væsentlig indsats i andet halvår af 2022 og første halvår 2023 bliver således udvikling af konkrete samarbejdsaftaler med disse aktører om forankring af Faglært er Fedts mest effektfulde indsatser.

3. Metode

Nærværende notat har inddraget en række forskellige datatyper og analysemetoder.

Kapitel 4, der beskriver behovet for faglært arbejdskraft på Bornholm, søger at belyse den bornholmske situation gennem forskellige statistiske data og modeller. Der er foretaget en beregning af udbuddet og efterspørgslen efter faglært arbejdskraft på Bornholm i nutiden – og gennemført en modelberegnet fremskrivning frem til 2030 baseret på CRTs *Regionaløkonomiske Model for Uddannelse og Arbejdsmarked SAM -K/LINE®_REA2020*. Derudover er der trukket forskelligt demografisk data fra Danmarks Statistiks Statistikbanken. Samlet er formålet at beskrive de dynamikker der udfordrer Bornholms adgang til faglært arbejdskraft.

Kapitel 5 fremlægger eksisterende viden om unge i grundskolen og deres vidensgrundlag i forbindelse med uddannelsesvalg i udskolingsperioden. Kapitlet beskriver særligt tre nationale undersøgelser og deres resultater. Det var oprindeligt planlagt at der skulle gennemføres to fokusgruppeinterviews med unge i 8. klasse som led i baselineanalysen. Formålet var at klargøre hvilke forestillinger 8. klasses elever har om erhvervsuddannelserne og hvilket konkret vidensgrundlag de træffer deres beslutninger om ungdomsuddannelse på baggrund af. Det blev umuliggjort af Covid-19 pandemien, idet eleverne enten var hjemsendt eller var bagud med andre sager, hvorfor det var svært at få lov til at tage værdifuld klasses tid til undersøgelsen. Da der er gennemført en lang række undersøgelser på landsplan af unges uddannelsesvalg er der i stedet for gennemført en opsamling af eksisterende viden på området.

Der er således ikke hentet ny viden baseret på bornholmske unge. Der er dog ikke nogen forventning om at bornholmske unges viden om erhvervsuddannelserne – og andre ungdomsuddannelser – skulle være væsensforskellig end unge i resten af Danmark. Det er klart at sted spiller en rolle i unges orienteringer mod uddannelse, men det vurderes at betydningen mere har med værdilægningen af uddannelse at gøre end at de unges konkrete viden om uddannelsesmuligheder. Når det kombineres med de kvantitative statistiske data over bornholmske unges uddannelsesvalg, vurderes det at være tilstrækkeligt til at afdække eventuelle særlige bornholmske (stedsspecifikke) forhold.

Kapitel 6 er resultatet af en mindre interviewundersøgelse med 5 unge uden en ungdomsuddannelse. Interviewene blev gennemført i perioden april til juli 2021. Også denne del-undersøgelse skulle have været et fokusgruppeinterview, der dog blev ændret til enkelt-interviews pga. Corona. Interviewpersonerne blev fundet med hjælp fra Bornholms Regionskommunes Ungeindsats og forfatteren kendte dem derfor ikke på forhånd, ligesom jeg heller ikke har haft indflydelse på hvem der blev udvalgt, herunder den samlede sammensætning af interviewpersoner. Interviews varede ca. 1 time og foregik dels på Campus Bornholm, enkelte på café (på grund af Corona). Alle interviews var baseret på den samme grundliggende interviewguide, hvis fokus var at få de unge til at fortælle om deres vej fra før udskolingen til hvor de var på interviewtidspunktet. Derefter blev

interviewpersonerne spurgt ind til deres uddannelsesmæssige/faglige afklaringsproces, om hvilke personer/instanser, der har haft indflydelse på deres uddannelsesvalg – og hvilke forestillinger de har om de fag de har valgt. Alle interviewpersoners navne er blevet ændret, ligesom der er lavet ændringer i fagbetegnelserne for at sikre interviewpersonerne anonymitet. I analysen er der lagt vægt på at trække oplysninger om især fagvalg/vidensbehov ved fagvalg samt udfordringer omkring frafald frem i interviewpersonernes livsnarrativer.

Metoden i kapitel 7 om lærlinge følger samme metode som for mini-undersøgelsen af de 5 uden uddannelse. Også for lærlingene er der gennemført 5 interviews baseret på en grundlæggende spørgeguide, hvis formål var at få de unge til at fortælle deres biografi med fokus på uddannelsesvalg og andre livsvalg. Også her har interviewpersonerne fået ændret deres navne af hensyn til anonymitet. Interviewene blev gennemført i september til november 2021, og hver interviewperson blev fundet gennem henvendelse til udvalgte virksomheder. Der blev gjort et forsøg på både at dække tekniske og merkantile uddannelser såvel som flere forskellige erhvervsbrancher. To af interviewene endte med at blive med voksne og det bidrager til diversiteten i respondenterne.

Kapitel 8 er et resultat af en interviewundersøgelse blandt i alt 12 virksomheder på Bornholm. Oprindeligt var det planlagt at der skulle gennemføres 2 fokusgruppinterviews med virksomhedsledere, men grundet COVID19-pandemien blev dette omstruktureret, således at virksomhedsinterviews er gennemført af projektmedarbejder Klaus Werner fra Business Center Bornholm på basis af en spørgeguide. Spørgeguiden er udarbejdet i fællesskab af projekt Faglært er Fedts arbejdsgruppe, bestående af Klaus Werner, Pelle Nilsson, Anne Fløde og Karin Topsø Larsen. Sidstnævnte har efterfølgende justeret spørgeguiden efter 3-4 pilotinterviews, ligesom Karin har fungeret som sparringspartner undervejs og afslutningsvis interviewet Klaus Werner om hans læring af interviewforløbet (juli 2021). Dette notat er udarbejdet af Karin Topsø Larsen og afspejler hendes analyse af det forhåndenværende materiale.

Udvælgelsen af virksomhederne er sket på basis af en række kriterier der samlet skulle 'repræsenteres' blandt de interviewede virksomheder. Interviewspørgsmålene er kombineret med Klaus Werners arbejde med at kontakte et stort antal virksomheder på Bornholm for at afklare hvor mange lærepladser de planlægger at udbyde i løbet af 2021 og 2022. En komplet oversigt over de virksomheder, som Klaus Werner har været i kontakt med, fremgår af www.faglaerterfedt.dk. Interviewene er gennemført i perioden marts til juni 2021. En oversigt over hvilke virksomheder, der er interviewet til denne undersøgelse, fremgår i slutningen af kapitel 8.

Normalt vil en rapport som denne indeholde en del citater fra respondenterne, der påvirker eller nuancerer den analyserende tekst. Det har ikke været muligt, da Klaus Werner har udfyldt spørgeguiden på vegne af virksomhederne.

De interviewede virksomheder er udvalgt så de samlet opfylder en række kriterier:

1. Virksomhedsstørrelse

Virksomhederne skal samlet set afspejle den bornholmske virksomhedsstruktur og således primært bestå af små (<50 ansatte) og mellemstore (50-250 ansatte) virksomheder, suppleret med enkelte større virksomheder (<250 ansatte). I interviewgruppen er 7 små virksomheder, 3-4 mellemstore virksomheder og 1-2 store virksomheder.

Knyttet hertil er også efterspurgt en spredning i antallet af lærlinge (hvilket ofte knytter sig til virksomhedens størrelse). Blandt de interviewede skal der både være virksomheder med enkelte, få og mange lærlinge.

2. Bred fordeling af brancher og erhvervsfag

Virksomhederne skal afspejle en bred vifte af erhvervsfag og brancher, således at undersøgelsen afdækker forskellige vilkår og situationer i erhvervslivet og på arbejdsmarkedet/lærlingemarkedet. Som det fremgår af Tabel 2 er der en del branchespredning mellem de interviewede virksomheder.

Det er imidlertid umuligt at dække alle brancher og fag når interviewfeltet kun inkluderer 12 virksomheder.

3. Geografisk udbudsstruktur

Relateret til punkt 2 er der samtidig i udvælgelsesprocessen lagt vægt på at virksomhederne både skal repræsentere lærepladser, hvor der er et lokalt uddannelsesudbud på Bornholm (enten på grundforløb 2 og/eller hovedforløb), samt fag, hvor hele uddannelsen udbydes udenfor Bornholm. Det afspejler sig i virksomhedslisten.

Om analysen af virksomhedsinterviews

Virksomhedsanalysen er styret af en række problemstillinger, der alle kredser omkring det overordnede spørgsmål: *Hvilke udfordringer og muligheder oplever bornholmske virksomheder med at rekruttere og fastholde potentielle lærlinge?*

1. *Hvilke strategier anvender de for at tiltrække potentielle lærlinge?*
2. *Hvilke strategier anvender de for at fastholde lærlinge?*

Det er væsentligt at holde sig for øje når man arbejder kvalitativt at man ikke 'tæller stemmer' - altså, at hvis 4 virksomheder nævner et element/tema/problemstilling, der er særligt relevant for dem, og 2 andre virksomheder nævner et andet element, så er det de første 4 virksomheder nævner ikke mere relevant/aktuelt/presserende end det de 2 virksomheder nævner, blot fordi de er 4 og de andre 2. Når man kun interviewer 12 virksomheder, kan man ikke vide om udsagns-fordelingen havde været omvendt hvis man f.eks. havde interviewet 24 virksomheder. Det er derfor vigtigt at vide, at resultaterne er baseret på alle virksomhedernes input. Analysen ligger således i at opsamle og gruppere relaterede udsagn og sætte dem i perspektiv med og strukturere dem efter hvilke typer af problemstillinger, udsagnene vedrører.

4. Behovet for faglært arbejdskraft på Bornholm

Dette kapitel skitserer hvilke udfordringer Bornholm står overfor i forhold til at sikre det lokale arbejdsmarked adgang til faglært arbejdskraft. Først beregnes behovet for faglært arbejdskraft på Bornholm baseret på CRTs uddannelses-fremskrivningsmodel REA. Afsnittet indeholder også en fremskrivning af hvilke fagområder der vil være særligt ramt af mangel. Dernæst forklares hvorfor lokale ubalancer i udbud og efterspørgsel efter specifikke fag kan forværre situationen yderligere på lokale lærlingemarkeder grundet erhvervsuddannelses-systemets nuværende udbudsstruktur. Endelig vurderes Bornholms muligheder for at fremskaffe flere faglærte gennem forskellige indsatsstyper: (1) tiltrække flere lokale unge til at blive faglærte; (2) efteruddanne voksne ufaglærte til faglærte; (3) tiltrække faglært arbejdskraft udenfor Bornholm og (4) tiltrække udenlandsk faglært arbejdskraft til Bornholm. Kapitlet sluttet af med en diskussion af graden af Bornholms udfordringer for faglært arbejdskraft samt en kvantitativ vurdering af hvilke målgrupper der er mest centrale for Faglært er Fedt-projektets indsatser.

4.1. Fremskrivning af arbejdskraftsbehovet

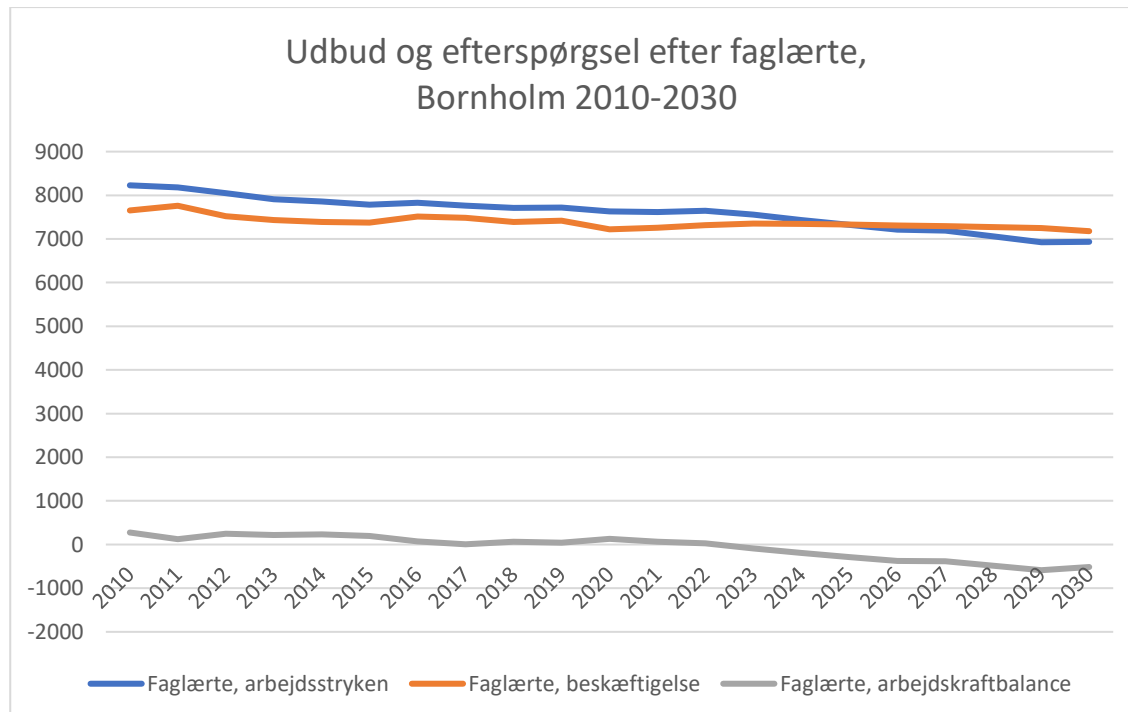
Center for Regional- og Turismeforskning fremskriver udbud og efterspørgsel efter forskellige typer af arbejdskraft gennem REA (Den Regionale Model for Uddannelse og Arbejdsmarked, SAM-K/LINE®_REA). Modellen er en økonometrisk beregning af den fremtidige beskæftigelse og udbud af arbejdskraft - og den deraf afledte arbejdskraftbalance - målt som differencen mellem efterspørgslen på arbejdskraft i forskellige erhvervsbrancher minus udbuddet af arbejdskraft fordelt på uddannelsesniveauer. Modellen er regionaliseret/kommunaliseret forstået på den måde, at både befolkningsfremskrivningen og dennes tilbøjelighed til at gennemføre specifikke uddannelser (det vil sige arbejdskraftsudbuddet) opgøres og fremskrives på kommuneplan, ligesom produktionsniveauet i forskellige økonomiske brancher (det vil sige arbejdskraftefterspørgslen) fordeles på kommunebasis efter den erhvervsstruktur der er i hver kommune. Modellen har også indarbejdet befolkningens tilbøjelighed til at til- og fraflytte, samt ind- og udpindle til kommunen (se mere om modellens metode [HER](#) (Lindahl & Hedetoft, 2021).

Modellen kan IKKE beregne virkelighedens udvikling - den kan hverken tage højde for sygeplejerskestrejker, globale pandemier eller europæiske krige - men på sigt indarbejder den effekter af disse 'hændelser' på både produktionsudviklingen samt på arbejdskraftens uddannelses- og ansættelsestilbøjelighed. Modellen kan heller ikke beregne virksomhedernes substitution, altså hvordan virksomhederne reagerer hvis de oplever rekrutteringsvanskeligheder og dermed mangler kvalificeret arbejdskraft: ansætter de en person med en anden faglig baggrund? Oplærer de en ufaglært? Eller flytter de produktionen til et sted, hvor de har lettere adgang til arbejdskraft? Effekterne af virksomhedernes handlingsmønstre vil indgå i modellen på sigt, men kan ikke beregnes på forhånd. REA-modellen er dog det bedste bud vi har på at beregne hvor mange faglærte der er behov for på Bornholm i fremtiden.

Overordnet viser REA-modellen (baseret på versionen fra oktober 2021) at Bornholm samlet vil mangle ca. 285 faglærte i 2025. Ser vi på udviklingen over en længere periode, sker der et jævnt fald i beskæftigelsen for faglærte fra 2010 frem til 2020 og herefter nærmest en afbalancering frem til 2030, hvor der forventes at være ca. 7.200 stillinger til faglærte. Se figur 2 nedenfor, og bemærk at figuren viser historiske data fra 2010-2019 og herefter den modellerede beregning fra 2020-2030. Den kraftige efterspørgsel efter faglært arbejdskraft som fylder meget i mediebilledet, skyldes således ikke en øget beskæftigelse blandt faglærte. I stedet skyldes den et generelt kraftigere fald i udbuddet af faglært arbejdskraft eftersom flere faglærte går på efterløn eller pension end nye faglærte uddannes hvert år. Ifølge figur 2 falder arbejdsstyrken således fra ca. 8.200 faglærte i 2010 til 7.600 i 2020 og yderligere ned til 6.900 personer i 2030.

Arbejdskraftbalancen fremgår af den grå linje i figur 2. Arbejdskraftbalancen er beregnet som beskæftigelsen minus arbejdsstyrken og er efterfølgende fratrukket en beregnet årlig strukturel ledighed baseret på Finansministeriets beregninger. Figuren viser at arbejdskraftbalancen har været i nogenlunde balance i den historiske periode, men der forventes et underskud af arbejdskraft på knap 90 faglærte i 2023 faldende til en mangel på 285 faglærte i 2025.

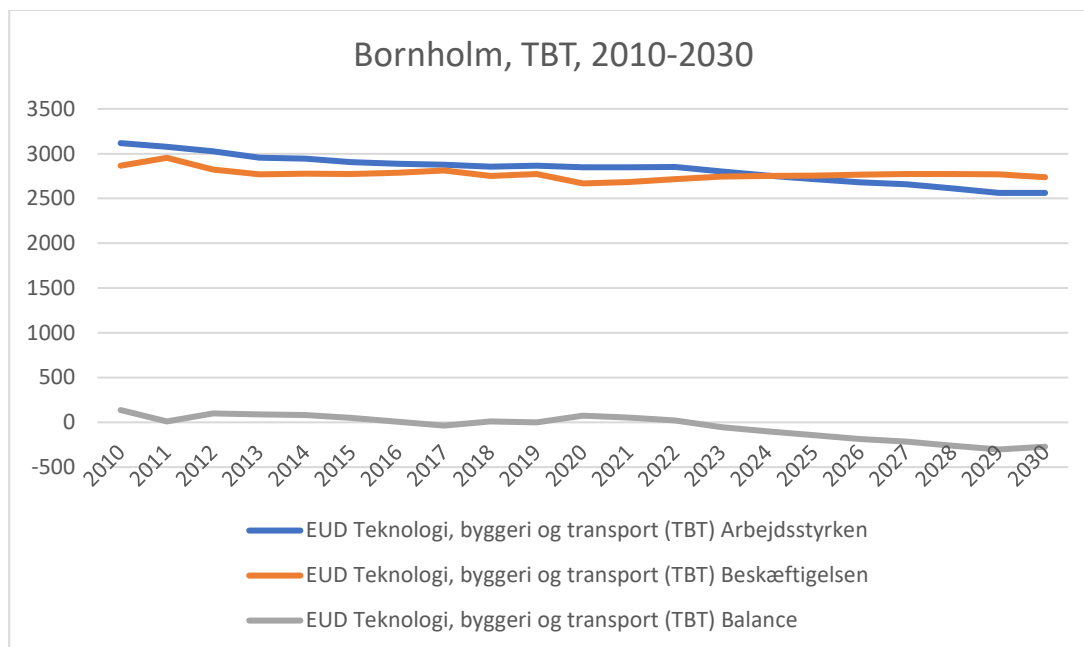
Figur 2: Udbud og efterspørgsel af faglærte på Bornholm 2010-2030

Kilde: (Den Regionale Model for Uddannelse og Arbejdsmarked, SAM-K/LINE@_REA

Figur 1 viser alle fagligheder samlet, men der er stor variation i arbejdskraftbalancen afhængig af hvilke fagområder der er tale om. I det følgende præsenteres arbejdskraftbalancerne for hver af de fire overordnede erhvervsuddannelsesfaggrupper.

Figur 3: Arbejdskraftbalance for EUD Teknologi, byggeri og transport, Bornholm 2010-2030

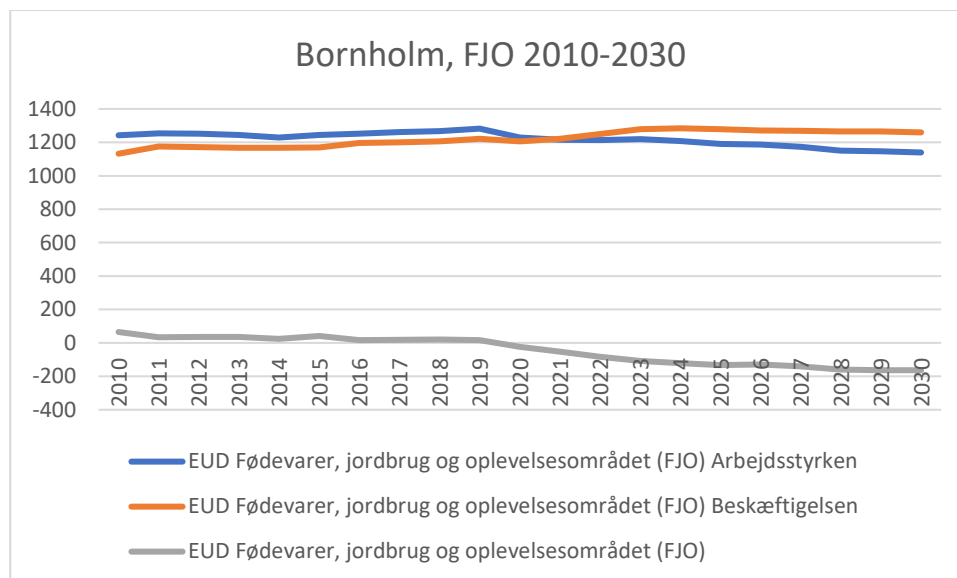
Kilde: (Den Regionale Model for Uddannelse og Arbejdsmarked, SAM-K/LINE@_REA

For de faglærte med en uddannelse inden for **Teknologi, byggeri og transport** ser vi et lignende mønster som for alle faglærte – nemlig et fald i beskæftigelsen fra 2010 til 2020 (med lidt udsving i forbindelse med de langsigtede effekter af Finanskrisen fra 2008 og frem), efterfulgt af en svag stigning fra 2020 til 2030, i alt startende med knap 2.900 beskæftigede i 2010 til svagt faldende lidt over 2.700 beskæftigede i 2030. Imens falder arbejdsstyrken igennem hele perioden fra ca. 3.100 i 2010 til knap 2.600 i arbejdsstyrken 2030.

I 2025 forventes en samlet mangel på faglært arbejdskraft indenfor Teknologi, byggeri og transportområdet på 142 personer, hvilket vil sige at der beskæftigelsesmæssigt vil blive efterspurgt ca. 142 stillinger mere end der er arbejdskraft til og at virksomheder der anvender denne type faglært arbejdskraft vil have uhyre svært ved at finde kvalificerede faglærte. Ser man på arbejdskraftbalancerne for hver af de ovenstående fagområder for sig – teknologi, byggeri og transport - er det i første omgang Anlæg og byggeriområde, t der tidligst vil mangle faglært arbejdskraft og hvor manglen på sigt vil være størst (det er ikke muligt at vise her grundet små data).

Indenfor fagområderne **Fødevarer, jordbrug og oplevelser** ser vi et lidt anderledes mønster, idet beskæftigelsen er stigende (fra ca. 1.100 stillinger i 2010 til 1.200 i 2020 og 1.260 i 2030). Samtidig er arbejdsstyrken svagt faldende gennem hele perioden fra ca. 1.240 i 2010 til ca. 1.140 i 2030. Arbejdskraftbalancen beregnes i 2025 til at udvise en mangel på 133 faglærte indenfor feltet.

Figur 4: Arbejdskraftbalance for EUD Fødevarer, jordbrug og oplevelser, 2010-2030

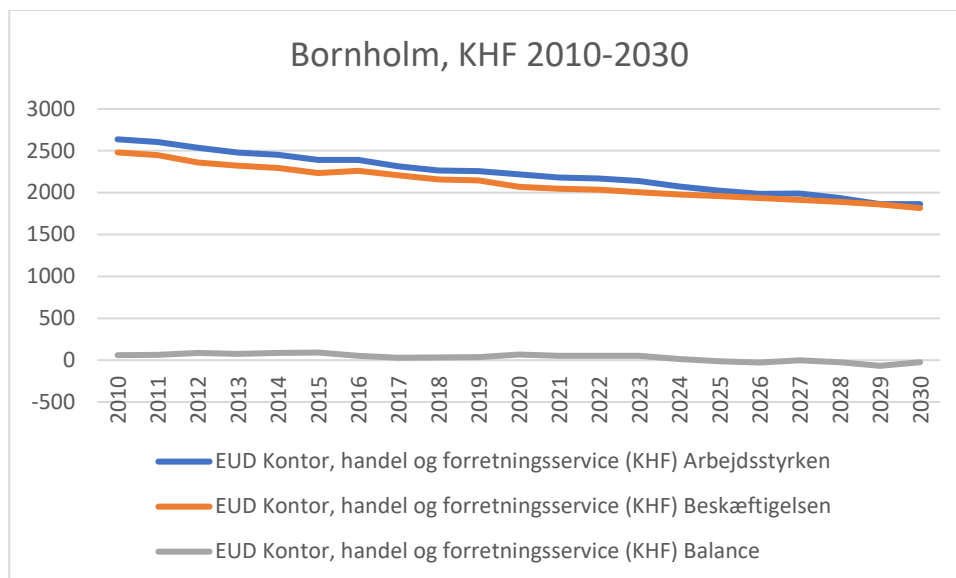
Kilde: (Den Regionale Model for Uddannelse og Arbejdsmarked, SAM-K/LINE@_REA

Indenfor fagområdet **Kontor, handel og forretningsservice** ser vi ikke en større mangel på faglært arbejdskraft i de kommende år, men i stedet næsten en balance i udbud og efterspørgsel, idet både beskæftigelsen for merkantilt uddannende faglærte og arbejdskraftsudbuddet er jævnt faldende. I 2010 var der 2.480 beskæftigede med en merkantil erhvervsuddannelse, et antal der faldt til 2.220 i 2020 og som forventes at falde yderligere til 1.820 i 2030. Her falder beskæftigelsen dog i samme rate som arbejdsstyrken.

Det merkantile erhvervsuddannelsesområde er under store forandringer idet de faglærte 'presses' af merkantilt uddannede fra de merkantile gymnasieuddannelser, der sammen med de EUX-uddannede er med til at ændre det kompetenceniveau der forventes af de merkantilt uddannede på EUD-niveau. Der er dog stor forskel på detailhandel-branchen og så de øvrige merkantile arbejdsmarkeder, f.eks. finans, handel og administration.

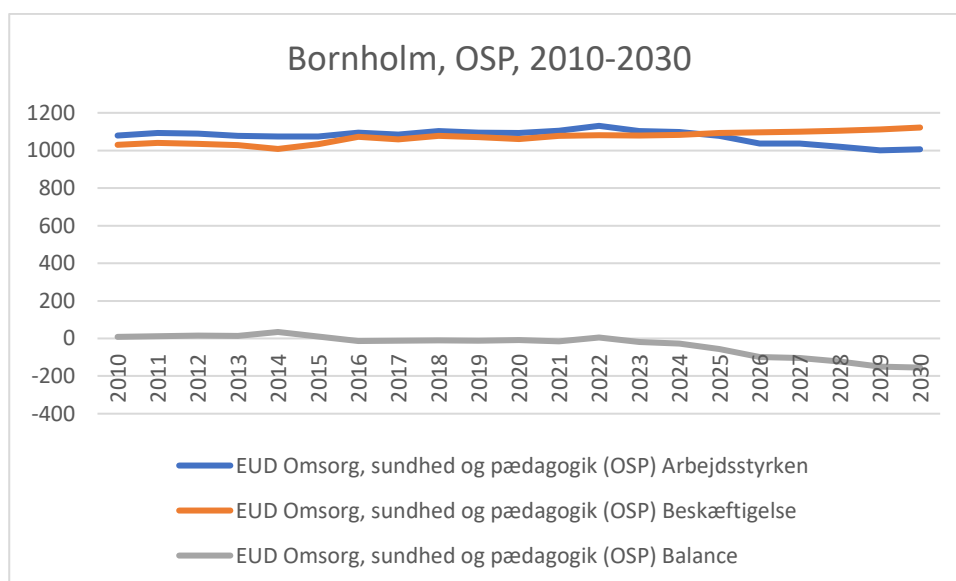
Figur 5: Arbejdskraftbalance for merkantilt uddannede, Bornholm 2010-2030

Kilde: (Den Regionale Model for Uddannelse og Arbejdsmarked, SAM-K/LINE®_REA

Endelig er der fagområdet for **Omsorg, sundhed og pædagogik**. Her har der været en strukturel mangel på arbejdskraft siden 2016 og denne mangel forventes at fortsætte med at vokse, idet beskæftigelsen er jævnt stigende (og har været det siden 2014), mens arbejdsstyrken forventes at være nogenlunde jævn frem til 2025, hvorefter den falder. Når beskæftigelsen forventes at stige for dette fagområde, skyldes det forventningen om et større antal ældre borgere, der har behov for pleje og omsorg.

Figur 6: Arbejdskraftbalance for EUD Omsorg, sundhed og pædagogik, Bornholm 2010-2030

Kilde: (Den Regionale Model for Uddannelse og Arbejdsmarked, SAM-K/LINE®_REA

Den opmærksomme læser vil lægge den beregnede arbejdskraftbalance for hver af de fire fagområder sammen, og bemærke, at de samlet giver en mangel på 343 faglærte. Differencen mellem de adderede 343 faglærte og den samlede beregning på 285 faglærte (Figur 2), skyldes, at der ud over de fire hovedgrupper også er en statistisk kategori, omfattede personer med en erhvervsuddannelse uden nærmere faglig angivelse. Denne statistiske kategori består primært af udenlandsk arbejdskraft med en erhvervsuddannelse fra udlandet, som man ikke har kunnet fagspecificere i det danske erhvervsuddannelsessystem. Dem er der ofte et beregnet overudbud af (altså: de oplever arbejdsløshed, selvom der er mangel på arbejdskraft). Hvorvidt arbejdsmarkedet vil absorbere de udenlandske faglærte når efterspørgslen strammer til, kan modellen ikke beregne må nuværende tidspunkt. Men samlet set vil Bornholm mangle et sted imellem 285 og 340 faglærte i 2025. Det er altså arbejdskraft der skal uddannes, efteruddannes eller tiltrækkes udefra i løbet af de kommende 3 år ud over dem der `plejer` at blive uddannede. Det gælder særligt indenfor Teknologi, byggeri og transport samt Fødevarer, jordbrug og oplevelsesområdet.

4.2 Hvor får vi flere faglærte fra?

Skal udbuddet af faglært arbejdskraft vokse på det bornholmske arbejdsmarked kan de stamme fra forskellige kilder:

1. En større andel af de bornholmske unge skal vælge en erhvervsuddannelse
2. En større andel af de bornholmske unge skal gennemføre en erhvervsuddannelse
3. Flere voksne ufaglærte skal efteruddannes til faglærte
4. Der skal tilflytte flere faglærte til Bornholm
5. Der skal fastholdes flere lærlinge på Bornholm og tiltrækkes flere lærlinge udefra
6. Der skal indvandre flere faglærte og ufaglærte til Bornholm fra udlandet

I de følgende afsnit gennemgås udviklingen for hver af de ovenstående målgrupper. Det ligger dog fast fra projektstart, at Faglært er Fedt primært arbejder indenfor målgruppe 1 og 2.

Ad 1: En større andel af de bornholmske unge skal vælge en erhvervsuddannelse

Der er en national målsætning om at mindst 25 % skulle vælge en erhvervsuddannelse direkte efter 9. eller 10. klasse i 2020 og at andelen skal op på minimum 30 % i 2025. Målet omhandler alene søgningen direkte fra grundskolen og dermed ikke hele søgningen til erhvervsuddannelserne. Det skal bemærkes at der er store geografiske forskelle i unges EUD-uddannelsessøgning efter grundskolen. I nogle landdistrikter som f.eks. Morsø, Norddjurs og Kerteminde kommuner vælger mere end 30% en EUD. I modsætning hertil står uddannelsessøgningen i storbyerne, f.eks. på Frederiksberg og i kommunerne nord for København, hvor mindre end 10% vælger EUD efter grundskolen (Frydkjær Bentsen, Büchler, Lindorf, Østergaard-Thygesen, & Krogh Christensen, 2018).

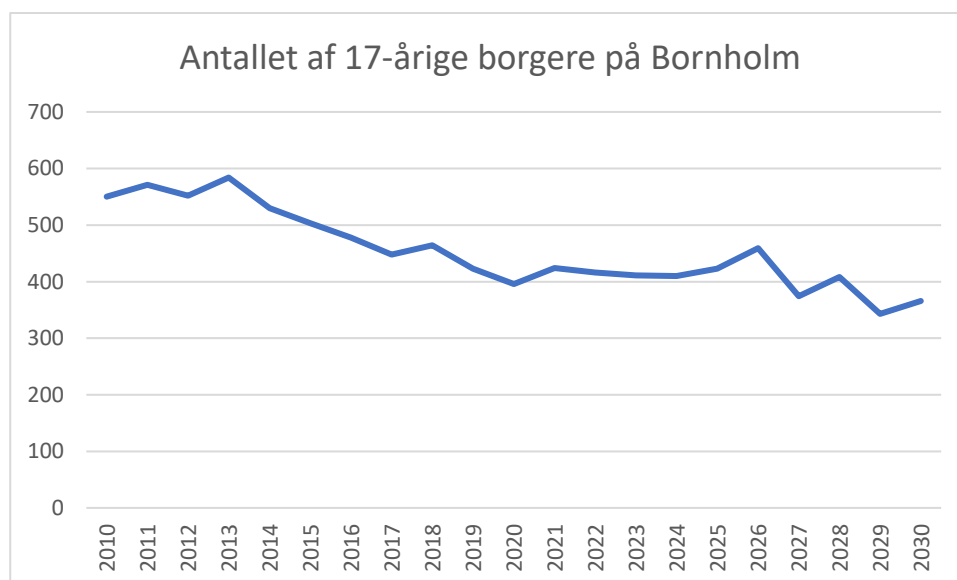
På landsplan vælger ca. 20% en erhvervsuddannelse efter grundskolen, mens andelen på Bornholm var helt oppe på 27 % i 2019 (Jakobsen & Kjær, 2021). Denne andel er dog faldet til 21,6% i 2020.

I forhold til de nationale måltal klarer Bornholm sig dermed tilfredsstillende. Men set i relation til det bornholmske arbejdsmarkeds behov for faglært arbejdskraft er opfyldelse af de nationale måltal ikke tilstrækkeligt.

Som det fremgår af Figur 7 nedenfor, bestod en ungdomsårgang (målt som antallet af 17-årige) i 2020 af 396 personer. 30% af dette tal er 119 personer. 30% af en ungdomsårgang i 2010 var 165 personer. Med andre ord, selvom andelen der søger ind på en EUD er høj, har 46 færre bornholmske unge søgt ind på en erhvervsuddannelse direkte efter grundskolen i 2020 sammenlignet med i 2010.

Med så små ungdomsårgange, er det svært at forestille sig, at det er målgruppen 'unge fra grundskolen', der sikrer flerefaglærte. Ikke desto mindre – eller rettere, netop derfor, er det væsentligt at fastholde målet om, at andelen der søger en erhvervsuddannelse på Bornholm, er relativt høj.

Figur 7: Udvikling i antallet af 17-årige på Bornholm 2010-2030

Kilde: Danmarks Statistik, Befolkningstal (BY2) + Befolkningsfremskrivning (FRKM121)

Som det også fremgår af Figur 7, er det generelle fald i ungdomsårgangene som har præget den demografiske udvikling siden 2013 ved at jævne ud, således at størrelsen på en bornholmsk ungdomsårgang forventes at være relativt stabil på omkring 400 personer frem til 2027, dog med et forventet højdepunkt i 2026 på hele 459 unge.

De unge, der kommer direkte fra grundskolen (her opgjort som størrelsen på en ungdomsårgang), er dog ikke den eneste målgruppe for projekt Faglært er Fedt. Det gælder også gruppen af unge uden kompetencegivende uddannelse op til 25 år.

Set i relation til projekt Faglært er Fedt understreger disse data hvor vigtigt det er, at der værnes om hver eneste ung og deres uddannelsesvalg, således at de er i gang med en proces der for dem opleves som positiv og fremmende for uddannelsesvalget (uanset hvad det ender med, blot de ikke helt opgiver at blive uddannet). Antalsmæssigt tydeliggør disse data dog også, at det er begrænset hvor mange flere unge faglærte der realistisk kan forventes at blive 'skabt', uanset hvor succesrige Faglært er Fedts indsatser er.

Ad 2: En større andel af de bornholmske unge skal gennemføre deres EUD

Erhvervsuddannelserne har en meget høj frafaldsprocent, hvilket også udfordrer målsætningen om at øge udbuddet af faglært arbejdskraft. I 2017 beregnede man, at kun 52% af de elever der påbegyndte en erhvervsuddannelse i 2012 på landsplan havde gennemført uddannelsen fem år senere; 39 % var stoppet uden at fuldføre, og 9 % var stadig i gang.

I forbindelse med at etablere en baseline for projekt Faglært er Fedt har Tænk tanken DEA beregnet gennemførelsesprocenterne for erhvervsuddannelserne på Bornholm (Jakobsen & Kjær, 2021). DEAs opgørelse viser at ca. 45% af de unge, der påbegynder en EUD, gennemfører uddannelsen i løbet af fem år. Det er samme procentdel som for personer der starter en EUD i alderen 19-25 år. For personer der starter en erhvervsuddannelse i aldersgruppe 26-35 år er gennemførelsesprocenten en anelse højere, nemlig 48% (Jakobsen & Kjær, 2021). Selvom disse tal viser at andelen der gennemfører en EUD, er en smule højere på Bornholm end på landsplan, er det nedslående at under 50% af dem, der starter en ungdomsuddannelse, har gennemført den fem år senere.

Tidligere studier har vist at størstedelen af frafaldet på EUD sker inden for de første seks måneder og særligt i overgangen mellem grund- og hovedforløb (Danmarks Statistik, 2019; Undervisningsministeriet, 2018).

Netop med henblik på at mindske den del af frafaldet, der skyldes problemer med at få en læreplads, blev der i november 2020 indgået en trepartaftale mellem Regeringen og arbejdsmarkedets parter om flere lærepladser og entydigt ansvar for at tilvejebringe en uddannelsesaftale. Forud for aftalen lå ansvaret for at finde en læreplads overvejende hos eleverne selv. Med aftalen skal erhvervsskolerne påtage sig et langt større ansvar for at finde lærepladser til de elever, der ikke selv finder en læreplads. Konkret er der i aftalen en målsætning om at 80% af eleverne skal have en aftale ved afslutningen af grundforløbet (grundforløb 2). Før aftalen blev indgået var det under halvdelen af eleverne, der havde det. Med aftalen er det besluttet at de faglige udvalg skal spille en markant større rolle i forhold til opgaven med at sikre lærepladser. En opgave, som i dag løftes af både erhvervsskoler og faglige udvalg. Der er afsat samlet 500 millioner kroner årligt til en række initiativer. Pengene kommer fra Arbejdsgivernes Uddannelsesbidrag (AUB). Heraf får de faglige udvalg

ansvar for at anvende cirka 120 millioner kroner årligt til styrkelse af det lærepladsunderstøttende arbejde, søgning og kvalitet på erhvervsuddannelserne¹.

Det er selvsagt for tidligt at sige noget om effekterne af denne aftale, men flytningen af det formelle ansvar for at indgå en uddannelsesaftale fra den enkelte unge til erhvervsskolen og de faglige udvalg kan potentielt få stor betydning. De foreløbige opgørelser over antallet af indgåede uddannelsesaftaler viser en vis stigning, idet der i 2021 på landsplan er indgået 48.900 uddannelsesaftaler, hvilket er en stigning fra 2020 (48.000) og 2019 (43.800) aftaler².

Dette er dog ikke sammenligneligt med udviklingen på Bornholm, der desværre går i den forkerte retning. I løbet af 2021 blev der indgået 216 nye uddannelsesaftaler, hvilket er et fald på over 21 % fra 2020, hvor der blev indgået 274 aftaler. Ser man på hvor mange der er i gang med et hovedforløb i marts 2022 er der tale om 334 personer med bopæl på Bornholm. Sidste år på samme tid var der 353 personer i gang, et fald på 5%. Der er også sket en lille stigning i antallet af elever i SKP (skolepraktik i stedet for en uddannelsesaftale som lærling i en virksomhed)³.

Det er ikke muligt at se i statistikken om situationen skyldes at der er mangel på egnede lærlinge eller om virksomhederne udbyder færre lærepladser. Se mere under punkt ad 5.

Set i relation til projekt Faglært er Fedt understreger disse data at en central indsats er at skabe flere lærepladser på Bornholm, herunder at synliggøre de lærepladser der allerede er.

Ad 3: Flere voksne ufaglærte skal efteruddannes til faglærte

Den offentlige debat om manglen på faglært arbejdskraft har i høj grad handlet om hvordan man kan påvirke flere unge til at tage en erhvervsuddannelse. Men når man tager de relativt lave ungdomsårgange i betragtning er der umiddelbart større potentiale i at øge EUD søgningen blandt de voksne. Spørgsmålet er om denne tese stemmer overens med den faktiske udvikling – hvor stor er den ufaglærte arbejdskraftreserve?

Danmarks Evalueringsinstitut har gennemført en spørgeskemaundersøgelse og en registerdataanalyse blandt ufaglærte. Undersøgelsen viste, at kun 14 % ufaglærte, der overvejede at tage en erhvervsuddannelse, rent faktisk endte med at påbegynde en EUD. Undersøgelsen er fra 20154 (EVA, 2015). Blandt barriererne for at ufaglærte tager en EUD er økonomi, mangel på tid, eller at ens nuværende job ikke kræver at man er faglært. Undersøgelsen viste også at udsigten til bedre jobmuligheder ikke skubber/motiverer ufaglærte til at tage en uddannelse, selvom de økonomiske konjunkturer spiller en vis rolle i deres motivation. Man bliver ikke motiveret til at tage en uddannelse så længe det er

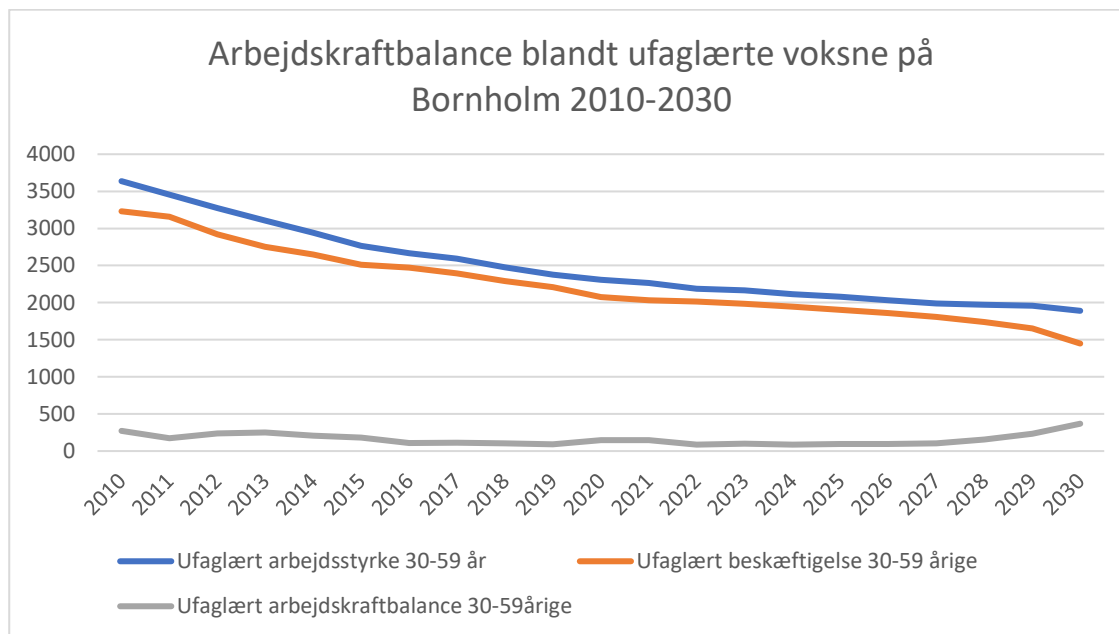
¹ <https://www.a4arbejdsliv.dk/artikel/minister-aftale-om-laerepladser-skal-stoppe-bloedningen-af-elever-fra-eud-erne>

² <https://www.uvm.dk/statistik/erhvervsuddannelserne/laerepladsstatistik/maanedlig-laerepladsstatistik>

³ <https://uddannelsesstatistik.dk/Pages/Reports/1763.aspx>

relativt let at få job som ufaglært. Ifølge Danmarks Evalueringsinstitut kan manglende kendskab til mulighederne for at blive faglært også spille ind (Thierner, 2021).

Figur 8: Arbejdskraftbalance for ufaglærte, Bornholm 2010-2030

Kilde: (Den Regionale Model for Uddannelse og Arbejdsmarked, SAM-K/LINE@_REA

Figur 8 viser arbejdsmarkedet for voksen ufaglært arbejdskraft på Bornholm – historisk (2010-2020) og modelfremskrevet (2021- 2030). Der forventes at være en arbejdsstyrke på i alt 2.079 personer som er ufaglærte - hvilket her defineres som personer med enten grundskole eller en gymnasial uddannelse som deres højest gennemførte uddannelse. Når gymnasieuddannede betragtes som ufaglærte, skyldes det, at en gymnasial uddannelse ikke er en kompetencegivende uddannelse der forbereder til arbejdsmarkedet, men udelukkende en forberedende uddannelse til det videregående uddannelsessystem. Beskæftigelsen for ufaglærte beregnes til at falde jævnt over hele perioden. Figur 8 viser også, at der beregnes et overudbud af ufaglærte i 2025 på 97 personer, der enten forventes at være ledige eller at kunne uddannes til faglærte. Der er således en gruppe voksne der muligvis kan motiveres til en erhvervsuddannelse grundet de mere begrænsede beskæftigelsesmuligheder som ufaglært på sigt. Og denne gruppe har muligvis et konkret informationsbehov.

Ser vi på gruppen af ufaglærte var der 544 20-24-årige med en grundskoleuddannelse på Bornholm i 2021. Det tilsvarende tal for personer med en gymnasial uddannelse var 506 personer. Selvom nogle af disse personer formentlig er i gang med en videregående uddannelse på Bornholm eller måske planlægger at fraflytte øen med henblik på at starte en uddannelse, er der her en relativt stor gruppe personer, som kunne være en relevant målgruppe at forsøge at henvende sig til i projekt Faglært er Fedt.

Ad 4: Tiltrækning af faglært arbejdskraft udenfor Bornholm

Endnu en mulighed for at sikre mere faglært arbejdskraft er at forsøge at tiltrække faglærte udefra til at flytte til Bornholm. Spørgsmålet er hvor mange faglærte der kan forventes at tilflytte Bornholm?

CRT har i 2019 analyseret Bornholms evne til at tiltrække faglært arbejdskraft udefra. Analysen baserede sig på den historiske periode 2009-2016 og viste at 80% af den faglærte arbejdskraft der var i beskæftigelse på Bornholm i 2017 var personer, der var opvokset på øen, mens 20% bestod af personer, der var opvokset udenfor Bornholm (Topsø Larsen, Hedetoft, Clausen, & Lindahl, 2019). Bornholm er således meget afhængig af 'egne' borgere, der bliver faglærte. Undersøgelsen viste desuden, at landdistrikterne generelt har svært ved at tiltrække faglærte udefra og at der også sker en urbanisering af den faglærte arbejdskraft – altså en fraflytning af faglærte fra landdistrikterne mod byerne. Det er således problematisk for det lokale arbejdsmarked at satse på at kunne tiltrække den manglende faglærte arbejdskraft udefra. En strategi der udfordres yderligere i en situation hvor der er mangel på faglært arbejdskraft over hele Danmark.

En tilflytteranalyse foretaget af CRT i 2020 (Thomas et al, 2020) viste dog at andelen af tilflyttere med en erhvervsfaglig uddannelse er let stigende, idet de faglærte udgjorde ca. 22% af alle voksne tilflyttere i 2012 og ca. 24 % i 2018. Den største uddannelsesgruppe blandt de tilflyttende er dog personer med en mellemlang videregående uddannelse. Dertil var det ikke muligt i datasættet at afgøre hvor stor en andel af de faglærte tilflyttere der reelt var tilbageflyttere, altså personer, der oprindeligt stammede fra Bornholm.

Opsummerende kan dog siges at såfremt tilflytningen fortsætter med at stige på Bornholm vil der også komme flere faglærte, men at den primære fødekilde til de faglærte arbejdspladser er 'egne' Bornholmere.

Ad 5: Der skal fastholdes flere lærlinge på Bornholm og tiltrækkes flere lærlinge udefra

Ovenstående analyse af den faglærte arbejdskraft i landdistrikterne (Topsø Larsen og Hedetoft et al, 2019) viste desuden at den bedste måde at sikre at erhvervsuddannelseselever fastholder deres tilknytning til det sted de er opvokset – både bosætnings- og beskæftigelsesmæssigt - er gennem lokale lærepladser. For de, der havde deres læreplads på Bornholm, blev 87% boende og 79% fik job på Bornholm efter endt uddannelse (Topsø Larsen et al., 2019). Det viser, at et primært indsatsområde er fremskaffelse af lokale lærepladser - det er de lokale lærepladser der reelt afgør hvor mange faglærte der er på Bornholm i fremtiden.

Det er desværre ganske vanskeligt at opgøre dette via registerdata, der følger EUD-elevens CPR-registeradresse. Lærlingene er oftest indskrevet og registreret på de erhvervsskoler hvor deres hovedforløb foregår og det er i princippet muligt at følge alle EUD-elever med

uddannelsesaftaler (læreplads) og med bopæl på Bornholm via Børne- og Undervisningsministeriets hjemmeside⁴. Men Tabel 1 nedenfor mangler oplysninger om en lang række lærepladser på Bornholm, der til gengæld fremgår af hjemmesiden /www.laerepladsen.dk. Dermed bliver det svært at få et systematisk overblik over det reelle antal lærepladser på Bornholm.

Tabel 1: Liste over elever med uddannelsesaftale, bopæl på Bornholm

Uddannelser der udbydes 100% på Bornholm	dec-20	okt-21	dec-21
Ernæringsassistent	4	0	0
Gastronom	29	22	20
Kontoruddannelsen med specialet offentlig adm.	32	27	25
Personvogsmekaniker	18	14	9
Pædagogiske Assistentuddannelse	13	0	0
Sosu assistentuddannelsen	110	128	103
Sosu hjælperuddannelsen	9	5	4
Træfagenes Byggeriuddannelse	48	61	58
Teknologi og kommunikation		42	35
I alt	305	292	251

Uddannelser, hvor GF1 og GF2 udbydes på Bornholm, mens hovedforløb udbydes udenfor Bornholm

	dec-20	okt-21	dec-21
Detailhandel med specialer	30	23	21
Data- og kommunikationsuddannelsen	6	5	4
Elektriker	39	28	28
Kontoruddannelsen med specialer	32	27	25
Lastvogsmekaniker	5	4	4
Murer	12	7	10
I alt	124	94	92

Uddannelser der ikke udbydes på Bornholm	dec-20	okt-21	dec-21
Elektronikoperatør	4	0	0
Frisør	4	0	0
Landbrugsuddannelsen	27	33	33
Redder-uddannelsen	0	4	4
Serviceassistent	0	0	0
I alt	35	35	37
Indgående aftaler i alt for elever på Bornholm	425	409	361

⁴ Taget fra: <https://uddannelsesstatistik.dk/Pages/Reports/1614.aspx>, hvor der er søgt på bestand for igangværende aftaler, elevens bopæl på Bornholm samt 5-års eevalder interval - og ud fra uddannelseskoden.

Ovenstående tabel er således behæftet med usikkerhed. Ikke desto mindre ses to overordnede mønstre:

- At langt de fleste vælger uddannelser der udbydes lokalt, endda primært de uddannelser, hvor det er muligt at gennemføre hele uddannelsen på Bornholm
- At vi ser et forholdsvist kraftigt fald i antallet af indgåede aftaler fra 2020 til 2021. Der er ikke tale om et drastisk fald et enkelt sted, med en række mindre fald fordelt på de fleste fag.

Såfremt der skal uddannes ca. 280 flere faglærte inden 2025 må der ikke indgås færre lærepladsaftaler end tidligere.

Manglen på opgørelser over lærepladsaftaler på Bornholm indenfor fag der ikke udbydes på Bornholm, viser vigtigheden af at en sådan oversigt bliver lavet. F.eks. har Bornholms Regionskommune i foråret 2022 1 lærling ansat indenfor anlægsgartner-faget og 2 lærlinge indenfor skov- og naturteknikker. Den ene af disse aftaler udløber til juli 2022. Det vil derfor være givtigt at Faglært er Fedts lærepladsoversigt arbejder systematisk med at skabe et overblik for interesserede.

4.3. Diskussion af målgrupper i Faglært er Fedt

Det har fra start været Faglært er Fedts målsætning at projektet skulle udvikle metoder, der kunne fremme at flere unge valgte en erhvervsuddannelse. Her forstod man `unge´ som bestående af tre hovedgrupper: (1) unge der kommer direkte fra grundskolen; (2) unge under 25 år, som ikke har gennemført en ungdomsuddannelse og som ikke allerede er i gang med en uddannelse; og (3) `unge voksne´ i alderen 25-30 år.

Som det fremgår af ovenstående data, er der behov for at flere unge direkte fra grundskolen vælger en erhvervsuddannelse. Derfor er de en oplagt, central målgruppe for projektet. Antallet i denne gruppe er dog begrænset, hvorfor den mangel på faglært arbejdskraft, som Bornholm står overfor, næppe kan komme primært fra denne gruppe.

Gruppen af unge uden uddannelse på op til 25 år er broget. Den består blandt andet af unge, der tilhører den såkaldte NEET-gruppe (unge uden uddannelse og uden beskæftigelse). Ifølge en beregning foretaget af VIVE udgjorde gruppen 6% af alle 18-24-årige på Bornholm i 2017, svarende til 136 (Bolvig et al., 2019). Som det fremgår i kapitel seks er nogle af de unge der tilhører NEET-gruppen blot langsomme til at modnes og vil være i stand til at gennemføre en uddannelse, blot noget senere end flertallet. Derudover består gruppen også af unge, der er ofre for et manglende match mellem det lokale uddannelsesudbud og lokale lærepladser. Her skal de unge `omskole sig´ fra deres oprindelige fagvalg, til et andet fag, hvor de har større chance for at få en læreplads. En del af gruppen består af unge, der er i beskæftigelse og velfungerende, men hvor de mangler motivation til at gennemføre en ungdomsuddannelse. Endelig består gruppen af unge, der har en række problemer, der gør at de har svært ved både at gennemføre en uddannelse og holde et arbejde. Der kan være tale om psykiske problemer, misbrugsproblemer eller

lignende. Bortset fra den sidste gruppe, er unge i denne aldersgruppe målgrupper for Faglært er Fedts informationsindsatser.

Det lave antal unge på Bornholm set i lyset af efterspørgslen, gør det relevant at inddrage tiltrækning af faglært arbejdskraft udefra som en oplagt strategi. Her kan Faglært er Fedt alliere sig med den generelle tilflytterindsats. Også her er der dog barrierer, idet der er kamp om den faglærte arbejdskraft, og det kan være svært for landdistrikter at konkurrere mod byerne i forhold til denne type arbejdskraft.

4.4. Opsummering

- Bornholm vil, som resten af landet, mangle faglært arbejdskraft i en nær fremtid, og beregninger viser at der er tale om en mangel på mellem 280 og 350 faglærte på Bornholm allerede i 2025, altså personer, der burde være under uddannelse nu.
- Det er særligt fagområdet Teknologi, byggeri og transport der vil mangle faglærte, efterfulgt af Fødevarer, jordbrug og oplevelser. Efter 2025 vil der være en større manglen på faglærte indenfor Omsorg, sundhed og pædagogikområdet. Det er kun indenfor Kontor, handel og forretningsservice at der forventes en foreløbig balance mellem udbud og efterspørgsel af arbejdskraft.
- Bornholm, som andre steder, udfordres af et faldende antal unge. Og selvom en relativt høj andel af de unge vælger en erhvervsuddannelse, er det talmæssigt ikke tilstrækkeligt til at dække ovenstående mangel.
- Bornholm har, som andre landdistrikter, svært ved at tiltrække faglært arbejdskraft udefra og `lever` primært af egne unge, der vælger at blive faglærte. Det stiller store krav til effektiviteten af det lokale erhvervsuddannelsessystem – der er ikke råd til, at unge falder fra fordi der er ubalancer på det lokale lærlingearbejdsmarked.
- Dertil er der behov for at der arbejdes med at tiltrække flere personer til Bornholm med henblik på at udvide arbejdsmarkedet – det gælder både for tilflyttere fra resten af Danmark og for indvandrere fra udlandet.

5. Unge i grundskolen

En grundlæggende antagelse bag projekt Faglært er Fedt er, at én af de centrale barrierer for at unge vælger at blive faglærte, er manglende viden om erhvervsuddannelserne, om de enkelte fag og om mulige karriereveje og videre uddannelsesmuligheder. Det er således et centralt indsatsområde for projektet at skabe øget viden om EUD, konkret ved at udvikle nye informationsmaterialer om dét at blive faglært – øget viden om bredden i erhvervsfagene, viden om de specifikke fag og om konkrete uddannelsesveje inden for de forskellige fag. Særligt har der fra projektstart været planlagt udvikling og udgivelse af brochurer og korte film, hvis formål er at promovere et mere diversificeret billede af hvad det vil sige at blive faglært, herunder at give et mere nuanceret billede af de unge, der har valgt at blive faglærte. Endnu et centralt indsatsfelt har fra start været at opbygge et korps af rollemodeller, så unge uddannelsessøgende har mulighed for at tale med en jævnaldrende om vejen til at blive faglært.

Formålet med dette kapitel er at kvalificere projektets indsatser omkring udviklingen af nyt informationsmateriale og andre videnskilder, der skal fremme unges viden om EUD, særligt med fokus på de unge der går i grundskolen. Hvad ved unge om erhvervsuddannelserne, når de skal til at vælge uddannelse i grundskolen? Hvad er deres forestillinger om erhvervsuddannelserne? Hvad ved de om forskellige EUD- fag? Hvad ved de om de konkrete uddannelsesveje – hvor de skal gå i skole og hvilke muligheder de har for at få en læreplads? Er der særlige områder, hvor de unge har brug for viden? Kapitlet er baseret på eksisterende viden om unges uddannelsesvalg i udskolingen, primært med udgangspunkt i tre større nationale undersøgelser⁵.

Der er to – nogle gange modsætningsfulde, andre gange komplementære – tilgange til at tænke hvilke informationsbehov unge der går i grundskolens udskolingsklasser har brug for i forbindelse med deres uddannelsesvalg.

Den ene tilgang lægger vægt på at forstå unges uddannelsesvalg som en proces der foregår over en længere (flerårig) periode. Ordet `valg` kan være misvisende, fordi det antyder at der er tale om en bevidst og specifik handling på et givent tidspunkt som unge træffer helt frit. Men uddannelsesvalg er en både bevidst og ubevidst proces der er påvirket af mange faktorer – nogle spiller sammen, andre virker modsatrettede. Samtidig er uddannelsesvalg ikke frit - det er betinget, blandt andet af ens opvækstvilkår, det vil sige den uddannelsessocialisering man er påvirket af hjemmefra. I denne tilgang lægges der vægt på at uddannelsesvejledning i mindre grad handler om at fortælle om forskellige uddannelsesmuligheder og hjælpe den unge til at "træffe det rette valg", men i stedet for at undervise den unge i at kunne træffe livsvalg, at forstå at valgene ikke er endegyldige og

---

⁵ I den oprindelige projektbeskrivelse var det planlagt, at der skulle gennemføres fokusgruppeinterviews med unge i 8. klasse i grundskolen. På grund af Covid-19 pandemien blev dette umuliggjort og midlerne er i stedet flyttet til effektopfølgning i projektet. Dette kapitel er derfor baseret på eksisterende viden fra nationalt niveau om unges valg af ungdomsuddannelse i udskolingen.

at lære om sig selv i relation til en given valgsituation. Denne tilgang er den forståelse vejledere og den vejledningsfaglige forskning er baseret på.

Den anden tilgang repræsenteres af en række aktører på uddannelsesfeltet, herunder de faglige udvalg for erhvervsuddannelserne og arbejdsmarkedets parter hver for sig (f.eks. Dansk Industri og Dansk Metal) samt erhvervsskolerne og Undervisningsministeriets informationskanaler som ug.dk. Her lægges der vægt på at give konkrete oplysninger om konkrete uddannelsesmuligheder. Også projekt Faglært er Fedt er indlejret i forståelsestilgang – nemlig at søgningen til erhvervsuddannelserne vil øges, når unge får mere information om konkrete uddannelsesmuligheder.

Når jeg gør noget ud af at påpege denne tilgang skyldes det to forhold:

For det første har forskningen interesseret sig meget lidt for den konkrete videnstilgang repræsenteret ovenfor. Der er således meget lidt forskningsbaseret viden om effekterne af forskellige informationskampagner etc. Projektet kan derfor ikke trække på eksisterende viden om konkrete informationsindsatser der virker i unges uddannelsesvalg.

For det andet er det relevant at holde sig for øje at uddannelsesvalg netop er en meget kompleks proces der er afhængig af en lang række dybereliggende sociale og kulturelle faktorer. Når projekt Faglært er Fedt har som målsætning at søgningen til erhvervsuddannelserne blandt bornholmske unge skal øges, er det dermed usikkert om de indsatser, der gennemføres i projektet, reelt kan ændre på unges uddannelsesvalg. Projektet må derfor udvikle de nye materialer/informationsindsatser som planlagt, og må i effektvurderingsfasen søge at få feedback fra unge der har brugt informationskilderne, men der kan ikke opstilles en direkte effektkæde mellem indsats og resultat (målt som en stigning i søgningen til erhvervsuddannelserne).

5.1. Hvad ved unge i grundskolen om erhvervsuddannelserne?

De følgende afsnit redegør for hvad vi ved om unges konkrete uddannelsesvalg baseret på tre nationale undersøgelser om emnet. Den første er en større undersøgelse om uddannelsesvalg, vejledning og karrierelæring der blev gennemført af Center for Ungdomsforskning (CEFU) i 2014. Selvom den har nogle år på bagen var undersøgelsen ganske omfattende, involverede mange led og aktørtyper, og betragtes fortsat som en vigtig undersøgelse på området (Juil, Pless, & Katznelson, 2016). Den anden undersøgelse er en større forløbsundersøgelse der er gennemført af Danmarks Evalueringsinstitut, hvor en stor gruppe unge (ca. 5.000) følges fra 8. klasse til starten på deres ungdomsuddannelse, en undersøgelse der startede i 2016 og som har fulgt de unge indtil 2020. I dette kapitel gengives resultaterne fra to nedslagspunkter i forløbsundersøgelsen, nemlig (1) da eleverne gik i 9. klasse, altså lige før selve ungdomsuddannelsesvalget, og (2) lige efter start på den valgte ungdomsuddannelse (Hangaard, 2021; Madsen, Jensen, & Vejrbæk, 2018). Endelig er inddraget resultaterne fra en undersøgelse der er gennemført af Tænketanken DEA, som har fulgt 18 elever i 9. klasse, der deltog i tre partcipatoriske workshops bestående af gruppesamtaler og uddannelsesmodelbygning (Østergaard-Thygesen, Bigandt, Grønbek, & Moestrup, 2021).

Ingen af disse undersøgelser fokuserer på det konkrete fagvalg i erhvervsuddannelserne, men stiller skarpt på det oprindelige valg mellem en gymnasial og en erhvervsuddannelse.

Ifølge CEFUs undersøgelse har de unge generelt størst kendskab til de gymnasiale uddannelser og langt mindre viden om erhvervsuddannelserne. Fagligt stærke elever har mere kendskab til begge uddannelsesstyper end fagligt svage elever, selvom de har deltaget i de samme vejledningsaktiviteter. Eleverne får primært deres viden om uddannelserne i skoleregi. Det er derimod forældrene, der har størst indflydelse, når selve valget træffes. Samtidig giver de forældre, der er indgået i undersøgelsen, udtryk for, at deres viden om uddannelsessystemet er uaktuel og begrænset (Juul et al., 2016).

At information om uddannelserne ikke altid bliver omsat til viden hos eleverne kan for nogle elevers vedkommende skyldes at de har brug for en stærkere kobling mellem vejledningsaktiviteter og deres individuelle valgproces. Undersøgelsen understreger det vigtige i den unges direkte, aktive involvering: *"Her viser det sig desuden, at eleverne ikke får meget udbytte af informationslignende aktiviteter, hvor vejlederen fortæller om uddannelsesmuligheder, men i højere grad af vejledningsaktiviteter, hvor eleverne mere aktivt involveres, og hvor læringen også får en praktisk og afprøvende dimension"* (Juul et al., 2016, side 15).

Der tales ofte om, at de unges forældre er en vigtig målgruppe for informationsindsatser, da de spiller en væsentlig rolle i de unges uddannelsesvalg. CEFUs undersøgelse viser, at forældrene generelt synes, at de ved for lidt om uddannelsessystemet. De føler ikke at de har den rette indsigt og viden om systemet i sig selv og slet ikke om de mange valgmuligheder der findes i dag. Det skyldes netop at der er sket meget siden de selv stod i samme situation, især i forhold til antallet af uddannelsesveje. *"Den manglende viden om uddannelsessystemet betyder, at forældrene ofte baserer deres vejledning på egne erfaringer og forestillinger om, hvad de forskellige uddannelsesudbud består af"* (Juul et al., 2016, side 15).

Danmarks Evalueringsinstituts (EVA) undersøgelse viser, at langt de fleste unge valgte en gymnasial uddannelse, og at langt de fleste anser en gymnasial uddannelse som 'dét man vælger'. Med andre ord er *"valget af en erhvervsuddannelse for de få"* (Hangaard, 2021, side 4). Det ses også i undersøgelsens kvantitative analyse, hvor kun 14% af de 5.000 unge der deltog i undersøgelsen, valgte en erhvervsuddannelse, heraf 9% en ordinær EUD og 5% en EUX. Det betyder, at de unge nærmest føler at de skal forsvare deres valg af en erhvervsuddannelse, altså at deres valg adskiller sig fra flertallets. *"Valget af en erhvervsuddannelse bliver heroverfor det atypiske og krævende valg, som både forudsætter et dybt kendskab til egne styrker og interesser og modet til at vælge noget andet end flertallet"* (Hangaard, 2021, side 4).

Denne tilgang bekræftes af CEFUs undersøgelse. Men samtidig viser den at unge ikke fravælger erhvervsuddannelserne fordi der er noget galt med dem, de ved bare ikke hvad

de vil, og oplever at det bedste valg så er at søge mod stx. Så i modsætning til den gængse forståelse såvel som nogle andre undersøgelser, ses at erhvervsuddannelserne i CEFUs undersøgelse generelt opleves positivt. De unge kan se fordelene ved en hurtig og målrettet vej til jobmarkedet og et anderledes, mere praktisk og direkte karrieremålrettet undervisningsindhold. Men det ses også som væsentligt at man kan 'se sig selv' i et af de specifikke erhverv, som uddannelserne giver adgang til, hvilket mange af de unge ikke kan. Derudover er det også vigtigt for en del unge at de bliver en del af et ungdomsfællesskab, hvilket de associerer med de gymnasiale uddannelser og ikke nødvendigvis med erhvervsuddannelserne.

Erhvervsuddannelserne vælges især af unge med interesse for et bestemt erhverv. De unge, som overvejer en erhvervsuddannelse, angiver tre hovedgrunde: 1) at de overvejer en bestemt erhvervsuddannelse/har et klart jobperspektiv, 2) at de ser erhvervsuddannelsen som spændende og interessant, og 3) at de ikke oplever sig selv som gode til eller ikke er interesserede i 'det boglige'. Mange af de elever, som ikke vil vælge en erhvervsuddannelse, begrundet det enten med at de ikke kan se hvilket erhverv der eventuelt ville kunne passe til dem, eller at de ikke 'er gode med hænderne'. De unge fravælger således ikke nødvendigvis en erhvervsuddannelse, men udskyder i højere grad beslutningen om et valg for at holde mulighederne åbne.

DEAs workshops bekræftede denne overordnede positive forståelse af erhvervsuddannelserne, idet de unge overordnet syntes at erhvervsuddannelserne generelt er spændende rent fagligt, men samtidigt opfattede erhvervsuddannelserne som et usikkert valg, fordi det er uklart om det er behæftet med besværlighed ved en eventuel overgang til det videregående uddannelsesnivea (Østergaard-Thygesen et al., 2021).

I CEFUs undersøgelse spørges EUD-eleverne ikke om de følger sig videnskæssigt godt klædt på til at vælge specifikke fag, men de spørges i løbet af deres første år på deres valgte ungdomsuddannelse om de føler, at de har valgt rigtigt. Igen drejer det sig ikke om specifikke fag, men om det overordnede valg af ungdomsuddannelsestype, altså en erhvervsuddannelse frem for en gymnasial uddannelse. Her udtaler 59% af dem, der er startet på en erhvervsuddannelse, at de har valgt rigtigt, mens det kun gælder 49% af dem, der er påbegyndt på en gymnasial uddannelse (Juul et al., 2016).

I EVAs undersøgelse, definerer de den generelle forskel på unge, der vælger en erhvervsuddannelse i forhold til en gymnasial uddannelse, sådan her:

"De unge, der har valgt en erhvervsuddannelse, skiller sig ud på flere måder. Først og fremmest er de karakteriseret ved at have haft større viden om egne evner og interesser og have følt mindre pres over fremtidens valg af uddannelse og arbejde, da de gik i 9. klasse, end unge, der har valgt en gymnasial uddannelse. Samtidig er det kendetegnende for gruppen af unge, der er begyndt på en erhvervsuddannelse, at de har dårligere skoleerfaringer med sig i form af dårligere karakterer, mindre

faglig selvtillid, mindre grad af indre motivation for skolen og dårligere lærerrelationer i 9. klasse end unge, der er begyndt på en gymnasial uddannelse.” (Hangaard, 2021, side 18)

Ovenstående element antyder – og det er bekræftet i en del forskning - at en del af de unge slet ikke oplever, at de *har* et valg. Nogle af dem, der vælger at blive faglærte, oplever ikke reelt, at de har mulighed for at starte eller gennemføre en gymnasial uddannelse. Derfor er de temmelig afklaret med, at de skal blive faglærte. Det er ikke det samme som at vide hvilket fag man ønsker at gennemføre.

Både EVAs (Hangaard, 2021) og DEAs (Østergaard-Thygesen et al., 2021) undersøgelser viser, at valget af ungdomsuddannelse opleves som et stort og vigtigt valg for alle unge. De unge tager uddannelsesvalget meget seriøst og oplever at valget har afgørende betydning for resten af deres liv. *Det er et valg, mange unge oplever som meget betydningsfuldt i relation til fremtidige karrieremuligheder og mulige livsbaner* (Juil et al., 2016).

EVAs undersøgelse påpeger fem forskellige faktorer, der skaber oplevelser af pres hos de unge, uanset køn, karakterniveau, eller om de er blevet erklæret uddannelsesparate. De fem faktorer er:

- Ikke at vide hvad man vil
- At skulle vælge rigtigt i første omgang
- Forældrenes forventninger
- Karakterkrav
- Uddannelsesparathed

Tre af disse faktorer uddybes her:

• **Ikke at vide hvad man vil:** Særligt de unge, der ikke ved, hvilken ungdomsuddannelse de skal vælge, oplever et stort pres. De unge oplever desuden, at de skal træffe uddannelsesvalget på baggrund af interesser, og dette skaber også en oplevelse af pres hos mange unge. Enten fordi de ikke ser en kobling mellem deres interesser og en ungdomsuddannelse, eller fordi de er bekymrede for, at deres interesser vil ændre sig, og at de dermed vil fortryde deres valg.

DEAs undersøgelse understreger blandt andet, at de unge efterspørger større fleksibilitet i uddannelsessystemet – en fleksibilitet mellem de forskellige ungdomsuddannelser, som ville bløde op for det stringente uddannelsesvalg, således at man på en og samme tid ville kunne vælge en uddannelse, som man mente der var 'mest fremtid i', mens man havde mulighed for at tage nogle tilvalgsfag indenfor egne interesseområder – eller omvendt.

I forlængelse heraf efterlyses ungdomsuddannelser, der kan hjælpe den enkelte med at udforske interesser, blive introduceret til forskellige fag, og blive klogere på mulighederne, f.eks. gennem praktik, vejledning og udbud af valgfag (Østergaard-Thygesen et al., 2021, side 2).

- **At skulle vælge rigtigt første gang:** De unge presses af en frygt for at vælge forkert. Frygten skyldes ikke mindst de unges oplevelse af et komplekst uddannelsessystem, hvor de har svært ved at forstå regler og rammer, ikke mindst i relation til omvalg og videre uddannelsesmuligheder (Hangaard, 2021).
- **Forældrenes forventninger:** Nogle unge oplever forældres direkte eller indirekte forventninger som et pres. De unge oplever hovedsageligt at deres forældre forventer at de får høje karakterer eller vælger en gymnasial ungdomsuddannelse (Hangaard, 2021). Det tyder på, at der også er et vejledningsbehov blandt de uformelle vejledere, primært forældrene. De fem regioner har i samarbejde med en række samarbejdspartnere indenfor uddannelses- og vejledningsområdet gennemført et større treårigt projekt kaldet 'Dit Barns Fremtid', og der er her udarbejdet en del materiale om samtaler med unge, der skal fremme refleksioner over uddannelse. (<https://www.rm.dk/regional-udvikling/fremtidssikrede-uddannelser-og-kompetenceloft/dit-barns-fremtid/>). Projekt Dit Barns Fremtid har ikke udarbejdet materiale målrettet specifikke uddannelser, men det kan være relevant at supplere det generelle materiale med specifikke, konkrete oplysninger om uddannelserne.

Vejledning, brobygning og praktik i udskolingen

Ifølge EVAs undersøgelse oplever de unge at vejledningen kan hjælpe dem, altså at de gængse vejledningsmæssige redskaber gør en forskel. Undersøgelsen peger imidlertid på, at det er afgørende, at vejledningsaktiviteterne rammesættes, og at formålene med aktiviteterne er tydelige for de unge hvis vejledningen skal gøre en forskel. Undersøgelsen viser også, at den fælles vejledning i klassen kan give de unge et godt overblik over forskellige uddannelsesmuligheder. Tid i klassen til at orientere sig på f.eks. www.uddannelsesguiden.dk, herunder Jobkompasset, opleves som et positivt element, når der samtidig er tid til at de unge kan dele deres tanker om valg af ungdomsuddannelse med hinanden (Hangaard, 2021).

Undersøgelsen viser også, at mange af de unge oplever brobygning til ungdomsuddannelserne som en hjælp til at få erfaringer med en bestemt ungdomsuddannelse og det tilhørende studiemiljø. Brobygning giver de unge en fysisk oplevelse af et sted, som gør det muligt for dem at få et billede af ungdomsuddannelsen, og kan være med til at bekræfte eller udfordre de unges forestillinger om ungdomsuddannelser.

Endelig viser EVAs undersøgelse, at de unge, der kommer i praktik, er meget glade for muligheden for praktik, og oplever at et praktikforløb hjælper dem til at bekræfte eller udfordre tanker om et fremtidigt job. De får en forsmag på indholdet af en arbejdsdag, og de praktiske erfaringer har stor værdi, da de giver inputs til deres refleksioner over hvad de interesserer sig for, og hvad de er gode til (Hangaard, 2021).

Rollemodeller

Da projekt Faglært er Fedt også påtænker at igangsætte en rollemodelindsats, er der i forbindelse med dette baselinestudie skelet til resultaterne af en evaluering af Erhvervsskolernes Elevorganisations (EEO) rollemodelindsats. Det er Rambøll Management Consulting der, på vegne af Villum Fonden, har gennemført evalueringen.

Evalueringen fandt helt overordnet at eleverne i udskolingen i grundskolen oplever besøget fra rollemodellerne som meget positivt – og at det særligt gælder rollemodellernes personlige fortællinger. Besøget giver eleverne mere viden om erhvervsuddannelserne samt gør dem mere afklarede i deres uddannelsesvalg. Evalueringen viste også, at der efter besøget var 46 % af eleverne, som overvejer at søge ind på en EUD eller EUX. Det er en stigning på seks procentpoint fra før eleverne modtog oplægget.

Evalueringen viste også at lærere og vejledere er meget tilfredse med besøgene. De oplever særligt at rollemodellernes ung-til-ung-tilgang og personlige fortællinger er stærke virkemidler (Rambøll Management Consulting, 2021).

5.2. Opsummering med fokus på relevans for projekt Faglært er Fedt

- De unge i grundskolen har mindre viden om erhvervsuddannelserne end om gymnasiet. Det skyldes dog ikke udelukkende manglende viden om erhvervsuddannelserne at de unge fravælger dem. Det skyldes typisk, at de selv og deres omgivelser synes at en gymnasial uddannelse på sigt giver flere uddannelses- og karrieremuligheder end en erhvervsuddannelse. Disse narrativer om uddannelsesværdier ændres kun langsomt, og de sidste års store kampagner hvis sigte er at `tale erhvervsuddannelserne op´ vil på sigt få en effekt, men det er for tidligt at se denne effekt nu.
- Der er dog ingen tvivl om, at de grundlæggende vidensgrundlag om hvad en erhvervsuddannelse er, hvilke fag man kan blive uddannet indenfor, hvilke uddannelses- og karriereveje, der ligger bagefter etc. er ukendte for langt de fleste unge. De er på forhånd sporet ind på en gymnasial uddannelsesbane og orienterer sig ikke i erhvervsuddannelsessystemet.
- En del af de unge, der vælger en erhvervsuddannelse, har i forvejen en idé om hvilke faglige område(r) de er interesseret i, men det er ikke det samme som at de har et bredt kendskab til erhvervsuddannelserne. `Strander´ de undervejs, f.eks. hvis de ikke kan finde en læreplads indenfor det fag de har en særlig interesse for, står de derfor muligvis på bar bund og savner viden om andre fag.
- Nogle unge kan have svært ved at vurdere hvad en konkret uddannelse går ud på og har brug for et mere praksis- og erfaringsbaseret forløb, hvilket i nogle tilfælde kan indebære en kortere praktikperiode i en konkret virksomhed. Det bør afklares om grundskolerne, herunder de private grundskoler, har ressourcer og muligheder for at hjælpe de unge med at finde en kortvarig praktikplads i udskolingen. Ellers er dette et felt som projekt Faglært er Fedt, kan være behjælpelig med.
- De unge omgives af formelle og uformelle vejledere - lærere, vejledere og forældre - der alle påvirker de unges valgproces og som samtidig måske ikke har et nuanceret vidensgrundlag om erhvervsuddannelsesmulighederne. Det er især forældrene der giver udtryk for denne manglende viden. Forældre er dermed en oplagt målgruppe for oplysninger om de faglige uddannelser – både om deres indhold, men i høj grad også om deres fremtidige videreuddannelses- og karrieremuligheder.

- Evalueringen af EEOs rollemodelindsats understreger at dette kunne være et meget givende indsatsfelt for projekt Faglært er Fedt. Det er særligt de personlige historier om rollemodellernes uddannelsesveje såvel som ung-til-ung tilgangen, der er givende.

6. Unge uden uddannelse

Dette kapitel har til formål at præsentere resultaterne af den del af baselineanalysen, som vedrører forskellige unge med påbegyndt, men ikke gennemført, ungdomsuddannelse. Hvilke erfaringer har de om at vælge uddannelse, hvordan passede forventningen til virkeligheden? Og har de forslag til hvordan man kan forbedre unges vidensgrundlag når de skal vælge uddannelse – især når de overvejer at starte på en erhvervsuddannelse og skal vælge et konkret fag? Hvilken viden har haft særlig betydning for dem i forhold til at vælge et fag, hvilke spørgsmål har de haft undervejs, og hvilken viden har de savnet? Hvilke elementer er centrale og bør derfor indgå i vidensgrundlaget, der kan kvalificere de indsatsfelter som projekt Faglært er Fedt arbejder med?

Kapitlet er baseret på 5 interviews med unge under 25 år. Interviews er gennemført i perioden maj til juli 2021.

Kapitlet er struktureret 'baglæns', således at analysens resultater præsenteres først, efterfulgt af baselineanalysens anbefalinger til projekt Faglært er Fedts fokuspunkter. Herefter følger 5 ungeportrætter, der skal fungere som dokumentation for analysens resultater.

6.1. Resultater

Nedenstående portrætter viser, at der er stor variation i de unges forudsætninger for at vælge og gennemføre en erhvervsuddannelse. Hvert ungeportræt fortæller en individuel historie om håb og om forskellige ressourcegrundlag til at 'kaste efter' det håb. Det er symptomatisk at de unge hver især føler de har fejlet, at noget er gået gal fordi de ikke har gennemført en ungdomsuddannelse endnu. Ingen af de fem unge opfatter sig selv som værende på en udviklingssti, hvor de er ved at lære sig selv bedre og bedre at kende og dermed nu er bedre til at vurdere hvilke livsvalg der 'passer' mere eller mindre godt til hvem de er som personer. I stedet opfatter de, at noget er gået galt, og at de er 'bagud' i forhold til andre unge.

I det følgende gennemgås hver historie med fokus på hvilke indsatser projekt Faglært er Fedt eventuelt kan være behjælpelig med. I denne tilgang skærpes forståelsen også for hvilke grupper af unge, der er målgruppe for del-indsatser for projekt Faglært er Fedt, og hvilke, der ikke er det.

- I ungeportrætterne nedenfor er **Mads** et eksempel på en ung, der er offer for **strukturelle mismatch** i erhvervsuddannelsessystemet, kendetegnet ved ubalancer mellem antallet af elever, der gennemfører grundforløb 2 inden for et specifikt fag, og antallet af udbudte lærepladser indenfor samme fag. På små arbejdsmarkeder som det bornholmske er risikoen for at den slags lokale ubalancer opstår relativt store. I Mads' tilfælde var de 21 elever på GF2 holdet, hvoraf 7 fik læreplads. Efter at have forsøgt at få en læreplads i 2½ år skal han nu skifte fag. Han står uddannelsesmæssigt på bar bund, da hans interesse, men også hans

orientering, stedse har fokuseret på hans oprindeligt valgte fag. Mads har derfor brug for viden om andre fag og hvad de indeholder, på samme vis som en ung i grundskolen.

Men derudover har han brug for en smule vished om, at det fag han vælger i stedet for, også fører til en læreplads. Han har ikke lyst til endnu en gang at stå mod slutningen af et GF2 forløb og ikke kunne finde en læreplads. Det er derfor vigtigt at Mads kobles til en virksomhed INDEN han påbegynder det næste uddannelsesforløb. At der **igangsættes en relation mellem ham og en virksomhed**, måske berammet som en kort praktikperiode.

Projekt Faglært er Fedts oversigt over kommende lærepladser og informationsmaterialer om forskellige uddannelsesmuligheder kan være relevante her, især hvis Mads overvejer en uddannelse der ikke udbydes på Bornholm (hverken grund- eller hovedforløb). Såfremt han vælger en uddannelse, hvor han skal rejse efter grundforløb 2 på et længere skoleophold, har han muligvis brug for støtte til at gennemføre det spring det vil være for ham at være hjemmefra for første gang. Her kan udvikling af **multilokale uddannelsespakker** være relevante.

- **Mathias** fra ungeportræterne nedenfor er et eksempel på en ung med ganske andre udfordringer. Han har været **psykisk skrøbelig** i en periode, hvor han hverken har været under uddannelse eller i beskæftigelse. De interviews, der gennemføres i forbindelse med denne baselineanalyse, er ikke i stand til at sige noget som helst om den unges psykiske robusthed og parathed til uddannelse. Men ud over de psykiske udfordringer har Mathias også en udfordring med sit **fagvalg**. Han har påbegyndt op til flere uddannelser og er sprunget fra efter en kort periode. Det står klart, at han ikke kan identificere sig med de lidt tungere håndværksfag, og at han i løbet af de sidste par år er kommet til den erkendelse, at han ønsker at arbejde med 'noget med mennesker'. Mere information om et bredere udvalg af erhvervsuddannelsesfag kunne være relevant for Mathias.
- Det minder om ungeportrættet af **Julie**, der også er karakteriseret af mange påbegyndte uddannelser og hurtige stop, kombineret med en presset situation på hjemmefronten, hvor det er svært at vurdere om der er tale om psykisk skrøbelighed og/eller et begrænset ressourcegrundlag fra hjemmet.

Men grundlæggende er Mathias og Julie ikke en del af målgruppen for projekt Faglært er Fedt. I stedet kan en vigtig målgruppe for projektets informationsmaterialer om bredden i udbuddet af erhvervsuddannelser være de vejledere og andre støttepersoner, der uformelt og formelt rådgiver Mathias og Julie. Derudover kunne, **udvikling af en rollemodel korps hvor der er eksempler på mænd i kvindefag og omvendt**, være en relevant indsats for projektet.

- **Olivers** ungeportræt er et eksempel på en 'glad dreng', der er skoletræt og som ikke har engageret sig i de sidste par års uddannelsessøgen. Han har gennemført de aktiviteter, der er blevet arrangeret, men har **ikke engageret sig**

identitetsmæssigt i forløbet. Denne mangel på engagement er noget en virksomhedsejer får øje på med det samme, og af samme grund er Oliver ikke blevet tilbudt en læreplads. Efter han har været igennem et længere afklaringsforløb, hvor han har prøvet en masse forskellige fag, er Oliver dog dels ved at være moden nok til at engagere sig i sin egen uddannelsesvalgproces, dels ved at spore sig ind på, at han gerne vil uddannes indenfor fagområdet bygge og anlæg. Det er måske mere et spørgsmål om at finde den rette virksomhed, der matcher ham personligt, end det er det specifikke fag, der er afgørende for ham.

Oliver er et eksempel på en **ung der lærer gennem praksis**, han skal have materialer og processer i hænderne, og han kan ikke vejledes gennem ord alene. Derudover skal han arbejde med noget meningsfuldt – skabe noget der skal bruges af nogen, ikke laves for læringens skyld. Olivers uddannelsesvalg går dermed gennem praktikker i virksomheder.

Igen er Oliver i hans nuværende situation ikke en oplagt målgruppe for projekt Faglært er Fedt, men han er et eksempel på en ung, der i sine grundskole år kunne være blevet motiveret af en ung **rollemodel**, der kunne vise, at der er mening med det man lærer i skolen når det bliver appliceret på lærepladsen efterfølgende.

- Ungeportrættet af **Mikkel** er endnu en anden 'type' ung med en anderledes livsbane end de øvrige. Han er et eksempel på en ung, der har været sikker på, at han skulle i gymnasiet og efterfølgende tage en videregående uddannelse. Men samtidig var han ikke i stand til at fortsætte med den skolebaserede læring, der forekom ham meningsløs. Nu er der gået nogle år mens han har været i beskæftigelse, og han har gennemført en virksomhedsbaseret butikslederuddannelse. Hans venner har i mellemtiden gennemført deres gymnasieuddannelser og har forladt Bornholm, de fleste af dem for at påbegynde videregående uddannelser. Mikkel føler et stort pres for også at få en uddannelse, men oplever at han sidder fast. Han er fast besluttet på at blive på Bornholm, hvor han bor sammen med sin kæreste.

Han er ikke afklaret om han overhovedet skal have en erhvervsuddannelse og ville i fald han begyndte på en uddannelse gøre det på et uoplyst grundlag, idet han ikke kender til særlig mange erhvervsuddannelser. En ung som Mikkel har både brug for at få et bredere og dybere vidensgrundlag om erhvervsuddannelsesmuligheder såvel som viden om det bornholmske arbejdsmarked, idet han primært kender til nogle enkelte virksomheder gennem sit netværk. For at Mikkel kan komme videre skal han måske introduceres til nogle konkrete virksomheder, der søger lærlinge – f.eks. indenfor handel, kontor eller finans. Det vil også være vigtigt for ham, at han ville kunne starte som voksenlærling.

Et projekt som Faglært er Fedt kan nok primært hjælpe gennem oplysningsmaterialer om et bredt spektrum af erhvervsuddannelser, ligesom oversigten over kommende lærepladser er relevant. Men derudover har Mikkel formentlig brug for sparring og læring om den personlige afklaringsproces, en læring som ikke varetages af projekt

Faglært er Fedt. Men måske kunne en ungevejleder, der støtter Mikkel, være målgruppe for projektets læringsplatform og kendskab til det bornholmske arbejdsmarked.

6.2. Ungeportrætter

Portræt 1: Mads, 20 år

Mads er født og opvokset på Bornholm, han har gennemført grundforløb 1 og 2 som elektriker (EUX) på Bornholm. Han er strandet, fordi han ikke har kunnet finde en læreplads i 2½ år. Han blev færdig med GF2 i sommeren 2019. De var et hold på 21, hvoraf 7 fik læreplads, resten har enten måttet skifte fag eller er ikke kommet videre.

Elektrikeruddannelsen er en af de EUD-uddannelser, hvor der er skolepraktik, da man mangler elektrikere på landsplan. Men da elektriker-skolepraktikcentret ligger i Nykøbing Falster ønskede Mads ikke at starte der direkte efter endt GF2. I stedet blev han ved med at søge lærepladser på Bornholm og kom også i et praktikforløb hos en elektriker, men virksomheden havde allerede ansat én lærling, så det blev gjort klart fra start, at der udelukkende var tale om et forløb, hvor Mads kunne afprøve faget. Han fik blot endnu mere blod på tanden efter dette forløb. I foråret 2020 forsøgte han så at komme på skolepraktik, men pga. Corona kunne det ikke lade sig gøre. I samarbejde med en UU-vejleder har han forsøgt at blive ansat proforma i en virksomhed, der så skulle sige ham op og dermed give ham ret til at komme på SKP, men det gik i vasken. Han kan således ikke komme på SKP nu.

Mads har tilbragt mellemtiden med at arbejde som ufaglært på café, som tankpasser og nu som butiksassistent i en detailkædebutik. Her har man tilbudt ham en læreplads som ledertrainee, hvilket han overvejer. Alternativt vil han søge ind som murer. Han føler at han står ved en skillevej, da han ikke er i tvivl om, at han allerhelst vil være elektriker, men ønsker ikke at spille mere tid med at vente på en ledig læreplads. Han opfatter sig selv som håndværker og ikke butiksmenneske, hvorfor han hælder mest til at blive murer.

I mellemtiden fra afsluttet GF2 forløb i sommeren 2019 og nu har han samlet været arbejdsløs i 2 måneder. *"Og dem brugte jeg simpelthen på at gi' den alt hvad jeg kunne for at blive elektriker, jeg var i kort praktik i virksomheder, hele molevitten".* Men det lykkedes ikke.

Det påvirker ham også at han på sigt ville tjene langt flere penge som murer end som butiksleder. Omvendt orker han ikke at tage murergrundforløb 2, hvis han efterfølgende ikke kan komme videre. Han ved godt, at han kun er 20 år, men han havde forestillet sig at være færdiguddannet som 22-årig, og hvis han igen bliver bremsset på grund af manglende lærepladser, ville han føle sig meget presset. Han kan leve med, at han bliver 24 år inden han er færdiguddannet, men ikke senere end det. Hvis han vælger hverken at blive murer eller tage ledertraining-muligheder, er hans sidste alternativ at starte på

HF næste sommer og så læse videre på en maskinteknikeruddannelse, da det reelt er en elektrikeruddannelse. *"Men problemet er at maskintekniker kun er i Svendborg og i Frederikshavn, og så skal jeg alligevel rejse i 3-4 år".*

Det er vigtigt for Mads at blive boende på Bornholm. Han sætter stor pris på naturen, har anskaffet sig en kolonihave og spiller fodbold på et hold, han føler tilknytning til.

Portræt 2: Mathias, 21 år

Mathias er født og opvokset på Bornholm. Ved interviewtidspunktet går han på brobygningsforløb i Ungeporten og skal til samtale med en tøjbutik ugen efter om at komme i mesterlære. Såfremt aftalen indgås, skal han starte i mesterlære og efterfølgende 5 måneder på skole, vist nok i Århus.

Frem til dette punkt har Mathias gået en del hjemme, haft et ansættelsesforløb som ufaglært i Kvickly i Rønne, men ellers har han været uden for uddannelsessystemet og haft nogle personlige vanskeligheder, knyttet til stress og depression grundet en kombination af forældrenes skilsmisse, et kæresteforhold, der gik i opløsning, og et problematisk forløb i relation til hans boligsituation. Han bor nu hjemme hos sin ene forælder igen.

Han har påbegyndt en række uddannelser, men er droppet ud forholdsvis hurtigt. Efter folkeskolen startede han på GF1 med tanke på at blive mekaniker. Men han oplevede, at han ikke slog til, og han følte at de øvrige alle vidste hvordan man gjorde som mekaniker. Da han aldrig har beskæftiget sig med mekanik før skolestart, følte han ikke at det var rigtigt for ham, så han droppede ud. At han overhovedet havde valgt mekanikervejen skyldtes at hans far er uddannet mekaniker.

Dernæst startede han på den pædagogiske assistentuddannelse, gennemførte Grundforløb 1 og startede på Grundforløb 2, men droppede hurtigt ud da det blev klart at det ikke var sikkert at man kunne skaffe et tilstrækkeligt antal praktikpladser og dermed afslutte uddannelsen på Bornholm. Samtidig fik Mathias nogle personlige problemer *"som lige gjorde at det hele gik i stykker"*. Herefter gik han hjemme i en periode, men startede så på social- og sundhedsuddannelsen (grundforløb 2). Her gik han i ca. 2 måneder, men følte sig meget ung, da alle de øvrige elever var voksne. Derfor droppede han også ud her.

Efter endnu en periode hjemme er han nu startet i det nuværende brobygningsforløb.

Mathias drømmer ikke om at blive butiksassistent, men han anerkender, at han skal gennemføre en uddannelse og vil gerne videre. Han føler at han har gået hjemme for længe og er gået i stå, og det betyder meget for ham igen at være i gang, hvilket motiverer ham. Han forestiller sig en gang i mellem at et håndværksfag ville være en god uddannelsestype, men han har med tiden – og især efter forsøget med at blive mekaniker – erkendt at han gerne vil lave noget med mennesker.

Hans egentlige drøm er at blive gadeplansarbejder, det vil sige en socialfaglig medarbejder, der foretager opsøgende, uformelt forbyggende socialt og kriminalpræventivt arbejde overfor unge. Tilspurgt om hvilken uddannelse det kræver, mener Mathias at det kræver en pædagoguddannelse eller lignende, hvilket han ikke tror at han har mulighed for at gennemføre. Han mener også at han selv ville skulle være ældre og have mere erfaring. Men det ville være et drømmejob for ham.

Han har ikke rigtig lyst til at tage en uddannelse og har dårlige erfaringer fra skolen, men han ser det som en nødvendig vej til det han egentlig gerne vil – at arbejde på en meningsfuld måde. Mathias har været usikker på om han var dygtig nok til at kunne gennemføre skoledelen til sin (forhåbentligt) kommende detailhandeluddannelse. Han er dog blevet testet for ord- og talblindhed og har fået at vide, at han godt vil kunne klare uddannelsen.

Tilspurgt om hvordan han har det med at skulle gennemføre skoledelen på hovedforløbet svarer han: *“Det er ikke noget problem. Det er bare noget der skal overstås. Det kræver sgu – det ER hårdt at blive til noget”.*

Portræt 3: Oliver, 21 år

Oliver bor på Bornholm, hvor han er flyttet til som lille dreng med sin familie, da hans mor stammer fra Bornholm. Han går på BTU (Brobygning til uddannelse) på Campus Bornholm, hvor han på 1½ måned har gennemført introforløb til sundhedsuddannelserne og er ved interviewtidspunktet i gang med Handel og Kontor⁶. Han ved dog allerede, at han har fået en læreplads som VVS'er hos en Bornholmsk virksomhed, hvor han skal starte ca. 1 måned senere. Her har han tidligere været i et praktikforløb på 1½ måned og er nu blevet ansat i en elevstilling med henblik på at starte på Grundforløb 2 til VVS'er og efterfølgende ansættes som lærling i virksomheden.

Siden folkeskolen har han været igennem en lang række afklaringsforløb og har langsomt sporet sig ind på sit valgte fag. Han har gået et år på efterskole, efterfulgt af 3 måneder i 10. klassecentret, men flyttede hurtigt over på produktionsskolen – og videre derfra til BTU. Igennem produktionsskolen er han startet på to erhvervsuddannelser. Først startede han som mekaniker, men blev hjemsendt i forbindelse med Covid-19, hvorefter han startede som maler og var i et praktikforløb i 3 måneder, hvilket afgjorde for Oliver, at han ikke ønskede at blive maler. Mens han stadigvæk var hjemsendt, bad han om at komme ud i praktik, og det var herigennem at han kom i forbindelse med den VVS-virksomhed, hvor han nu ansættes.

---

⁶ Et brobygningsforløb består af en kombination af introduktion til fagområderne gennem praktisk arbejde på værkstederne samt lidt klasseværelses-baseret introduktion. Hvis eleven gerne vil prøve at komme i rigtig praktik i en virksomhed, forsøges det at blive arrangeret.

Oliver beskriver selv sin afklaringsproces som meget afhængig af at prøve ting. Han var blandt andet i praktik som tømrer i 6 måneder på produktionsskolen, et fag han virkelig godt kunne lide og gerne ville have valgt, men han fandt ud af undervejs at han var allergisk overfor støv og isolering, hvorfor han desværre måtte stoppe.

Hidtil har Oliver valgt mellem uddannelser man kunne gennemføre på Bornholm, undtagen maleruddannelsen, men her nåede han ikke så langt, at han skulle rejse for at gå på grundforløb 2. Generelt ser Oliver ikke frem til skoledelen: *"Jeg hader at gå i skole. Det var ikke mig. Det er det stadigvæk ikke"*.

Der er sket en ændring i forhold til Oliver's tilknytning til Bornholm: hvor det tidligere var vigtigt for ham at uddannelsen foregik på Bornholm, planlægger han nu at rejse væk fra Bornholm efter endt uddannelse. Konkret ønsker han at flytte til udlandet, hvor hans far bor.

Oliver beskriver sin motivation for at starte på maleruddannelsen som grundet i, at man får meget få penge som ung på brobygningsforløb (2.700 kr. per måned), hvoraf han betaler 1.000 kr. om måneden til sin mor for at bo hos hende. Han vidste godt, at han ikke var interesseret i at blive maler, men havde behov for at komme videre.

Oliver beskriver sig selv som uinteressert i uddannelse indtil for ca. 1½ år siden, hvor han for alvor begyndte at tage alvorligt at han skulle vælge et erhverv og en uddannelse inden for det erhverv.

Han mener at den bedste måde at vælge uddannelse er at komme i praktik. Oliver beskriver sin proces med at finde et fag som en lang søgen, hvor de første år var præget af mangel på retning og manglende interesse og opmærksomhed. Han beskriver sine forestillinger fra udskolingen og frem til i dag sådan her:

"Det er jo besværligt [at finde ud af hvad man vil, red.]. Altså, det der var svært, er at man skal vælge på forhånd. Altså, så skal man starte og gennemføre et helt grundforløb uden helt at vide hvorfor man valgte det ene fremfor det andet. Der havde det været bedre at starte på brobygning med det samme. Hvor man kommer ind og ser hvordan det hele er, og skolegangen kommer til at forløbe. Så man ikke bruger et helt år på én ting".

Portræt 4: Mikkel, 23 år

Mikkel er født og opvokset på Bornholm og er i arbejde på det tidspunkt hvor han interviewes. Han har gennemført og gik ud af folkeskolen i 9. klasse, men besluttede kort efter at gennemføre en 10. klasse, da han var usikker på hvad han ville. Efter 10. klasse blev han vejledt til at påbegynde en gymnasial uddannelse, hvorfor han startede på en hhx, dog uden den store entusiasme. Efter ca. ½ år kedede han sig en del og var særligt træt af lektier, så han droppede ud og startede i stedet på et merkantilt grundforløb (den nye hg´) på 20 uger, som han gennemførte. Herefter fik han arbejde

hos den detailhandelskæde, hvor han arbejdede i 2 år og gennemgik nogle af kædens interne uddannelser. Han steg fra at være butiksassistent til at blive souschef. Efter ca. 2 år blev han klar over, at han ikke ønskede at arbejde i detailbranchen hele sit liv, så han sagde op og startede på en hf-uddannelse. Men han kedede sig også her og endte med at droppe ud, hvilket blev efterfulgt af en kort periode som arbejdsløs, hvorefter han igen fik job i detailhandlen, hvor han arbejder på interviewtidspunktet i Expert. Han er dog interesseret i at få en formel uddannelse, enten en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse, og han ved ikke helt hvorfor han ikke har formået at få en uddannelse frem til nu. En af grundene til at han deltager i interviewet er for at sætte gang i nye tanker og måske komme i gang igen. Den eneste konkrete EUD-uddannelse han overvejer er it- og kommunikationsuddannelsen, men reelt ville han gerne have en videregående uddannelse.

Mikkel synes at det er særligt svært at komme i gang med uddannelse igen efter man har været på arbejdsmarkedet:

"... når man har været ude og arbejde, så ved man, hvad der er vigtigt og hvad der er mindre vigtigt, men når man læser, skal man læse det hele, og jeg kunne ikke se hvad der var relevant og hvad der var mindre relevant. Så jeg synes igen at det var kedeligt. Så jeg endte med at droppe ud igen".

Endnu en grund til at det har været svært for Mikkel at gennemføre en uddannelse er at han gerne har villet sikre sig at den uddannelse, han begynder på samt afslutter, skal give jobsikkerhed på Bornholm. Mikkel har en kæreste, og det er vigtigt for dem begge at bo på Bornholm, hvor de har en drøm om et liv på landet med børn.

Uanset hvilken uddannelse, han har overvejet, har han følt sig usikker på jobmarkedet på Bornholm og hans muligheder for at have en lokal karriere. Med en hf-uddannelse (eller anden gymnasial uddannelse) opfatter Mikkel at det ligger op til at han skulle rejse 'over' for at gennemføre en videregående uddannelse, og han føler at der er for lille sikkerhed for at han kunne få et job på Bornholm efterfølgende. *"Det har været en demotiverende faktor for mig. Jeg ville gerne vide, at der var en plads til mig, når jeg blev færdig, i stedet for at jeg skal tage et sats hver gang".*

Mikkel har tænkt over at tage en videregående uddannelse på Bornholm, f.eks. gennem Copenhagen Business School, men han mener at der kommer flaskehalse fordi der bliver uddannet et helt hold hvert år, som skal ud på det bornholmske arbejdsmarked, og det mener han skaber job-usikkerhed. Fagligt har Mikkel mest lyst til at arbejde i en bank, men det har været en forhindring for ham at vide, at der er ganske få bank-arbejdspladser på Bornholm.

Mikkel opfatter, at han er fanget mellem ikke at ville blive i detailhandlen på grund af de lave lønninger og så de uddannelsesmuligheder, der giver en højere løn. Hvis man ønsker at blive på Bornholm og ikke tage en videregående uddannelse, er den bedste mulighed

en håndværker-erhvervsuddannelse. *”Men altså, hvad er der mest af her på Bornholm – det er jo den slags. Men jeg tror jeg vil hade det.”*

Mikkel har ikke søgt nogen konkrete lærepladser og har en forbeholden tilgang til det at finde en læreplads på Bornholm, idet han mener at udbuddet er begrænset. Særligt har han kendskab til at der er et begrænset antal lærepladser indenfor it- og kommunikationsuddannelsen. Han har ikke en klar fornemmelse af hvor hans styrker og særlige interesser ligger, hvilket ellers kunne være udgangspunkt for en kontakt til en virksomhed i forbindelse med at søge en læreplads. *”Jeg ved det faktisk ikke, jeg vakler rundt [fagligt, red.]. Og jeg synes egentlig at jeg er rimelig god – jeg lærer hurtigt og kan huske hvad der er blevet sagt. Så jeg tror egentlig at jeg kunne komme langt”.*

Endnu et vigtigt element for Mikkel er økonomi. Han er vant til at tjene penge og har købt en andelsbolig, hvorfor han, så længe han kan arbejde i detailhandlen, hele tiden skal opveje de økonomiske aspekter af at investere i at påbegynde og gennemføre en uddannelse i forhold til hvad han kunne have tjent på arbejdsmarkedet. Dermed er 25 år en vigtig skæringsdag for ham, da hans uddannelsesstøtte og lærlingeløn er væsentligt højere efter han fylder 25 år.

”Jeg føler et kæmpe pres fordi alle mine andre venner både har en gymnasieuddannelse og er flyttet fra Bornholm. Jeg føler, at de er 100 skridt foran mig, og jeg står stadigvæk her. De er helt klart længere foran mig og har et hav af muligheder, jeg ikke har. Det er mega-surt.

Overordnet kan man jo sige, at det ikke er jobs og livsmuligheder, som holder unge på øen, det er nogle livsværdier, nogle muligheder for at leve sit liv på en vis måde, som man gerne vil fastholde, og derfor vælger man at blive, til trods for at der er færre uddannelses- og jobmuligheder. Men, det betyder jo så også, at så sætter jeg jo en stor stopklods for min egen udvikling i forhold til hvad jeg kunne få et andet sted”.

Portræt 5: Julie, 22 år

Julie er født og opvokset på Bornholm. Hun bor ved interviewtidspunkt i en mindre provinsby på Sjælland og skal starte på GF2 på ernæringsassistentuddannelsen ca. 1 måned efter interviewtidspunktet. Da hun afsluttede folkeskolen fik hun tilbud om at komme på efterskole på Sjælland, hvilket hun gennemførte sammen med andre fra hendes klasse. Hun beskriver dette år som det bedste i hendes liv. Efterfølgende startede hun på GF1 på landbrugsuddannelsen sammen med andre fra efterskolen, men hun fandt hurtigt ud af, at hun ikke passede ind: *”Jeg synes alle de andre allerede kunne de ting, der kræves for at blive landmand, f.eks. at køre med traktor. Jeg troede at man gik på en uddannelse for at lære noget, ikke at man skulle kunne det hele på forhånd”.* Julie havde valgt landbrugsuddannelsen fordi en del af hendes venner fra efterskolen skulle starte der, kombineret med at hendes far havde arbejdet på en gård det meste af sit arbejdsliv og været glad for det.

Julie flyttede tilbage til Bornholm da hun droppede ud på uddannelsen, og hun søgte herefter ind på GF1 merkantil med planner om at få en butiksuddannelse. Egentlig ville hun helst på kontor, men da hun har haft svært ved skolen, mente hun ikke at kunne gennemføre det. Faktisk blev hun ret hurtigt klar over, at hun havde svært ved at følge med i undervisningens danskfaglige del, og hun besluttede at hun ikke skulle gennemføre denne uddannelse, da den var et forkert valg for hende. Samtidig havde hun store problemer med at bo hjemme hos sine forældre igen, da hun følte at familien, der består af mindre søskende og travle forældre, brugte hende som reservemor, der skulle køre sine mindre søskende rundt og sørge for familiens indkøb og madlavning. Hun besluttede derfor at fraflytte Bornholm og boede i en periode hos en veninde på Sjælland. Igennem sin nye bopælskommune kom hun i kontakt med en lokal UU-vejleder og gennemgik et afklarings- og vejledningsforløb, hvor der også indgik test om ordblindhed, ligesom hun fik en unge-mentor, der har hjulpet hende med at finde en ungdomsbolig.

Julie har nogle boglige udfordringer men vurderes at kunne klare at gennemføre sin uddannelse. I afklaringsforløbet med vejlederen nåede de sammen frem til at ernæringsassistentuddannelsen ville passe til Julie, der føler sig tryk ved at skulle lære at planlægge, tilberede og servere mad, da hun er vant til at yde praktisk hjælp til den slags. Hun glæder sig meget til at komme i gang på GF2, men synes samtidig at det hele er lidt overvældende, især er det meget stramt økonomisk. Hun kan godt lide at lave mad, og synes også at kokkeuddannelsen kunne være spændende, men er tilfreds med at valget er faldet på ernæringsassistentuddannelsen.

Julie har været usikker på hvad hun ville uddanne sig til i mange år. Hendes mor er social- og sundhedshjælper, og hun har været meget sikker på, at det ikke var en uddannelse, hun selv ønskede sig. Ellers ville hun gerne have arbejdet i en bank, men opfatter selv at det mest var en vag drøm og en barnlig forståelse af at man havde mange penge hvis man arbejdede i en bank. Da hun blev ældre og forstod hvad det ville sige at arbejde i en bank, var det mindre attraktivt, og især har forestillingen om at man skal være god til matematik gjort, at hun ikke rigtig har overvejet det på noget tidspunkt.

Julie har i flere år gerne ville flytte fra Bornholm, og hun synes især at året på efterskole, hvor hun mødte unge fra andre dele af landet, var spændende. Egentlig kan hun også godt lide at bo på Bornholm og forestiller sig gerne at hun senere i livet vil bo på Bornholm igen. Men hun føler sig i øjeblikket låst i sin familie, som hun ellers har en god relation til.

7. Lærlinge

I dette afsnit opsamles den viden de fem lærlingeinterviews har indbragt – dels om unge og voksnes informationsbehov i forbindelse med valg af erhvervsuddannelse, dels om søgning efter en læreplads. Lærlingeinterviewene giver desuden viden om forebyggelse af frafald, forstået som forskellige eksempler på hvordan velfungerende lærepladser fastholder deres lærlinge. Blandt de fem lærlingeinterviews er to med voksenlærlinge, hvorfor afsnittet også giver input til hvilke særlige informationsbehov denne gruppe måtte have, og hvilke behov gruppen har for at uddannelsen og lærepladsen skal være lokal. Endelig omhandler et enkelt interview en tilflyttende ung lærling, der er flyttet til Bornholm for at få en læreplads, hvorfor kapitlet også beskriver de særlige informations- og støttebehov tilflyttende lærlinge måtte have.

7.1. Resultater

Unge lærlinge: informationsbehov

- Lærlingeinterviewene understreger **et grundlæggende informationsbehov** blandt unge for at vide **hvor mange uddannelsesmuligheder der reelt er** blandt erhvervsuddannelserne: *"Jeg vidste slet ikke hvad en erhvervsuddannelse var ud over at det var dét mureren og tømreren var"* (Frederik). Særligt for de unge der per automatik regner med at tage en gymnasial uddannelse, er en erhvervsuddannelse noget, man vælger, hvis man vil være tømrer eller murer. Hvis man forestiller sig, at man vil have en uddannelse indenfor f.eks. datamatik eller handel, tænker de unge ikke i en erhvervsuddannelse, men i en gymnasial uddannelse kombineret med en videregående uddannelse. Det understreger, at der er et bredt behov for information om de mange fagmuligheder en erhvervsuddannelse kan give.
- I forhold til de unge uden uddannelse er de unge lærlinge mere sikre i deres faginteresse og mere dedikerede til at gennemføre grundforløb 2 og finde en læreplads. Ikke desto mindre har de unge, der har succes med at blive ansat som lærling også behov for **viden om det lokale arbejdsmarked og de lokale beskæftigelsesmuligheder**, særligt som lærlinge.
- Lærlingene har selv oplevet, at korte praktikophold i virksomhederne har stor betydning for de unges afklaring om deres fagvalg. Caroline efterspørger mere tid i grundskolen til virksomhedsbaseret praktik. Alternativt er **besøg i grundskolen** fra virksomheder og lærlinge også værdifuldt.

Unge lærlinge: fastholdelse

- Lærlingeinterviewene kommer også ind på hvorfor mange springer fra uddannelsen i forbindelse med overgangen fra GF2 til hovedforløbet og lærepladsen. Selvom både Caroline og Victoria har fået lærepladser, har de oplevet, at det er demotiverende ikke at have tillid til at man kan finde en læreplads efter endt GF2. De opfordrer derfor **virksomhederne til at søge kontakt med eleverne** i starten af GF2 og søge at skabe en relation, således at EUD-eleven er målrettet og har en tro på, at de kan blive lærlinge.

- Når lærlingene først er blevet ansat på en læreplads, handler fastholdelsen først og fremmest om at lærlingen føler, at det, han eller hun laver, er meningsfuldt – de opgaver der udføres, skal bruges af nogen i en konkret situation og er ikke noget man udfører alene for at lære noget.
- Lærlingene er blevet spurgt om de har behov for at der oprettes lærlingeklubber, hvor lærlinge kan mødes på tværs af fag og ansættelsesbrancher – eller eventuelt på tværs af virksomheder, men inden for samme branche. Kun Frederik og Caroline udtrykte en interesse for dette – Frederik primært fordi han er tilflytter/tilrejsende og ikke kender nogen. Caroline var interesseret fordi hun føler at især lærlinge mangler et ungdomskulturliv. Mens deres tidligere klassekammerater går på gymnasiet og deltager i ungdomsfester, arbejder lærlingene og er trætte om aftenen. Hun ønsker derfor, at der blev gjort noget mere for at skabe et fælles socialt samvær mellem unge lærlinge på øen.

Voksenlærlinge: informationsbehov

- Voksenlærlingene har langt større viden om sig selv og deres interesser og dermed er de ikke så åbent søgende som de helt unge. Som Christian formulerer det: *“Jeg tror det handler mere om selverkendelse end om information”*. Med andre ord har de voksne noget mere livserfaring, som de kan relatere forskellige informationer til, og dermed har de en bedre forståelse af hvad forskellige fag vil kræve af dem. Ikke desto mindre har de fortsat behov for konkret viden om hvilke lærepladser der bliver ledige, samt om bredden i erhvervsfagene og i job- og karrieremuligheder. Projekt Faglært er Fedt har dermed primært de voksne lærlinge som målgruppe i forbindelse med hjemmesiden, hvor de lokale muligheder for en læreplads samles og formidles. En del voksne, især dem, der som Christian har en gymnasial uddannelse, har både et uddannelsesgrundlag og erhvervs erfaringer, sådan at de, afhængig af faget, kan starte direkte på hovedforløbet. Andre har behov for meritafklaring. Det er erhvervsskolen, der optager eleven, der skal afklare dette.
- Til gengæld er lønnen vigtig, hvilket både Christian og Victorias interviews bevidner. De ville ikke have haft økonomisk mulighed for at tage en erhvervsuddannelse som voksne hvis ikke de havde fået voksenlærlingeløn. Det er relevant for projekt Faglært er Fedt i den forstand, at opslag på projektets lærepladshjemmeside kunne give oplysninger om hvorvidt virksomheden har mulighed for at ansætte voksenlærlinge. Dette vil udvide gruppen af interesserede, potentielle lærlinge.

Voksenlærlinge: fastholdelse

- De voksne lærlinge, ligesom de unge, fastholdes af gode lærepladser, defineret som et godt `match` mellem den enkelte lærling og den enkelte virksomhed. De voksne har brug for oplæring, da fagene per definition er nye for dem, men samtidig vil de gerne behandles som nye medarbejdere/kolleger, ikke som uerfarne elever. Det indebærer, at de får et ansvar for selvstændige opgaver så snart de fagligt er klar til det.
- Det er en motiverende faktor at de voksne lærlinge – og virksomheden – begge anser lærlingeforløbet som en måde at sikre sig en ny medarbejder på når læretiden er

slut. Fra virksomhedens side er der således ikke tale om begrænsede uddannelsesansættelser, men en investering i at få en ny faglært medarbejder.

- Ligesom for de unge, gælder det også for de voksne, at man i løbet af GF2 har en følelse af at man kan få en læreplads. Det viser Victorias eksempel. Det er meget demotiverende når man ikke tror at skoleforløbet fører til en læreplads, så man kan fortsætte sin uddannelse. Det bliver meget fristende, hvis man er træt af at gå i skole, at søge en ledig stilling som ufaglært frem for at kæmpe for at gennemføre, når man oplever at det ikke fører en ansættelse med sig.

Særligt om tilrejsende lærlinge

- Frederik er et eksempel på en ung, der er flyttet til Bornholm for at få en læreplads. Han havde på det tidspunkt han fik tilbudt ansættelsen været i skolepraktik i et år og var derfor motiveret for at flytte til et sted han slet ikke kendte. Det betød også noget for ham, at han på denne læreplads kunne specialisere sig i programmering, i stedet for at blive it-supporter. At flytte til Bornholm og sikre sig en kollegielejlighed i løbet af kort tid viser Frederiks villighed til at prioritere sin uddannelse over andre livsinteresser, ligesom det vidner om et betydeligt personligt ressourcegrundlag. Ikke desto mindre er det hårdt for Frederik at flytte alene til Bornholm, da det er første gang han flytter hjemmefra, og han kendte ikke til Bornholm før han flyttede hertil. Samtidig er det svært for ham at være væk fra sin kæreste. Han kender ingen og var meget ensom i starten. Det er derfor en udsat situation, og det kan vise sig at blive svært at gennemføre uddannelsen hvis f.eks. parforholdet eller andre vigtige omstændigheder, ændrer sig i Frederiks liv.

Hvilke støtteindsatser kunne fremme tilflyttende unges fastholdelse på bornholmske lærepladser?

Frederik ville være interesseret i at møde andre på Bornholm – og hvis det kan lade sig gøre i en lærlingeklub, ville det være interessant for ham.

Derudover var det tilfældigt at Frederik fandt et sted at bo og var i stand til at skaffe penge til depositum på kort tid. Ønsker man på Bornholm at understøtte tiltrækningen af unge lærlinge udefra, ville det derfor være relevant at undersøge behovet for udvikling af 'lærlingepakker' med hjælp til boligsøgning, sociale kontakter etc. I første omgang er det relevant at forsøge at estimere hvor stor gruppen er og dermed vigtigheden af indsatsfeltet.

7.2. Lærlingeportrætter

Portræt 1: Frederik

20 år, it- og kommunikationsuddannelsen

Frederik er flyttet til Bornholm i forbindelse med at have fået læreplads på en bornholmsk virksomhed som datatekniker.

Efter 9. klasse vidste Frederik ikke hvad han ville, han følte alle pressede ham til at gå i gymnasiet, *"så jeg hoppede bare på og tog det normale"*, det vil sige gymnasiet (stx). Selvom det hele var meget ukonkret for ham, tænkte han, at han nok ville læse videre og blive dataingeniør. *Jeg vidste slet ikke hvad en erhvervsuddannelse var ud over at det var dét mureren og tømreren var.*

Efter 1 år var han helt sikker på, at han ikke ønskede at fortsætte, gennemførte sine 1.g. eksaminer, men droppede så ud. I løbet af sommerferien (2019) besluttede han sig for at forsøge at gennemføre en erhvervsuddannelse inden for it.

Frederik fandt frem til at ville blive datamatiker fordi han havde en ven, der var lidt ældre end ham, som er it-administrator i Region Sjælland. Frederik kom i praktik hos Region Sjælland i 9. klasse. *"Der fandt jeg ud af at faget var interessant, men jeg gad ikke at være it-supporter og skulle gå rundt og skifte printere"*. I sin fritid laver Frederik meget selvoplært programmering. Da han spiller en del computerspil, tog han flere selv-betalte online programmeringskurser mens han gik i grundskolen, blandt andet i programmering af Java. Han har således en lang række programmeringscertifikater. Men han havde aldrig koblet sin interesse for programmering med sit uddannelsesvalg. Det kom først, da han indså, at han måtte droppe gymnasiet.

Det var for sent at søge ind, og han ringede til den nærmeste erhvervsskole (i en provinsby på Sjælland), drøftede sine ideer med en vejleder, kom til optagelsessamtale og startede efterfølgende direkte på GF2 som datatekniker. Frederik vidste fra start, at det var programmeringsspecialet, han var interesseret i, og han har fra første dag følt, at han var havnet det rigtige sted og har *"hygget sig med at gå der – jeg hang ud efter skoletid fordi jeg kunne lide at være der"*. På GF2 blev de opfordret til straks at kontakte forskellige virksomheder for at få en lærepladsaftale, herunder udarbejde et CV, der kunne sendes uopfordret til lokale virksomheder. *"Men jeg havde jo ingen erfaring med noget som helst – jeg havde jo kun lavet det man skal lave i skolen, det er begrænset"*. Der var lærepladsmuligheder som it-supporter, men ikke så mange muligheder vedrørende programmering. Frederik fik tilbudt en it-supporter læreplads i udlandet (erhvervsskolen havde en samarbejdsaftale med en dansk virksomhed i udlandet, der søgte lærlinge), men Frederik ønskede ikke at rejse til udlandet, når det ikke var programmering.

Efter afsluttet GF2 havde Frederik stadigvæk ikke fået en læreplads, og han kom i skolepraktik, hvor han var i 1 år (på Sjælland). I skolepraktikken fik de undervisning i at lave CV og generelle fif/tip til søgningen, men ikke konkrete netværk til konkrete virksomheder. Skolen havde en lille liste med samarbejdsvirksomheder som 'gafler'

eleverne undervejs, men der var kun stillinger som it-supporter. I den tid søgte han lærepladser konstant og opsøgte især tre virksomheder gentagne gange, da de var de eneste virksomheder, der ikke var blankt afvisende. Den ene var en bornholmsk virksomhed. Frederik kendte til virksomheden, da en af hans klassekammerater fra GF2 havde fået læreplads der, dog som it-supporter. Han fik tilbudt en læreplads på en lille familievirksomhed i Køge, men sprang fra efter 5 dage i prøvepraktik, da arbejdsvilkårene var uacceptable. (Virksomheden bestod af en 79-årig ejer, hans kone var sekretær, og den voksne datter var økonomichef. De øvrige ansatte bestod udelukkende af en anden lærling der var langtidssygemeldt med stress. Allerede den første dag kom chefen med hyppige vredesudbrud). Frederik kom tilbage i skolepraktik og kontaktede igen den bornholmske virksomhed, da han havde fået at vide at de måske var interesseret når den nye leder var kommet lidt mere på plads. Herefter ventede han i 4 måneder og tog kontakt igen. Efter yderligere 2 måneder blev han pludselig inviteret til en samtale med to medarbejdere fra virksomheden, der kom til erhvervsskolen på Sjælland for at interviewe ham. To dage efter interviewet blev han tilbudt jobbet.

Det har været en svær start på Bornholm, selvom han er meget glad for sin læreplads. Der er ikke kontakt til andre på kollegiet – ingen taler med hinanden. Men Frederik går til trampolin i Viking, hvor han har en del social kontakt med instruktøren og andre i klubben. Hans største udfordring ved at flytte til Bornholm er, at han har en kæreste som bor på Sjælland, og de pendler frem og tilbage hver weekend for at se hinanden. Hun går på efterskole i år, og Frederik håber på at overtale hende til at holde sabbatår inden hun starter i gymnasiet, så de kan bo sammen på Bornholm indtil han er færdiguddannet. Hans kæreste har tydeligt sagt, at hun ikke ønsker at flytte til Bornholm.

Frederik ville være meget interesseret i at deltage i et lærlingenetværk på Bornholm, hvor han f.eks. ville kunne deltage i forskellige events og lære andre at kende med det sociale i centrum.

Frederik mener, at det ville være en rigtig god idé med lærlinge-rollemodeller i grundskolen, idet man både kunne få viden om konkrete uddannelsesmuligheder, men også en reel fornemmelse af, hvad de forskellige fag går ud på, og hvordan det er at gå på skole og komme i lære som faglært.

Portræt 2: Caroline **17 år, elektrikerlærling**

Caroline startede i 10. klasse, da hun ikke var helt sikker på hvad hun ville efter 9. klasse, men allerede efter ca. 4 måneder kunne hun ikke holde ud at blive i skolen, da hun var dødtræt af den læringsform. Herefter kom hun i et praktikforløb som elektriker, og hun følte straks at hun var havnet det rette sted og droppede ud af 10. klasse. Hun fik kontakt til virksomheden igennem sin mor, der også er uddannet elektriker. Caroline var også kortvarigt i praktik som tømrer, bare for at prøve det, men oplevede hurtigt at det ikke var det rigtige. Det var både virksomheden og faget, der ikke føltes rigtigt.

Resten af det år, der skulle have været hendes 10. klasse, tilbragte hun med først at gå på FGU i en måned, hvor hun prøvede nogle forskellige værksteder, og så en ny praktikperiode i den samme elektriker virksomhed, der også er hendes nuværende læreplads. Efter en periode med hjemsendelse pga. Covid-19 pandemien søgte hun tilbage til virksomheden igen og blev ansat som arbejdsmand (m/k) indtil hun kunne starte på GF1 efter sommerferien. Hun blev lovet en læreplads fra start, såfremt hun gennemførte GF1 og 2, hvilket hun gjorde. Ud af dem hun gik i klasse med – de var 20 i alt, - var de kun to, der havde læreplads da GF2 sluttede. Caroline skal rejse `over` for at gennemføre skoledelen på hovedforløbet, og hun glæder sig til at prøve noget nyt, møde nye mennesker og prøve noget andet end Bornholm. *"Skoledelen er noget, der skal gennemføres, men jeg er god nok til det. Jeg kan godt finde ud af at gå i skole, jeg er god til matematik og dansk, jeg gider bare ikke. Men allerede på GF2 fandt jeg ud af at det er mere interessant når man oplever det som relevant."*

Caroline er nærmest socialiseret ind i elektrikerfaget, da både hendes mor og bedstefar var elektrikere. Der har været mange snakke derhjemme om arbejdet, og Caroline er glad for at kunne dele både det faglige og sociale om sit arbejde derhjemme.

Caroline oplever, at der er stor forskel på folkeskolerne på Bornholm og hvad eleverne vælger, afhængig af hvor de går. I hendes gamle folkeskole er de fleste ved at blive erhvervsuddannede, mens de fleste i hendes friskole, hvor hun gik i udskolingsårene, nu går i gymnasiet. *"Det fleste vidste ikke hvad de ville og så valgte de gymnasiet – det var det mest almindelige. Så jeg skulle selv virkelig holde fast i hvad jeg ville. Men så blev jeg stemplet ikke-uddannelsesparat til gymnasiet"*.

Caroline er meget glad for at hun er opvokset på Bornholm, men forestiller sig at hun på sigt skal prøve noget andet også – lære nye mennesker og steder at kende. Lige nu bor hun stadigvæk hjemme og er glad for det. Hun er glad for at hun kunne gennemføre GF2 på Bornholm, og hun mener selv, at hvis hun havde endt med at vælge en erhvervsuddannelse lige efter 9. klasse hvor det ikke havde været muligt at være på Bornholm til GF2, havde det været for stor en mundfuld. Hun havde slet ikke følt sig klar til at skulle bo hjemmefra i 6 måneder, kun 15½ år gammel. Nu glæder hun sig til skoleopholdet og håber på at der er et socialt fællesskab.

Caroline føler at hun er blevet taget godt imod på sin læreplads og føler sig ikke undervurderet eller usikker. Det har særligt hjulpet at hun har været i praktik og efterfølgende ansat som arbejdsmand i virksomheden inden hun startede som lærling. Det betyder, at hun har alle de basale kompetencer på plads. Hun mener selv at vejen til flere faglærte er at vise de unge hvad det handler om, hvad fagene er, og hvad man skal lave i hvert fag. Svende og lærlinge fra virksomhederne skal ud i folkeskolerne, og der skal være langt, langt flere og længere perioder med praktik i folkeskolen.

"Du har 3 uger over 3 år til at finde ud af det, og man bliver stemplet undervejs. Min UU-vejleder vidste ingenting om det, hun kunne kun fortælle om strukturen på EUD. Jeg vidste ikke hvad jeg skulle igennem på grundforløb 1 før jeg startede. Det kunne UU-vejlederen ikke fortælle mig om".

Caroline ville være interesseret i en lærlingeklub. Hun savner at ses med flere unge, der har samme interesser, og hun mener at lærlinge har en del til fælles - bare det at de har valgt at tage en erhvervsuddannelse i stedet for at gå i gymnasiet som de fleste. Hun er træt om aftenen, og man falder fra hinanden når ens venner tager en gymnasieuddannelse og har en anden rytme.

Hvis der skal skabes flere faglærte, er det også vigtigt at der skabes en relation mellem eleverne og virksomhederne allerede fra starten af GF2. Der er ingen grund til at gennemføre et helt forløb hvis man ikke tror at man kan finde en læreplads.

"Bare det at jeg vidste at jeg havde en læreplads på den anden side, betød det hele for mig når jeg var skoletræt på GF2. Der burde være noget mere praktik på GF1, det har jeg savnet. Jeg har brugt min efterårsferie, min vinterferie og alt hvor jeg havde fri, helligdage, da var jeg i praktik hele tiden. Det burde der være noget mere af. Mestrene burde komme ud på skolen og fortælle, så man får lavet nogle aftaler med dem allerede på GF1 og 2. Man har brug for at vide at man har et sted at komme hen. Man kan lave en kontrakt: på betingelse af at du består dit grundforløb, så stiller vi en læreplads til rådighed. Så kan man godt gennemføre."

Portræt 3: Camilla

23 år, Offentlig administration

Camilla er ansat som lærling på en statslig arbejdsplads på Bornholm indenfor offentlig administration. Hun er født og opvokset på øen og føler stor tilknytning til især den by hvor hun er opvokset. Hun er dog begyndt at have lyst til at flytte væk fra øen, men venter indtil hun er færdig med sin uddannelse næste år. Hendes far døde da hun var 15 år og det har været naturligt for hende at blive boende sammen med sin mor, så hverken hun eller

moderen var alene. Camilla er flyttet hjemmefra sidste år og er glad for nu at bo for sig selv. Hun er dog hjemme og besøge sin mor 2-3 gange om ugen.

Hun er glad for sin læreplads, men erkender at det ikke er hendes drømmeuddannelse, selvom hun var meget målrettet i sin søgen efter lærepladsen. Camilla forestiller sig, at hun om 5-10 år vil tage en anden uddannelse, selvom hun slet ikke er klar over hvad det skulle være. Da hun valgte at læse offentlig administration, handlede det primært om, at hun ville blive boende på Bornholm. Hun havde allerede gennemført en HHX, men var ikke klar til hverken at flytte fra Bornholm eller at læse en videregående uddannelse.

Hun er glad for lærepladsen, og arbejdet føles meget meningsfyldt. Fra tid til anden ville hun gerne arbejde lidt mere selvstændigt end der er mulighed for, men det er ikke et større problem. Når hun på et tidspunkt flytter fra Bornholm og søger en stilling i offentlig administration håber hun at kunne få job indenfor samme type statslig virksomhed som den hun er ansat i nu.

Som tiden går er mange af hendes gamle venner flyttet fra øen, og det påvirker hende. Både fordi hun savner at kunne mødes med dem på Bornholm, men også fordi hun føler, at hendes livsvalg er anderledes end de fleste af hendes gymnasievenner. Adspurgt om hun ville være interesseret i en lærlingeklub, hvor hun måske ville kunne møde andre unge, takker hun nej. Hun bruger det meste af sin tid på arbejdet, på sin hest og på at være sammen med sin mor. Hun er mere interesseret i at møde nye mennesker når hun engang flytter fra Bornholm.

Portræt 4: Christian

31 år, Voksenlærling - Kontoruddannelse

Christian er ansat som lærling i en bornholmsk virksomhed indenfor kontor. Han går på hovedforløbets skoledele på en erhvervsskole på Sjælland. Han har ved interviewtidspunktet været ansat som lærling i et år. Han har en gymnasieuddannelse bag sig, har læst finansøkonomi og har arbejdet indenfor ejendomsfaget i 3 år før han flyttede til Bornholm med sin kæreste. Hans kæreste stammer fra Bornholm, og de havde overvejet i et stykke tid om de kunne få det til at hænge sammen med job og bolig og to små børn hvis de flyttede til øen. Da Christian så et stillingsopslag som voksen kontorelev, søgte han stillingen, idet det speciale som kontorelevstillingen er indenfor, og de kompetencer som jobbet kræver, svarerede godt til Christians forestillinger om sig selv og sine kompetencer såvel som interesser. Han kendte slet ikke til specialområdet før og måtte derfor søge oplysninger om branchen inden han kom til samtale. Det var ikke planlagt at Christian skulle tage en uddannelse, men med voksenelevløen og de billigere udgifter på Bornholm var det økonomisk muligt. Christian havde ikke været i stand til at søge elevstillingen hvis der ikke havde været voksenløen.

Efter en lidt turbulent start med udskiftning af oplæringsperson i virksomheden er Christian blevet rigtig, rigtig glad for sit nye arbejde. Han var glad for at komme på et helt basalt

hovedforløbskursus med introduktion til branchen (specialet ligger indenfor transportsektoren). Der var en meget god underviser på faget, og det hjalp på motivationen. Herefter fik Christian to nye ledere i virksomheden, siden da har oplæringen taget fart og Christians ansvarsområde er vokset meget stærkt. Så meget at Christian sidste sommer styrede den afdeling, han er ansat i, alene i 1½ måned. Christian udtaler: *"Så både arbejdsmæssigt og privat har det givet så meget mening for os at flytte herover. Nu er tingene faldet godt på plads"*.

Det er vigtigt for Christian at han bliver betragtet som fuldgyldig arbejdskraft, da han betragter sig selv som en ansat og ikke som en studerende. *"Jeg har 8 uger på skole – det skal jeg nok komme igennem, selvom det fylder mere med selve arbejdet og familien. Men jeg har livserfaring nok til at vide at jeg kan gennemføre"*. Christian har fået at vide af hans arbejdsgiver at der sættes pris på hans arbejde, og både hans eget mål såvel som arbejdsgiverens mål er at han uddannes til at blive i jobbet. Derfor betragter Christian primært sig selv som én der har skiftet job og er i gang med en oplæringsproces. Han oplever også selv, at han er modtaget som og behandles som en ny medarbejder. *"Jeg spørger om alt hvis jeg har brug for det - jeg er en ny kollega, ikke en ny lærling"*.

Christians kæreste er uddannet indenfor offentlig administration, men har haft to barselsorlovsperioder næsten i træk, hvorfor hun først skal ud på det bornholmske jobmarked efter ca. 1 år på Bornholm. Christian er ikke interesseret i en lærlingeklub og har ikke input til hvordan man kan tiltrække flere unge eller voksne til at blive faglærte. For ham handler det om den enkelte branche og de enkelte fag – og hver person må finde sin egen vej til det arbejdsliv der passer til én selv. Det kan være svært at vide som ung. Selvom Christian har en gymnasial uddannelse har han altid vidst at han ikke 'var skolemenneske'. *"Jeg tror det handler om selverkendelse mere end information. Som mægler får man kurser i personlighedstyper – og det var med til at skabe mere selverkendelse. Det er dybest set noget af den selverkendelse jeg har brugt til at lave et karriereskifte"*.

Portræt 5: Victoria

36 år, voksenlærling - Ernæringsassistent

Victoria flyttede til Danmark fra et østeuropæisk land for 9 år siden. Hun er gift med en bornholmsk mand, og sammen har de et lille barn. Victoria er oprindeligt uddannet indenfor økonomi på universitetet i sit hjemland og har arbejdet i bankverdenen i over 5 år, men var afklaret med at flytningen til Danmark ville medføre at hun skulle starte forfra karrieremæssigt.

Victoria startede oprindeligt på sin uddannelse til ernæringsassistent i 2016. På daværende tidspunkt vidste hun ikke hvad en ernæringsassistent var, og det var hendes veninde, der så en annonce i avisen om uddannelsen. Victoria var på daværende tidspunkt på dagpenge og skulle derfor have afklaret en lang række praktiske sager med fagforening etc. før hun blev godkendt til at kunne tage uddannelsen. Hun startede på GF2 på Campus Bornholm i 2016. I løbet af grundforløbet sendte hun mange ansøgninger om at få en læreplads, men

det var ikke muligt at finde én som voksenlærling, kun som almindelig lærling (blandt andet fik Victoria tilbudt en læreplads på Bornholms Hospital, som hun måtte takke nej til, da den almindelige lærlingeløn var for lav). Mod slutningen af GF2 fik hun tilbudt et regulært job som ufaglært medarbejder i en bornholmsk virksomhed, hvilket Victoria valgte at takke ja til på betingelse af at hun kunne gennemføre GF2 inden jobstart. Her arbejdede hun indtil hun blev gravid og skulle på barsel. Mens hun var på barsel, blev Victoria og hendes mand enige om, at hun skulle forsøge at gennemføre/afslutte sin uddannelse, da hun rigtig gerne ville arbejde som ernæringsassistent.

Victoria havde en veninde, der var ansat på en offentlig arbejdsplads, der havde ernæringsassistentlærlinge, og var bekendt med, at de snart ville søge en ny lærling. Victoria sendte derfor en ansøgning, kom til samtale og fik tilbudt stillingen. Det var dog uklart om den kunne tilbydes som en voksenlærlingestilling og Victoria måtte vente indtil virksomheden havde fået afklaret med Bornholms Regionskommune om der var finansiering til at ansætte hende som voksenlærling. Oprindeligt var det en almindelig elevstilling, men virksomheden søgte og fik et særligt støttetillæg: *"Så nu er jeg voksenlærling. Jeg føler mig meget heldig. Det er næsten dobbelt så meget som almindelig løn"*.

For Victoria er det alfa og omega at hun kan tage hele sin uddannelse på Bornholm – hun ville ikke have mulighed for at rejse væk på skoleophold, selvom det kun er få uger ad gangen. Fordi hun kommer fra udlandet og hendes svigerforældre er ældre mennesker, har hun og hendes mand kun begrænset mulighed for at få hjælp til børnepasning – og det er i forvejen meget presset at hun skal aflevere sit barn meget tidligt om morgenen i dagpleje inden hun skal køre på tværs af øen for at komme på arbejde til kl. 7.

Victoria er ikke i tvivl om, at hun har valgt det rigtige fag. Mens hun var på barsel, overvejede hun at påbegynde en uddannelse indenfor kontor på grund af sin uddannelsesbaggrund indenfor økonomi og finans. Men desto mere hun tænkte over det, og desto mere hun nød at lave hjemmelavet, sund mad til sin baby, desto mere afklaret blev hun. Det er en vigtig værdi for hende, at man kender alle ingredienser i det, man laver, og at man ikke køber færdigt mad. Desuden savner hun tit både sine bedsteforældre og forældre, og hun ved fra dem, at det har stor værdi at maden er i orden når man bliver ældre, da man ikke har så mange andre oplevelser i løbet af en dag. Og desto mere hun lærer på selve uddannelsen om ernæring og næring i fødevarer, desto mere interesseret og motiveret bliver hun. Som udlænding i Danmark der skal lave mad til ældre danskere, er hun også ved at lære en masse om traditionel dansk madkultur, hvilket hun synes er spændende.

"Det giver en tidfredshed når man ved at det er sundt, at det smager godt og at det kommer til en gruppe mennesker, som har brug for det".

Victoria er meget tilfreds med sin arbejdsplads. Hun har hørt om lærepladser, hvor ernæringsassistent-lærlingen primært bliver brugt til at vaske op, men hun lærer om forskellige diæter og bliver i det hele taget behandlet som en almindelig medarbejder, ikke en elev. Hun havde en fast oplærer de første 2 uger i ansættelsen, nu har hun løbende samtaler med lederen, især om at sikre sammenhæng mellem det hun lærer på

skoleforløbene og på sin læreplads. Derudover arbejder hun hver fredag efter de andre får fri, og her får hun udleveret specifikke lærlingeopgaver hun skal løse.

Victoria er opmærksom på at faget ikke nyder høj prestige. *"Der er nogle som kigger ned på 'køkkendamer'".* Men Victoria oplever, at det er relateret til lønnen, fordi det er et lavtlønsområde.

Victoria regner med at blive ansat i den virksomhed hvor hun er lærling. Det er meget motiverende for hende. Ud af en hel klasse på Campus er det Victorias oplevelse at kun 2-3 bliver færdige per år. De fleste stopper undervejs eller lige efter GF2 fordi de ikke kan få en voksenlærlingeansættelse, da mange af eleverne er voksne kvinder med ansvar for børn.

8. Virksomhederne

Dette kapitel præsenterer resultaterne fra interviewundersøgelsen blandt 12 bornholmske virksomheder, der blev gennemført i forår og sommer 2021. Det overordnede formål var at komme med input til de mest relevante indsatsområder for projekt Faglært er Fedt. Undersøgelsen indsamlede viden om hvilke problemer bornholmske virksomheder oplever i deres rekruttering af lærlinge, samt deres erfaringer med hvilke videns- og informationsbehov forskellige grupper af unge kan have om forskellige erhvervsuddannelsesfag. Dertil indsamlede interviewundersøgelsen viden om frafald i læretiden blandt lærlinge i bornholmske virksomheder. Nedenfor præsenteres resultaterne ud fra en række forskellige delemner.

8.1. Virksomhedernes rekruttering af lærlinge

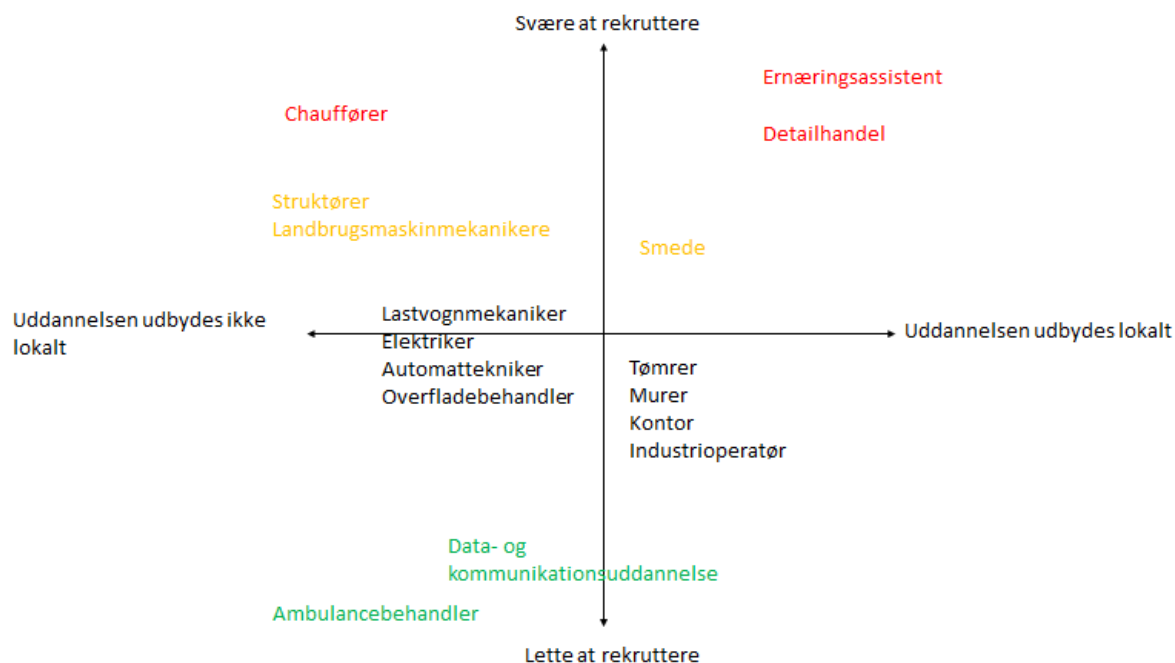
Hvilke erfaringer har forskellige bornholmske virksomheder med rekruttering af lærlinge, afhængige erhvervsfag, branche og udbudssted?

Nedenfor er udarbejdet et diagram over de fag, som de interviewede virksomheder udbyder lærlingepladser indenfor. De er indsat i en matrix med to aksler, hvor den vandrette aksel viser spredningen fra 'uddannelsen udbydes ikke lokalt' til 'uddannelsen udbydes lokalt'. Yderst til venstre under 'uddannelser der ikke udbydes lokalt' er uddannelser, hvor hverken grundforløb 2 eller hovedforløb udbydes lokalt. I midten af akslen er placeret uddannelser, hvor grundforløb 2 udbydes lokalt, men hvor hovedforløb kun udbydes udenfor Bornholm. Længst til højre er de uddannelser, hvor hele uddannelsen udbydes lokalt.

På den lodrette aksel er indsat en sværhedsgrad, hvor de virksomheder, der ikke oplever rekrutteringsvanskeligheder, er placeret i bunden, mens de virksomheder, der har indikeret de største vanskeligheder, er placeret i toppen. Der er indsat et farvesystem for at understrege dette, hvor de fag, hvor det er næsten umuligt at finde lærlinge, er indikeret med rødt, de fag, der oplever nogen vanskeligheder, er markeret med gult, mens de fag, hvor virksomhederne oplever et acceptabelt udbud, er markeret med sort. Endelig er fag hvor virksomhederne oplever, at de er i stand til at tiltrække lærlinge fra resten af landet og bringe dem til Bornholm, markeret med grønt.

Figur 9: Rekrutteringsmatrix baseret på fag

Som det fremgår af ovenstående diagram, er der stor forskel på virksomhedernes oplevelse af deres rekrutteringsmuligheder afhængig af fag. Samtidig indikerer matrixen, at rekrutteringsmuligheder ikke alene knytter sig til om uddannelsen udbydes på Bornholm eller ej, men at der alligevel er en vis sammenhæng mellem lokalt udbud og rekrutteringsmuligheder.

Fag med meget store rekrutteringsvanskeligheder

De virksomheder, der udbyder lærepladser indenfor ernæringsassistent, detailhandel og chauffører, oplever alle, at de både får for få ansøgninger til deres lærepladser, men også at fagene tiltrækker EUD-elever, der hverken er særligt motiverede eller 'uddannelsesparate'. De har derfor meget svært ved at besætte de lærepladser, de ønsker at udbyde, og branchen har svært ved at reproducere sin arbejdskraft tilstrækkeligt. De udtrykker alle, at der hersker (fejlagtige) opfattelser af, at fagene ikke er fagligt krævende. F.eks. oplever virksomheder, der udbyder ernæringsassistentuddannelsen, at EUD-elever ikke forventer at der er teoretisk læring som led i ernæringsassistentuddannelsen i virksomheden.

Både indenfor detailhandel og ernæringsassistent udtrykker virksomhederne at de oplever at deres fag lider af lav prestige blandt unge og andre potentielle EUD-elever. Dette kan både knytte an til dårlige arbejdsvilkår, lønforhold såvel som, som nævnt ovenfor, at faget ikke opleves som et fag, men nærmere som en servicefunktion alle kan udføre.

Chauffør-faget udfordres af et (internationalt) arbejdsmarkedet, hvor de fleste chauffører er ufaglærte. Det opleves derfor som unødvendigt at tage en formel chaufføruddannelse,

hvilket præger virksomhedens muligheder for at kunne tiltrække lærlinge indenfor faget. Og virksomheden ansætter dermed i stigende grad ufaglærte.

Vejgodstransport og ernæringsassistentuddannelserne er udnævnt til 'fordelsuddannelser', hvilket for eleverne betyder at man forventer at det vil være nemt for dem at finde en læreplads, da der er stor efterspørgsel efter disse elever. Samtidig er ernæringsassistent og detailhandeluddannelsen udbud, hvor der er mulighed for skolepraktik i tilknytning til de skoler der udbyder hovedforløbet. Med andre ord, er der tale om uddannelser der på landsplan har en større efterspørgsel efter potentielle lærlinge, end der er udbud af EUD-elever.

Det er således ikke mangel på lokale uddannelsesmuligheder, der udfordrer disse uddannelsesfag, men manglende prestige.

Fag med nogle rekrutteringsvanskeligheder

Blandt de interviewede virksomheder viser der sig en række fag, hvor der er nogle rekrutteringsproblemer. Det kan både dreje sig om problemer med at finde et tilstrækkeligt antal potentielle lærlinge og/eller vanskeligheder med at finde egnede lærlinge. I interviewmaterialet gælder det blandt andet struktører og landbrugsmaskinmekanikere, men listen er formentlig en del længere. Disse er markeret med gult i figuren ovenfor. Her er der tale om uddannelser, hvor arbejdsgiverne oplever udfordrede rekrutteringsmuligheder, der delvist skyldes at de potentielle lærlinge de får henvendelser fra ikke opleves som attraktive/uddannelsesparate, men også delvist begrundet i manglende kendskab til faget eller branchen og dens karrieremuligheder. I modsætning til servicefagene nævnt ovenfor er der ikke en forventning om at faget kan udføres som ufaglært, men snarere en generel mangel på viden om faget.

Fag med balance, men stigende rekrutteringsvanskeligheder

Der er en række uddannelsesretninger, hvor virksomhederne oplever at der er en relativ balance mellem udbud og efterspørgsel af potentielle lærlinge. Der er tale om uddannelser som enten udbydes både som grundforløb og hovedforløb eller kun som grundforløb 2 på Bornholm, eller som er målrettet voksne. De er også alle indenfor teknologi og byggerifagene, undtagen 'kontor'. De er alle markeret med sort i figuren ovenfor.

Virksomhederne oplever, især indenfor de fag, der udbydes på Campus Bornholm, at der er et udbud af lærlinge, som de kan vælge imellem. Samtidig giver de udtryk for, at de i stigende grad oplever, at udbuddet af især de unge lærlinge sker blandt en gruppe af unge, som ikke er lige så parate til at fungere på et arbejdsmarked som de var tidligere. Samtidig oplever de, at der er færre at vælge imellem – og hvor de tidligere uddannede fordi de følte en forpligtelse til det, uddanner de i dag næsten udelukkende for at sikre sig selv arbejdskraft fremover. Hver lærling er dermed en investering i egen virksomhed, hvorfor der også er stigende krav til potentialet hos lærlingen fra start af.

Omvendt oplever de elever, der tager Grundforløb 1 og 2 indenfor disse fag på Bornholm, at der er et overudbud af EUD-elever, og at de har svært ved at få en læreplads. Det er uddybet i kapitel 6.

Fag hvor man kan rekruttere EUD-lærlinge udenfor Bornholm

Virksomhederne oplever, at det er relativt nemt at rekruttere både ambulancebehandlere og it-lærlinge, til trods for at man slet ikke kan tage en ambulancebehandler uddannelse på Bornholm. Data- og kommunikationsuddannelsen udbydes på GF1 og GF2 på Campus Bornholm, men også her er det, om nødvendigt, muligt at tiltrække lærlinge til Bornholm. Det er prestigefyldte fag, som både unge og voksne efterspørger, og hvor folk er villige til at flytte/rejse efter en læreplads på Bornholm.

Hvilke rekrutteringsstrategier anvender virksomhederne?

Der er ikke klare forskelle på hvilke rekrutteringsstrategier, virksomhederne anvender, og deres oplevelser af hvor svært eller nemt det er at finde egnede lærlinge. Tværtimod, anvender de fleste de samme metoder.

Helt overordnet sørger alle virksomhederne for at have kontakt til erhvervsskolerne, så de er i dialog med dem om kommende potentielle lærlinge. Virksomhederne oplever en god kontakt til Campus Bornholm indenfor de fagområder, der udbydes her. Når det drejer sig om fagområder, der ikke udbydes lokalt, har virksomhederne kontakt til faste udenbornholmske skoler. Det er især igennem de Lokale Uddannelsesudvalg (LLU) eller igennem hverve som at være censor, at virksomhederne er i kontakt med skolerne – og ikke mindst, møder de potentielle lærlinge.

Derudover anvender de lærepladsen.dk, hvor de slår deres stillinger op. Virksomhederne modtager mange uopfordrede ansøgninger som de oplever har lav kvalitet, og de forventer at den potentielle lærling er aktivt søgende og motiveret og selv møder frem på virksomheden for at vise at de er reelt interesseret.

Nogle af virksomhederne er bevidste om, at de har et stærkt brand som f.eks. grønne eller unge virksomheder, eller at de har lærlingssystemer, der afsætter ressourcer til deres lærlinge, hvilket de er klar over rygtes blandt de unge.

Generelt opfatter de virksomheder, der udbyder lærepladser indenfor de mindre kendte fag, at der er en barriere i, at de unge ikke kender faget. De ønsker derfor hjælp til at frembringe viden til de unge om faget.

Andre virksomheder udbyder fag, som de oplever har lav prestige blandt de unge. De efterspørger hjælp til dels at klargøre hvad faget går ud på, dels at aflive myter om manglende 'faglighed' i faget. Det gælder særligt indenfor servicefagene.

Forslag til projekt Faglært er Fedt:

- Informationsmateriale om specifikke fag skal primært omtale de mindre kendte fag, der ikke udbydes på Bornholm, og/eller som ikke allerede har en klar faglig profil i

’befolkningen’. Det er f.eks. ikke nødvendigt at lave information om ambulancebehandlere og data- og kommunikationsuddannelsen, da de begge nyder høje søgetal, men gerne om struktører og andre mindre kendte fag, hvor der er mangel på elever.

- Information om specifikke fag skal desuden omfatte fag der mangler prestige, inklusive fag der udbydes på Bornholm. Der er ofte tale om erhvervsuddannelser indenfor servicefagene som f.eks. ernæringsassistent, detailhandel, og muligvis andre relaterede fag. For ernæringsassistent-uddannelsen opleves det, at de unge kender til kok og gastronomi-uddannelserne, hvilke der er en vis prestige i, mens ernæringsassistent-uddannelsen er for dem, der ikke kan blive kokke og gastronomer. Sådan opleves det gængse narrativ i hvert fald.
- Det vil være en god idé at informere om konkrete lærepladsmuligheder, da nationale data ikke altid passer på lokale forhold. F.eks. er der mangel på elektrikere på nationalt niveau, men på Bornholm savnes der lærepladser.
- Virksomhederne ville styrke deres attraktion blandt potentielle lærlinge hvis de kunne styrke deres brand og synliggøre deres kvaliteter som læreplads. En del af de små- og mellemstore virksomheder har hverken ressourcer til eller forståelse for dette set i et rekrutteringsperspektiv. Dette kunne også være en rolle der knytter an til BCBs generelle erhvervsfremme-indsatsområder.

8.2. Umodne unge og krav til lærlinge

Det er et gennemgående tema i interviews, at virksomhederne oplever et dilemma i, at de modtager relativt få ansøgninger til deres lærepladser, men at kvaliteten i ansøgningerne – og blandt de potentielle lærlinge – er lavere end den var tidligere. Virksomhederne oplever, at ansøgerne reelt ikke er læringsparate eller parate til at deltage på arbejdsmarkedet. Her er det nok væsentligt at skelne mellem to relaterede elementer.

På den ene side har virksomhederne over en årrække oplevet at de unge elever er mindre modne end de var tidligere. Flere bruger betegnelser som ”umodne”, ”curlingbørn”, der har ”behov for opdragelse” frem for udelukkende fag-baseret læring i virksomheden.

På den anden side udtaler virksomhederne at der generelt er tale om en gruppe ansøgere, der ikke er særligt motiverede, eller har klargjort, hvorfor de ønsker en læreplads indenfor et specifikt fag eller i en specifik virksomhed. De forstår ikke at gøre sig attraktive overfor virksomheden, ikke fordi de er unge og mangler erfaring, men fordi virksomhederne oplever dem som umotiverede og uafklarede.

Blandt de interviewede virksomheder er der flere eksempler på, at de har ansat unge og har påtaget sig en opgave med at oplære den unge lærling selvom oplæringen har krævet flere ressourcer end virksomheden havde forventet. Det har ikke ført til øget frafald, men virker til at være en erfaring virksomheden har gjort sig. I flere tilfælde udtaler virksomhederne, at de af den grund i højere grad fremover er interesseret i at ansætte voksenlærlinge.

Forslag til projekt Faglært er Fedt:

- Det er ikke det at være ung og uprøvet på arbejdsmarkedet i sig selv, der er problemet, men en gruppe – primært blandt de unge – er ikke fagligt afklarede eller udfordres af livsproblemer, der ikke relaterer sig til uddannelsessystemet.
Det ligger uden for Faglært er Fedts regi at arbejde med den sidste gruppe, men gruppen af unge, der blot er unge og ikke kender sig selv så godt, er en anden sag. Det kan være svært ved det umiddelbare møde mellem en ung og virksomheden at kunne skelne disse to grupper fra hinanden. De unge efterspørger selv mere praktik, der kan hjælpe dem til en afklaring. Her kan BCB og andre lokale erhvervsfremmeaktører arbejde tæt sammen med erhvervsskolerne og kommunerne om at finde egnede virksomheder til kortere, ulønnede, praktikperioder, der kan hjælpe de unge til nærmere faglig afklaring. Det gælder især indenfor de mindre kendte fag, der ikke udbydes på den lokale erhvervsskole.
- Det har i de seneste år været meget omtalt, at en voksende gruppe unge fra de såkaldte generationer Y og Z – *opleves af de voksne der var unge i andre generationer med andre livsvilkår og -muligheder* – som ‘curlingbørn’, der er vant til at verden indrettes efter dem og ikke omvendt. Det fremstilles i medierne som om der sker et ‘reality-tjek’ når denne gruppe skal på arbejdsmarkedet og for første gang oplever, at de mangler nogle grundlæggende arbejdsmarkedskompetencer. Som et modtræk til disse forestillinger er koncepter som ‘anerkendende ledelse af unge’ under udvikling.
Erhvervsfremmeaktører som BCB – og aktuelt projekt Faglært er Fedt - kan spille en rolle i at forventningsafstemme samt udvikle ledelsen i de bornholmske virksomheder omkring ledelse af unge. Der er i de seneste år udgivet bøger og andet materiale om dette⁷.

8.3. Voksenlærlinge

Virksomhedsinterviews viser at virksomhederne i stigende grad ønsker unge voksne (22-24 år) eller voksne (over 25 år). Det skyldes, at de oplever, at de voksne er nemmere at lede og mere integrerede i arbejdsmarkedsnormer. På basis af interviewundersøgelsen er der følgende at bemærke:

- Vi ved ikke særligt meget om det egentlige potentielle udbud af voksenlærlinge på Bornholm. Der savnes viden om voksenlærlinges motivation til at blive faglærte – i hvor høj grad er der tale om personer, der i forvejen er i job som ufaglærte og som gennem arbejdspladsen får mulighed for at blive faglært; i hvor høj grad er der tale om personer uden for arbejdsmarkedet, der som led i deres indsats for at blive attraktiv arbejdskraft vælger at blive faglært; i hvor høj grad er der tale om omskoling fra ét fag til et andet? Særligt for Bornholm er det også relevant at være opmærksom på omskolingsbehov i forbindelse med tilflytning, hvor tidligere

---

⁷ (Krautwald (2018) samt Spuur. Der kan arrangeres kursus (gennem Teknologisk Institut) eller foredrag med forfatterne.

Karen Spuur: <https://www.eaviden.dk/project/ledelse-af-unge-2-2/>

karriereveje måske ikke længere er relevante. Hvilke potentialer er der for at tiltrække voksne tilflyttere, hvor en ny erhvervsuddannelse fungerer som en efteruddannelse?

- Ligeledes dækker den samlede betegnelse 'voksenlærling' over hele gruppen af 25+ år. Det formodes at der er forskel på forskellige aldersgrupper indenfor feltet.
- Flere virksomheder melder om administrative udfordringer i forbindelse med ansættelse af voksne som lærlinge, formentlig primært i forbindelse med anerkendelse af meritter fra tidligere uddannelse og arbejdsmarkedserfaring. De større virksomheder har tilsyneladende ikke oplevet udfordringer med dette, så det er muligvis primært et SMV-problem. Dermed er det uklart om problemet primært drejer sig om en manglende administrativ kapacitet i de små virksomheder, eller om problemet primært er strukturelt og altså vidner om et besværligt og administrativt uigennemsigtigt merit system.

Forslag til projekt Faglært er Fedt:

Projekt Faglært er Fedts vidensindsatser, herunder at skabe overblik over kommende lærepladser på Bornholm, kunne med fordel også målrette sig voksenlærlinge. Et delindsatsområde kunne være at arrangere vidensdeling eller lignende målrettet øens SMVer om voksenlærlinge og godkendelse af foregående merit. Her er samarbejde med Projekt Boost Bornholm oplagt.

Flere af virksomhederne melder, at de tidligere uddannede unge lærlinge fordi de følte et samfundsansvar, og var indforstået med, at de unge rejste videre til anden ansættelse efter endt læretid – i håb om at nogle af dem ville søge tilbage senere i deres karriere. I dag uddanner de i langt højere grad for at beholde lærlingene selv. De anser lærlingeansættelsen som en af de få veje hvortil de kan sikre sig deres egen fremtidige arbejdskraft. Det betyder, at de unge konkurrerer med de voksne om lærepladserne, og med tiden er deres chancer for at stå stærkt i denne konkurrence blevet mindre.

8.4. Virksomhedernes evne til at fastholde lærlinge

Som det er nævnt ovenfor, oplever virksomhederne et meget begrænset frafald af lærlinge i løbet af læretiden. De fleste virksomheder har igennem en længere periode haft 1 eller 2 lærlinge ud af en meget stor gruppe, der er frafaldet. Oftest er der tale om frafald i løbet af prøveperioden, hvor virksomhederne oplever, at der var tale om et 'dårligt match' mellem elev og arbejdssted, eller mellem elev og fag. Dette bekræftes også i kapitel 6 og 7, blandt unge uden uddannelse og lærlinge. Interviews med virksomhederne afdækker dog ikke noget oplevet behov for, at virksomheden bør lære af disse frafald.

Det er tydeligt i interviewene, at der er en del virksomheder som er eksponenter for "sådan har vi altid gjort, og det virker". Der ligger langvarige erfaringer bag mange af disse traditionelle praksisser – både hvad angår rekruttering af lærlinge, men særligt i forhold til deres 'onboarding' og oplærende rolle i virksomheden. Hvordan lærlingen integreres i

virksomheden og hvordan lærlingen oplæres i forskellige opgaver er en del af virksomhedskulturen.

Hos andre virksomheder har man en mere strategisk organisatorisk tilgang, hvor der bevidst arbejdes med læringsstrukturer, der er faste procedurer, og lærlingen gives både en fast oplæringssvend såvel som en mentor eller leder, de kan henvende sig til, hvis samarbejdet med svenden ikke fungerer. Disse virksomheder arbejder også med dialog og nyere ledelsesformer, der bevidst inddrager medarbejderne i beslutningsprocesser. Det fremgår dog ikke fra virksomhedsinterviews om virksomhederne opfatter deres ledelses- og organisationsform som et særligt rekrutteringsparameter.

Forslag til projekt Faglært er Fedt:

Der er ikke et udpræget behov blandt virksomhederne til at kompetenceudvikle sig som læreplads eller – for de virksomheder, der ikke arbejder strategisk med deres uddannelsesportefølje – at professionalisere sig. Ikke desto er det en god idé at projekt Faglært er Fedt udvikler informationsmaterialer om den gode læreplads. Dette kunne eventuelt suppleres med rådgivningstilbud. På basis af input fra virksomhederne i denne undersøgelse er der ikke interesse i et egentligt uddannelses-/kursusforløb, nok snarere et erfaringsnetværk eller en række uformelle informationsmøder. Og igen bør dette udvikles i samarbejde med de aktører, der allerede arbejder indenfor feltet: erhvervsskolerne og de faglige udvalg/arbejdsgiverforeningerne/brancheorganisationerne.

8.5. Lærlingeklubber og netværk

I enkelte større virksomheder hvor man har mange lærlinge er der oprettet lærlingeklubber. Her er der tale om, at lærlingene tager på enten lærende eller sociale udflugter sammen, som betales af deres arbejdsgiver, og som primært foregår i arbejdstiden. Det har været diskuteret om projekt Faglært er Fedt kunne organisere en lignende lærlingeklub, blot organiseret på tværs af en række mindre virksomheder på Bornholm.

Det var der ikke entydig opbakning til blandt virksomhederne i undersøgelsen, og der savnes formentlig en klarere definition af hvilket formål, og dermed indhold, en sådan klub kunne have.

Forslag til projekt Faglært er Fedt: Der er behov for yderligere afklaring inden man eventuelt igangsætter en fælles lærlingeklub eller lignende. Det samme gælder fra lærlingside, se kapitel 7.

8.6. Virksomhedernes størrelse og varierende lærlingekapacitet

De fleste virksomheder i denne interviewundersøgelse giver udtryk for, at deres ansættelse og gennemførelse af lærlinge fungerer fint, og at de som ansættende og undervisende virksomhed er grundlæggende velfungerende. Det gælder både de store virksomheder og SMV'erne. Ikke desto mindre er det tydeligt, at der er en større kapacitet til at arbejde systematisk med lærlingeansættelser, introduktioner og gennemførelse i de store virksomheder. Konkret kan nævnes både PL Enterprise A/S og Jensen Denmark A/S. Begge virksomheder har lærlingehåndbøger og lærlingeklubber.

Dertil er der en række virksomheder, som indgår i koncern- eller organisationspecifikke lærlingesystemer. Det gælder f.eks. Kvickly Rønne og Falck Rønne. Her er der udarbejdet en række procedurer fra modtagelse til løbende opfølgning til faste læringsmål, som er organiseret på koncernniveau og som den lokale virksomhed trækker på. Disse typer af virksomheder er ikke interesseret i, eller vil kun i begrænset omfang, benytte lokale indsatser.

Forslag til projekt Faglært er Fedt

Virksomhedernes erfaringer og kapacitet til at arbejde strategisk med deres lærlingeindsats afhænger både af virksomhedernes ejerforhold, størrelse og erfaringsgrundlag. Desuden opfatter virksomhederne selv at en del viden er branchespecifik. Der er således ikke basis for en større fælles kompetenceudviklingsindsats.

Såfremt man skal udveksle viden og erfaringer om ansættelse af lærlinge vil der være tale om uformelle læringsforløb, herunder at projekt Faglært er Fedt arrangerer oplæg om den gode læreplads, ledelse af unge etc. fra udefrakommende eksperter.

Tabel 2: Liste over interviewede virksomheder

	Virksomhed	Branche	Udbudte erhvervsfag	Antal medarbejdere	Antal lærlinge
1	Fannikke	474100 Detailhandel med computere, ydre enheder og software	It og kommunikationsuddannelsen	9	2
2	PLE - PL Enterprise A/S	412000 Opførelse af bygninger		135	13
3	Brødrene Anker Hasle ApS	251100 Fremstilling af metalkonstruktioner og dele heraf		15	3
4	Kvickly - Rønne	471900 Anden detailhandel fra ikke-specialiserede forretninger	Detailhandel - butiksassistent	100	4
5	Nexø Smede og Maskinforretning	466100 Engroshandel med landbrugsmaskiner, -udstyr og tilbehør hertil	Landbrugs-maskinmekaniker	7	1
6	Formula Micro	465100 Engroshandel med computere, ydre enheder og software	It og kommunikationsuddannelsen	13	1
7	Devika	562100 Event catering	Ernæringsassistent	28	1
8	Beck Pack System	172100 Fremstilling af bølgepap og pap; og emballage af papir og pap		47	2
9	Falck - Rønne	42500 Brandvæsen	Ambulancebehandler	160	4
10	Jensen Denmark	289400 Fremstilling af maskiner til produktion af tekstiler, beklædningsartikler og læder	Smed, elektriker, automatiktekniker, overfladebehandler og datateknikker	344	35
11	BSH Logistics	522920 Speditører		300 i alt, heraf 150 på Bornholm	8
12	Byg-Grønt	433200 Tømrer- og bygningsnedkervirksomhed		40	5

Litteraturliste

- Bolvig, I., Jeppesen, T., Kleif, H. B., Østergaard, J., Iversen, A., Brods Lips, N., ... Thodsen, J. (2019). *Unge uden job og uddannelse – hvor mange, hvorfra, hvorhen og hvorfor?* København K.
- EVA, Danmarks Evalueringsinstitut. (2015). *Fra ufaglært til faglært. Hvad har betydning for ufaglærtes orientering mod at blive faglært?* København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- Frydkjær Bentsen, E., Büchler, J. M., Lindorf, M., Østergaard-Thygesen, S. F., & Krogh Christensen, S. (2018). *Erhvervsuddannelserne: Status, styring og reformer.* København.
- Hangaard, M. (2021). *Unges valgproces og start på ungdomsuddannelse.* København.
- Jakobsen, K. T., & Kjær, J. (2021). *Optag og frafald EUD Bornholm (udkast).* København.
- Juul, T. M., Pless, M., & Katznelson, N. (2016). *Uddannelsesvalg, vejledning og karrierelæring i et ungeperspektiv.* København.
- Krautwald, A (2018): *Unge generationer på arbejde. Vejen til et anderledes rigt liv.* Dansk Psykologisk Forlag A/S
- Lindahl, J., & Hedetoft, A. (2021). *CRT NOTAT: REA-modellen Introduktion til SAM-K/LINE model-komplekset samt beskrivelse af den Regionaløkonomiske Model for Uddannelse og Arbejdsmarked SAM -K/LINE®_REA2020.* Frederiksberg og Nexø.
- Madsen, A. S., Jensen, M., & Vejrbæk, A. K. (2018). *Unges oplevelse af uddannelsesvalg og vejledning i 9. klasse.* København. Retrieved from https://www.eva.dk/sites/eva/files/2018-04/Unges_oplevelse_af_valg_og_vejledning.pdf
- Østergaard-Thygesen, S. F., Bigandt, S., Grønbek, T., & Moestrup, S. (2021). *Unges idéer til ungdomsuddannelserne. DEA Notat (Vol. Marts).* København K.
- Rambøll Management Consulting. (2021). *Evaluering af "Vejen til en erhvervsuddannelse".* København.
- Spuur, K.C. & Essenbæk Toftbjerg, A. (2020): *Ledelse af unge. Tiltræk og fasthold med nærværende ledelse.* Dansk Psykologisk Forlag
- Thierner, M. (2021). *Fra ufaglært til faglært Analyse af hvor stor en andel ufaglærte , der er startet på en erhvervsuddannelse i perioden 2015-19.* København.
- Topsø Larsen, K. (2021): *Den Gode Praktikplads. Hvad forskningen ved om rekruttering og fastholdelse af lærlinge i praktikpladsforløb.* Best Practice rapport. Nexø, CRT.
- Topsø Larsen, K., Hedetoft, A., Clausen, J., & Lindahl, J. H. (2019). *Landdistrikternes adgang til faglært arbejdskraft.* Nexø.
- Topsø Larsen K (2017): *Labourled Learning. Investigating Challenged Localities Through a Geography of Vocational Education.* Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.